

БАЛАЛАЄВА О. Ю., ВАКУЛИК І. І.

ЛАТИНСЬКА МОВА

ДОВІДНИК

для студентів спеціальності

«Водні біоресурси та аквакультура»

2012

УДК 811.124'06(075.8)
ББК 81.2ЛАТ-923
Бал 20

**Рекомендовано до друку вченою радою Природничо-гуманитарного ННІ
НУБіП України (протокол № 6 від 22. 02. 2012 р.)**

Рецензенти:

Пузиренко Я. В., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет біоресурсів і природокористування України)

Кондратюк В. М., кандидат сільськогосподарських наук, доцент (Національний університет біоресурсів і природокористування України)

Гарачковська О. О., кандидат філологічних наук, доцент (Київський славістичний університет)

О. Ю. Балалаєва, І. І. Вакулик.

Бал 20 Латинська мова: Довідник для студентів спеціальності «Водні біоресурси та аквакультура». – К.: Фітосоціоцентр, 2012. – 225 с.

Посібник призначений для студентів вищих навчальних закладів освіти III-IV рівнів акредитації зі спеціальності «Водні біоресурси та аквакультура».

Засвоєння матеріалу навчального посібника сприятиме свідомому оволодінню сучасною іхтіологічною термінологією, формуванню потенційного термінологічного словника спеціаліста водних біоресурсів, допомагатиме уникати лексичних труднощів у процесі ознайомлення з літературою біологічного спрямування.

Це перший українськомовний посібник, дидактично і методично систематизований, націлений на комплексний підхід у процесі засвоєння матеріалу з дисципліни «Латинська мова».

© Балалаєва О. Ю., Вакулик І. І., 2012

ЗМІСТ

Передмова	6
Вступ. Історія латинської мови.....	8
Історія становлення біологічної термінології та номенклатури.....	10

ЗАНЯТТЯ 1

§ 1. Латинський алфавіт	15
§ 2. Правила вимови голосних та дифтонгів	16
§ 3. Правила вимови приголосних	17
§ 4. Правила вимови буквосполучень	19
Вправи	20

ЗАНЯТТЯ 2

§ 5. Довгі та короткі склади	29
§ 6. Наголос	30
Вправи	32

ЗАНЯТТЯ 3

§ 7. Частини мови	36
§ 8. Іменник. Граматичні категорії іменників	36
§ 9. Відміни іменників	38
§ 10. Словникова форма іменників	39
§ 11. Основа іменника	40
Вправи	41

ЗАНЯТТЯ 4

§ 12. Прикметник. Граматичні категорії прикметників	44
§ 13. Узгодження прикметників з іменниками	46
Вправи	49

ЗАНЯТТЯ 5

§ 14. I відміна іменників	52
§ 15. Загальні відомості про таксономічні категорії	53
§ 16. Біномінальні назви.....	54
Вправи	60

ЗАНЯТТЯ 6

§ 17. II відміна іменників	62
Вправи	67

ЗАНЯТТЯ 7

§ 18. III відміна іменників	70
§ 19. Типи відмінювання іменників III відміни	70
§ 20. Рід іменників III відміни	74
Вправи	79

ЗАНЯТТЯ 8

§ 21. Прикметники III відміни	82
§ 22. Ступені порівняння прикметників	84
§ 23. Особливості утворення ступенів порівняння прикметників	85
Вправи	87

ЗАНЯТТЯ 9

§ 24. IV відміна іменників	89
§ 25. V відміна іменників	90
§ 26. Триномінальні та складені назви	91
Вправи	94

ЗАНЯТТЯ 10

§ 27. Уніномінальні назви	97
§ 28. Уніномінальні назви тварин	99
§ 29. Уніномінальні назви рослин	100
§ 30. Уніномінальні назви грибів	103
Вправи	105

ЗАНЯТТЯ 11

§ 31. Склад слова. Загальні відомості про словотворення	108
§ 32. Складання основ	110
§ 33. Числівник	113
Вправи	116

ЗАНЯТТЯ 12

§ 34. Суфіксація	118
§ 35. Латинська хімічна номенклатура	121
Вправи	124

ЗАНЯТТЯ 13

§ 36. Префіксація	125
§ 37. Основні відомості про дієслово	127

§ 38. Дієприкметники теперішнього часу активного стану.....	129
§ 39. Дієприкметники минулого часу пасивного стану.....	129
Вправи	133

ЗАНЯТТЯ 14

§ 40. Інформативний зміст латинських назв рослин і тварин..	135
§ 41. Утворення видових епітетів рослин і тварин від географічних назв.....	136
§ 42. Індиферентні назви	137
Вправи	138

ЗАНЯТТЯ 15

§ 43. Допоміжне дієслово <i>esse</i> – бути	140
§ 44. Порядок слів у латинському реченні	140
§ 45. Відмінювання дієслів у теперішньому часі дійсного способу активного стану	141
Вправи	144

ДОДАТКИ

Вправи на повторення вивченого матеріалу.....	145
Зведена таблиця відмінкових закінчень латинських іменників.....	150
Транслітерація українських букв латинським алфавітом.....	150
Латинські прислів'я, сентенції та афоризми	151
Студентський гімн “ <i>Gaudeamus</i> ”	158
Латинсько-український словник	159
Українсько-латинський словник	190
Список рекомендованої літератури	222

ПЕРЕДМОВА

Сучасна національна наукова термінологія — неодмінний атрибут розвинутої країни: без неї неможливий освітній процес, розвиток наукових досліджень вітчизняних вчених, забезпечення відповідного до даного часу рівня загального розвитку суспільства. Наукові основи створення термінології, переважне вживання термінів, що виникли за різними традиціями термінотворення (питома термінологія, запозичення), практика введення в ужиток кальок з англійської мови чи українських діалектизмів — це неповний перелік сучасних викликів мовознавцям.

Нині наука і практика ставлять нові вимоги до ступеня освоєння латинської мови в спеціалізованих вузах, суть яких зводиться, зокрема, й до того, щоб надати всьому процесу навчання термінологічної спрямованості. Важливою умовою успішного вивчення та засвоєння фахових дисциплін є термінологічна грамотність студентів та науковців. Термінологія не є другорядним або супутнім компонентом науки, вона є обов'язковою і однією з найважливіших її складових частин. За слушним зауваженням Лавуаз'є, ми не можемо відокремити ні науку від термінології, ні термінологію від науки, тому що кожна природнича наука обов'язково складається з трьох моментів: із ряду фактів, що становлять її зміст, із уявлень, що викликаються цими фактами, та із термінів, якими ці уявлення виражаються.

Представлений навчальний посібник є першим на теренах науки України. Його надзвичайна актуальність зумовлена необхідністю удосконалення професійно орієнтованої бази даних латиномовної термінології.

Автори посібника дотримувалися чіткої термінологічної концепції: теоретичні положення з орфоепії, морфології, словотворення латинської мови вивчаються в тісному взаємозв'язку з лексичним матеріалом та його термінологічними функціями. Зміст та структуризація навчального матеріалу підпорядковані провідній меті посібника — ознайомити студентів із основами латинської мови, допомогти набутти практичних умінь та навичок використання фахової латиномовної термінології у навчальній, науковій та виробничій діяльності.

Даний навчальний посібник створено з урахуванням вимог програми з латинської мови для вищих навчальних закладів освіти III–IV рівнів акредитації зі спеціальності «Водні біоресурси та аквакультура».

Посібник має чітку структуру: основний курс, додатки, латинсько-український та українсько-латинський словники, однак не обмежує можливості викладача регулювати обсяг матеріалу основного курсу відповідно до навчального плану.

Основний курс складається з 15 занять, кожне з яких містить теоретичну частину – граматичні і термінологічні теми, питання для самоперевірки та комплекс вправ на закріплення та систематизацію вивченого матеріалу. Починаючи з третього заняття, теоретична частина супроводжується лексичним мінімумом. Ядро лексики, відібраної для засвоєння, становлять терміни аквакультури. Викладач може комбінувати, доповнювати та розширювати лексичні мінімуми відповідно до специфіки терміносистем, що вивчаються на різних факультетах.

У розділі “Фонетика” наведено теоретичний матеріал та систему вправ, спрямованих на формування орфоепічних, орфографічних та просодичних умінь і навичок, необхідних для читання та написання латинських слів: латинський алфавіт, правила вимови голосних, приголосних і буквосполучень, правила складоподілу та постановки наголосу в латинських словах.

У розділі “Морфологія” викладено граматичний матеріал, необхідний для оволодіння конструюванням, аналізом та формоутворенням біологічних термінів. Оскільки базис біологічної термінології та номенклатури становлять іменники і прикметники, найбільшу увагу приділено вивченню саме цих частин мови.

Посібник має чітку термінологічну спрямованість. Викладання елементів латинської граматики та словотворення послідовно зорієнтоване на вивчення студентами основ біологічної номенклатури та систематики. Звернуто увагу на структуру біномінальних, уніномінальних, тріномінальних та складених назв рослин і тварин, правила позначення назв гібридів та культурних рослин, інформативний зміст латинських біологічних номенклатурних найменувань.

У кінці посібника розміщено вправи на повторення вивченого матеріалу, граматичні та термінологічні додатки до основного курсу.

Посібник призначений для студентів факультетів, на яких вивчаються аквакультура України та світу.

Сподіваємося, що він буде корисним і для осіб, що прагнуть вивчати термінологічну латину самостійно, а також для всіх зацікавлених фахівців-іхтіологів.

ВСТУП

ІСТОРІЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Non tam praeclarum est scire Latine,
quam turpe nescire.

Не так почесно знати латину, як
ганебно її не знати.

Цицерон

Латина – одна з найдавніших мов індоєвропейської мовної сім'ї. Сьогодні латину відносять до числа так званих мертвих мов, оскільки жодна національність не користується нею у повсякденному спілкуванні. Спочатку (приблизно у I тисячолітті до н. е.) цією мовою розмовляло одне з багатьох племен Стародавньої Італії – латинів, або латинян, які оселилися в центральній частині Апеннінського півострова в місцевості Лацій. За легендою, у 753 р. до н. е. тут було засновано місто Рим. Маленьке селище пастухів і землеробів, яким був Рим у VI ст. до н. е., спочатку підкорило собі всю Італію, а згодом стало центром світової імперії, “вічним містом”. У результаті військових, політичних та економічних завоювань Рим поширив свою владу на значну частину Європи, Малої Азії та Північної Африки. Кордони могутньої Римської імперії досягали на заході берегів Атлантичного океану, на сході – Вірменії, на півдні – Африки, а на півночі – Британських островів. Водночас із підкоренням нових територій і народів розповсюджувалася і латина, яка стала офіційною мовою Римської імперії.

В історії розвитку латинської мови розрізняють декілька періодів. Архаїчний період починається з VII ст. до н. е. і триває до II ст. до н. е. Найдавніші писемні пам'ятки латинської мови, що збереглися до нашого часу, датуються приблизно VII ст. до н. е., а найдавніші літературні пам'ятки, відомі нам, – серединою III століття до н. е.

У I ст. до н. е. спостерігається надзвичайний розквіт римського мистецтва та літератури. На зміну архаїчному періоду приходить доба класичної, або “золотої” латини. У цей період відбувається становлення літературної латинської мови, яка характеризувалася

багатим лексичним фондом, досконалістю граматики та синтаксису, розмаїттям жанрів та стилістичних засобів. Латинська літературна мова сягає довершеності у творах видатних письменників, поетів, ораторів та політичних діячів того часу: Лукреція, Катулла, Вергілія, Горація, Овідія, Цицерона, Цезаря, Катона та ін.

У I ст. н. е. розпочинається період післякласичної, або “срібної” латини, який триває до II ст. н. е. На добу “срібної” латини припадає творчість відомих римських поетів-сатириків Марціала та Ювенала, письменників Лівія, Петронія, Тацита. У цей період остаточно сформувалися норми латинської фонетики й граматики, усталилися правила орфографії. Але реальна мовна ситуація в Римській імперії була такою, що поруч із латинською літературною мовою існувала розмовна народна мова, так звана “вulgарна латина”. Період післякласичної латини характеризується відривом розмовної латинської мови від мови літературної.

Ця тенденція значно посилюється у період пізньої латини (III – V ст. н. е.). Розмовна латинська мова зазнавала все більшого впливу місцевих діалектів підкорених племен і народів. У результаті такої асиміляції поступово сформувалися нові європейські національні мови, які сьогодні ми відносимо до групи романських (букв. “римських”) мов: італійська, французька, іспанська, португальська, румунська та деякі інші.

Після падіння Римської імперії починається період середньовічної латини (VI – XIII ст.), яка стає у країнах Європи мовою католицької церкви, школи, судочинства та дипломатії.

В історії Європи XIV – XVI століття відомі як доба Ренесансу, або Відродження. Ця назва виникла тому, що провідні діячі того часу намагалися відродити гуманістичні традиції античного світу. В епоху Ренесансу гуманісти знову звернулися до латинської мови: латина ніби також переживала своє відродження, але зовсім на новому рівні. Нова латина поступово перетворювалася на міжнародну мову науки. Нею писали твори Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Еразм Роттердамський та ін.

І цей статус міжнародної мови науки остаточно закріплюється за латиною у Новий час (XVII – XVIII ст.) Латина стала мовою, яка об’єднувала вчених усієї Європи: нею листувалися, проводилися диспути і захисти дисертацій, видавалися наукові праці. Латинською мовою писали свої твори найвидатніші вчені того часу: І. Ньютон, Р. Декарт, Б. Спіноза, К. Лінней, М. Ломоносов. Латиною велося викладання в усіх університетах Європи.

Як міжнародна мова науки латина не втратила свого значення й до сьогодні. Вона залишається єдиною професійною мовою ботаніків, зоологів, медиків та юристів усього світу. Такі риси класичних мов, як лаконічність та економічність виразу зробили її незамінним джерелом формування наукової термінології і в інших дисциплінах, оскільки терміни національного походження часто поступаються латинським у стислості позначення понять та у можливості творення похідних слів.

Важко переоцінити і загальнокультурне значення латинської мови. В інтернаціональному словниковому фонді багатьох мов світу значне місце посідають латинізми. Найбільше їх, звичайно, в мовах романських: у французькій – 80-90%, в італійській – 70-80%. З германських мов найбільше їх в англійській – до 75%. Багато слів латинського походження є і в українській мові: *університет, факультет, ректор, декан, професор, студент, лабораторія, аудиторія* та ін. Розкриття значення цих слів у латинській мові уточнює сферу їх вживання в рідній мові.

У мови багатьох народів світу увійшли також латинські прислів'я, сентенції та афоризми, які давно стали крилатими висловами і часто зустрічаються у художній, науковій та публіцистичній літературі. Наприклад: *terra incognita* – невідома земля, *alma mater* – мати-годувальниця (традиційна образна назва навчальних закладів), *tabula rasa* – чиста дошка, *persona grata* – бажана особа, *festina lente* – поспішай поволі, *repetitio est mater studiorum* – повторення – мати навчання та ін.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ БІОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА НОМЕНКЛАТУРИ

Біологія (від грецьк. *bios* – життя і *logos* – слово, вчення) – це комплекс наук про живу природу. Предметом біології є всі прояви життя: структура та функції живих організмів, їх походження, розвиток та розповсюдження, зв'язки між собою та із неживою природою. Сам термін “біологія” був запропонований у 1802 р. Ж.Б. Ламарком і Г.Р. Тревіранусом, хоча зустрічався він і раніше – у працях Т. Роозе (1797 р.) та К. Бурдаха (1800 р.).

За об'єктом досліджень у системі біологічних наук розрізняють: ботаніку (від грецьк. *botane* – рослина, трава) – науку про рослини, зоологію (від грецьк. *zoon* – тварина і *logos* – вчення) – науку про тварин, анатомію (від грецьк. *anatome* – розтин) – науку про будову

тіла та ін. Це – найбільш загальні, комплексні біологічні дисципліни, які мають велику кількість власних розділів, котрі інколи виокремлюють у самостійні науки. Як і будь-яка наука, біологія має власну термінологію та номенклатуру – сукупність наукових назв та найменувань, які вживаються у ботаніці, зоології та інших біологічних комплексних дисциплінах.

Історія біологічної термінології заглиблюється корінням в античність. Прабатьківщиною багатьох сучасних природознавчих наук вважають Стародавню Грецію.

Одним із найвидатніших учених античного світу був Аристотель (384 – 322 рр. до н.е.). Аристотель створив одну із самих чітких і послідовних наукових систем, яка спиралася на колосальний емпіричний матеріал як із суспільних, так і з природничих дисциплін. У біології Аристотель розробив учення, в основі якого були спостереження над доцільністю в будові живих організмів: він розглядав розвиток органічних структур із зародка як факт прояву доцільності в природі. Знаменитий твір Аристотеля “Історія тварин”, в якому він описав і класифікував близько 500 видів тварин, ліг в основу абсолютної більшості наступних праць із природознавства античності й середньовіччя.

“Батьком ботаніки” називають іншого давньогрецького вченого Теофраста (372 – 287 рр. до н.е.), справжнє ім’я якого було Тіртама. Прозвання “Theophrastos” – “володар божественної мови” він отримав за блискучий ораторський талант від свого вчителя Аристотеля. До нас дійшли лише два великі твори Теофраста з ботаніки: “Історія рослин” і “Про причини рослин”.

“Історія рослин” за змістом відповідає сучасним морфології, анатомії та систематиці рослин. Теофраст поділив усе рослинне царство на 4 відділи: дерева, кущі, багатолітники і трави, а кожний з відділів – на 2 групи: дикі й оброблювані рослини.

Друга праця Теофраста – “Про причини рослин” є обробкою того ж фактичного матеріалу, але під іншим кутом зору. По суті, вона присвячена теоретичним і прикладним питанням фізіології рослин. У ній Теофраст докладно описав способи походження, розмноження і зростання рослин, вплив зовнішніх факторів на їх життя. Багато уваги він приділив таким практичним питанням садівництва та агрономії як оброблення рослин, розмноження рослин насінням, штучне запилення, щеплення. Теофраст запровадив багато ботанічних термінів. Деякі з них вживаються і сьогодні, зокрема це назви життєвих форм рослин: дерева, чагарники, кущі, трави. Зрозуміло, що всі природничі терміни у той час були грецькими.

У II ст. до н. е. Рим підкоряє Грецію, внаслідок чого відбувається взаємозбагачення римської та грецької культур. Римляни, які на той час ще не мали такої розвинутої наукової традиції, почали засвоювати лексику грецьких наук. Частково разом із новими поняттями вони запозичували і слова, що їх означають. Водночас відбувався й інший процес – утворення власне латинських термінів для позначення наукових понять.

Одним із найвидатніших природознавців Стародавнього Риму був Гай Пліній Старший (23 – 79 рр. н. е.). Народився він у Комо – римській колонії в Цизальпійській Галлії, освіту здобув у Римі. Після його смерті залишилося 160 книг. Але з усіх його творів до нас дійшла лише “Природнича історія”, що складається з 37 книг і є своєрідною енциклопедією знань про природу, накопичених в античному світі. 4 книги з неї присвячені фізиці та географії, 5 – опису і класифікації тваринного світу, а 21 – рослинному царству. В решті книг йшлося про неорганічну природу. За словами автора, для написання цього твору йому довелося дослідити близько двох тисяч томів. “Природнича історія” Плінія Старшого була авторитетним джерелом, з якого протягом багатьох століть брали відомості про навколишній світ і природу та цитували у посібниках із різних дисциплін.

У Середні віки інтерес до природничих наук значно зменшився. Але в добу Відродження вчені знов звертаються до античної наукової спадщини. З’являються написані латиною коментарі до творів давньогрецьких та давньоримських природознавців: Аристотеля, Теофраста, Плінія та ін.

Пізніше з’являються так звані “травники” – короткі описи лікарських рослин, оскільки розвиток біологічних знань у той час визначався, в основному, пріоритетами медицини. Після винаходу в XV ст. друкарства травники стали публікуватися регулярно. З наукової точки зору, ці праці були неточними і повними марновірств, але їхнє поширення стимулювало розвиток ботаніки. Авторами травників були, як правило, лікарі, яких цікавили, передусім, цілющі властивості рослин, однак необхідність розрізняти різноманітні рослини змушувала їх бути досить уважними в описах і ілюстраціях.

Травники продовжували виходити до кінця XVI ст., але вчених усе більше цікавили самі рослини, незалежно від їхніх лікувальних властивостей. Накопичені описи рослин потребували певної систематизації. У XVI ст. А. Чезальпіно класифікував рослини на основі будови їхніх квіток, плодів і насіння. У XVII ст. Р. Морісон виділив деякі “природні” групи рослин, зокрема родини зонтичних (Umbelliferae) і хрестоцвітих (Cruciferae). Англійський натураліст Дж.

Рей пішов ще далі, об'єднавши родини в групи більш високого рангу. Він звернув увагу на важливість для класифікації кількості сім'ядоль, запропонувавши розрізняти однодольні і дводольні рослини. Він же визначив поняття “вид” і створив першу класифікацію хребетних.

Усі ці тенденції знайшли своє найбільш повне і послідовне втілення в працях видатного шведського вченого-натураліста Карла Ліннея (1707 – 1778 рр.), якого вважають основоположником наукової біологічної систематики. Він увів точну й конкретну термінологію в описи рослин і тварин (до нього терміни відрізнялися такою розпливчастістю і сплутаністю, що визначення рослин і тварин було майже неможливим).

Іншою важливою заслугою К. Ліннея було запровадження подвійної (біномінальної) біологічної номенклатури. У своїх ґрунтовній праці “Система природи” (1735 р.) він запропонував позначати кожний вид рослини або тварини двома латинськими словами – назвою роду та видовим епітетом. Ця лаконічна номенклатура замінила колишні багатослівні описи і діагнози, чим усунула безліч утруднень і помилок. З введенням системи подвійних назв позначення видів рослин і тварин стали значно коротшими. Наприклад, один із видів шипшини називався раніше *Rosa caule aculeato, pedunculis hispidis, calycibus semipinnatis glabris* – Шипшина із шипастим стеблом, щетинистими квітконосами, напівпір'ястими гладкими чашолисточками; в ліннеївській номенклатурі назва цього виду виражається лише двома словами: *Rosa centifolia* – Шипшина столиста.

Таким чином, К. Лінней систематизував майже увесь накопичений фактичний матеріал із ботаніки та зоології, який знаходився до того в хаотичному стані; визначив такі таксономічні категорії як рід, порядок, клас, що мало велике значення для подальшого розвитку класифікації рослинного та тваринного світу.

Сучасні ботанічні та зоологічні номенклатури беруть початок у класичних працях К. Ліннея. Сьогодні під терміном “біологічна номенклатура” розуміють систему наукових назв для позначення груп організмів, які пов'язані тим чи іншим ступенем спорідненості – таксонів (від грецьк. *taxis* “порядок, розташування”). Єдина латинська біологічна номенклатура забезпечує універсальність і стабільність наукових назв рослин і тварин. Для одного таксона може бути встановлено лише одну назву. Вибір назви визначається правилом пріоритету, згідно з яким дійсною є лише найдавніша з оприлюднених назв, що відповідає вимогам біологічної номенклатури. У ботаніці з 1935 р. законна публікація нового таксона рослини повинна

обов'язково супроводжуватися діагнозом (описом) рослини, написаним латинською мовою.

Правила біологічної номенклатури розробляють міжнародні комітети з номенклатур, які з метою уніфікації номенклатурних найменувань видають спеціальні кодекси, що мають силу законодавчих документів для наукових публікацій. Міжнародними кодексами номенклатур закріплено статус єдиної професійної мови біологічних дисциплін саме за латиною. І це не є лише даниною науковій традиції. Не менш важливим є те, що латина є мертвою мовою: латинські біологічні терміни не змішуються із загальноновживаною лексикою національних мов, що забезпечує їх ізолюваність та однозначність.

Отже, латинська мова є єдиною професійною мовою для вчених-біологів усього світу. Тому вивчення термінологічної латини є необхідним для майбутніх фахівців агробіологічного профілю.

ЗАНЯТТЯ 1

§ 1. ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ

У сучасній біологічній термінології використовується новолатинський алфавіт, що складається з 25 букв.

Буква	Назва	Вимова	Приклад	Українська транскрипція	Переклад
A a	а	[a]	ámnis	[ámніс]	річка
B b	бе	[б]	bárbus	[бáрбус]	марена
C c	це	[к], [ц]	carássius	[каráсіус]	карась
			cyprínus	[ціпрíнус]	короп
D d	де	[д]	dúrus	[дúрус]	твердий
E e	е	[е]	extérnus	[екстéрнус]	зовнішній
F f	еф	[ф]	fons	[фонс]	джерело
G g	ге	[г]	góbio	[гóбіо]	пічкур
H h	га	[г]	hérba	[гéрба]	трава
I i	і	[і]	ídus	[íдус]	в'язь
J j	йота	[й]	rája	[ра́йа]	скат
K k	ка	[к]	kálium	[ка́ліум]	калій
L l	ель	[ль]	lóta	[льота]	минь
M m	ем	[м]	máre	[ма́ре]	море
N n	ен	[н]	níger	[ні́гер]	чорний
O o	о	[о]	os	[ос]	кістка
P p	пе	[п]	pérca	[пéрка]	окунь
Q q	ку	[к]	áqua	[а́ква]	вода
R r	ер	[р]	rúber	[ру́бер]	червоний
S s	ес	[с], [з]	sálmo	[са́льмо]	лосось
			ésox	[éзокс]	щука
T t	те	[т]	tínca	[ті́нка]	лин
U u	у	[у]	únda	[у́нда]	хвиля
V v	ве	[в]	víta	[ві́та]	життя
X x	ікс	[кс], [кз]	xíphias	[ксі́фіас]	риба-меч
			exémplar	[екзéмпляр]	зразок
Y y	іпсилон	[і]	typus	[ті́пус]	тип
Z z	зета	[з], [ц]	zoológia	[зоольо́гіа]	зоологія
			zíncum	[ці́нкум]	цинк

У класичному латинському алфавіті не було букви **J j** “йота”: її ввели лише у XVI столітті для позначення нескладового **i**. Не було в

латинському алфавіті і букви **Ww** “дубль-ве”, але у сучасній біологічній номенклатурі вона вживається при написанні власних назв, запозичених з європейських мов: *Barbus waleckii* – Марена Валецького.

§ 2. ПРАВИЛА ВИМОВИ ГОЛОСНИХ ТА ДИФТОНГІВ

У латинській мові 6 голосних, які позначаються буквами: **a, e, i, o, u, y**.

Буква **a** вимовляється як укр. [a]: *ábramis* [áбраміс] – лящ, *ánimál* [áнімаль] – тварина.

Буква **e** вимовляється як укр. [e]: *esculéntus* [ескул’энтус] – їстівний, *emérgere* [емéргере] – спливати. В латинській мові, на відміну від англійської, буква **e** в кінці слова завжди вимовляється як відповідний звук [e]: *béne* [béне] – добре.

Буква **i** може вимовлятися як укр. [i] або [й]:

У сучасній біологічній термінології в позиціях перед голосними на початку слова та між голосними замість букви **i** може вживатися буква **j**: *juvenis*, *gaia*.

Буква **o** вимовляється як укр. [o]: *os* [ós] – кістка, *órdo* [óрдо] – порядок (*таксономічна категорія*).

Буква **u** вимовляється як укр. [y]: *únda* [у́нда] – хвиля, *úmbra* [у́мбра] – умбра.

Буква **y** вимовляється як укр. [i]: *hýdrobotanica* [гідроботаніка] – гідроботаніка, *systéma* [сістéма] – система.

Крім зазначених простих голосних (монофтонгів) у латинській мові існували також двоголосні, або дифтонги.

Дифтонгом називається сполучення двох голосних, які позначаються на письмі двома буквами, а вимовляються як один склад або один звук.

Дифтонгів у латинській мові чотири: **au, eu, ae, oe**.

Дифтонг **au** вимовляється як укр. [ау], де звук [у] є нескладовим і наближається до укр. [в]: áureus [áуреус] – золотистий, cáuda [ка́уда] – хвіст.

Дифтонг **eu** вимовляється як укр. [еу], де звук [у] також є нескладовим і наближається до укр. [в]: eugléna [еугльéна] – евлена, euhalóbíus [еугальóбіус] – солонководний.

У словах, які закінчуються на -e-us-, -e-um-, сполучення -eu- не є дифтонгом; звуки, що його утворюють, належать до різних складів: ál-ve-us – русло, lú-te-us – жовтий.

Дифтонги **ae, oe** вимовляються як один звук [е]:

ae – [e]: aestivális [естівáліс] – літній, scorpaena [скорпéна] – скорпена;

oe – [e]: foenículum [феніку́лум] – фенхель.

Якщо буквосполучення **ae, oe** не утворюють дифтонгів, то над буквою **e** ставлять дві крапки або горизонтальну риску, і тоді кожний голосний вимовляється окремо:

aë – [ae]: áër / áēr [áер] – повітря;

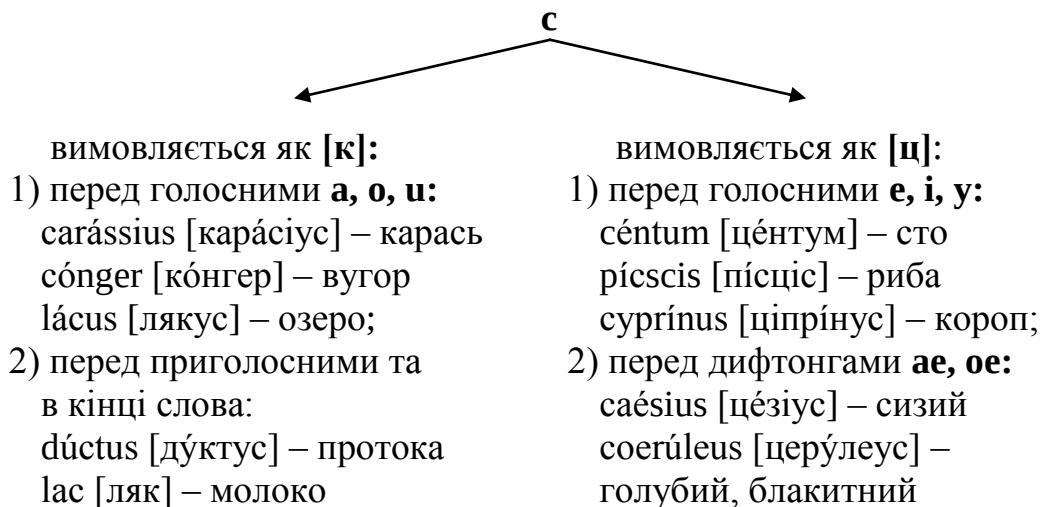
oë – [oe]: áloë / áloē [áлье] – алое.

§ 3. ПРАВИЛА ВИМОВИ ПРИГОЛОСНИХ

У латинській мові 18 приголосних, які позначаються буквами: **b, c, d, f, g, h, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, z**.

Більшість з них не має варіативності у читанні. Тому розглянемо лише ті приголосні, вимова яких може становити певні труднощі.

Буква **c** може вимовлятися як укр. [к] або [ц]:

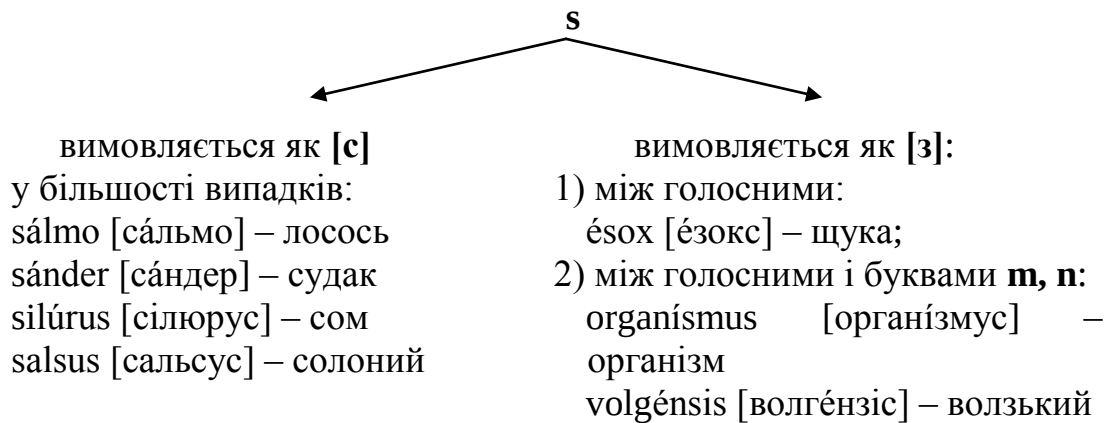
Буква **g** вимовляється як укр. [г] (*проривне*) або рос. [г]: góbíó [góbio] – пічкур, génuś [génus] – рід.

Буква **h** вимовляється з придигом як нім. [h] або укр. [г] (*гортанне*): hómo [gómo] – людина, hýbrida [гібрида] – гібрид.

Буква **l** завжди вимовляється напівм'яко [ль], як у сучасних європейських мовах: lóta [льóta] – минь, álbúś [альбус] – білий.

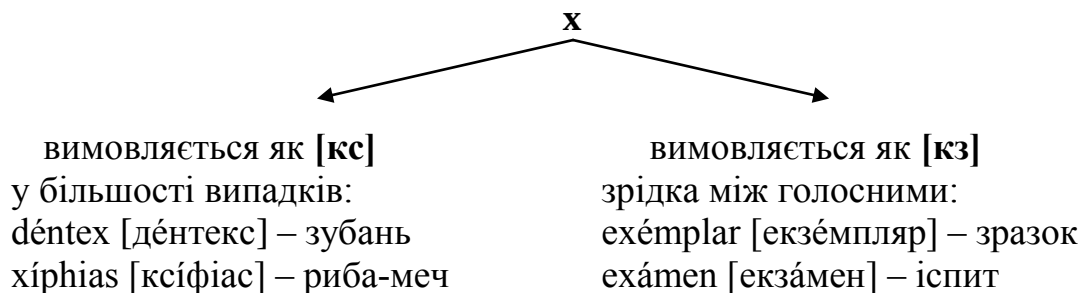
Буква **q** вживається лише в сполученні з буквою **u**. Сполука **qu** вимовляється як укр. [кв]: áqua [akwa] – вода, quércus [кверкус] – дуб.

Буква **s** може вимовлятися як укр. [с] або [з]:

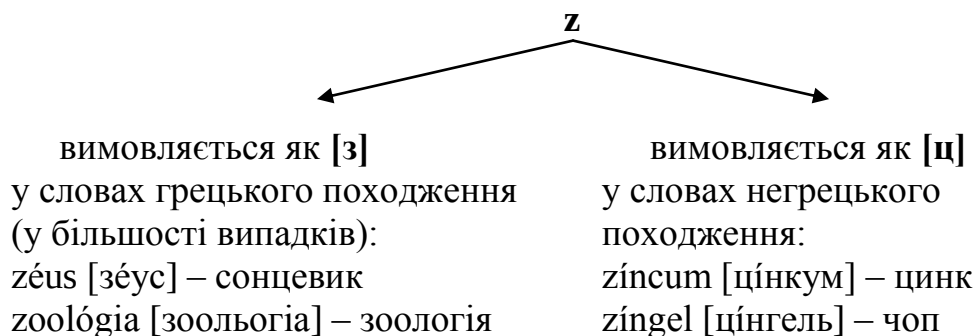

Подвоєння **ss** завжди вимовляється як [сс]: cláśśis [клясіс] – клас, recéśśus [рецэсус] – відлив.

Буква **x** може вимовлятися як укр. [кс] або [кз]:

Буква **z** може вимовлятися як укр. [з] або [ц]:

§ 4. ПРАВИЛА ВИМОВИ БУКВОСПОЛУЧЕНЬ

У словах грецького походження зустрічаються сполучення з придиховим **h**: **ch**, **ph**, **rh**, **th**. Такі буквосполучення графічно позначали відповідний звук грецької мови, тому кожний з цих диграфів вимовляється як один звук.

Буквосполучення **ch** вимовляється як укр. [x]: *chórda* [хорда] – хорда, *cóncha* [кónха] – раковина;

ph вимовляється як укр. [ф]: *phyllum* [філліум] – тип (*таксономічна категорія*), *hydrosphaera* [гідросфéра] – гідросфера;

rh вимовляється як укр. [р]: *rhódeus* [рóдеус] – звичайний гірчак, *rhizóma* [різóма] – кореневище;

th вимовляється як укр. [т]: *thúnnus* [туннус] – тунець, *thymállus* [тімállус] – харіус;

sch вимовляється як укр. [сх]: *schema* [схема] – схема, *schoenopléctus* [схеноплéктус] – схеноплект.

У деяких випадках сполучення **sch** є запозиченням не з грецької, а з інших мов. Як правило, воно використовується при транслітерації власних назв та назв, що від них походять, для передачі звуків, не властивих латинській мові:

ch – [ч]: *Gobius bucchichi* – Бичок Букчича

tsch – [ч]: *knipowitschia* – Бичок-кніповичія

sch – [ш]: *Syngnathus schmidt* – Морська голка пелагічна

stsch – [щ]: *Stipa syreistschikovii* – Ковила Сирейщикова.

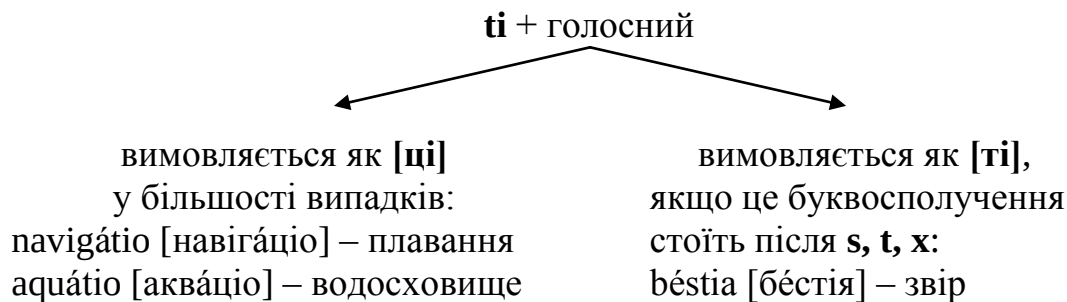
Власні назви читаються за нормами мови-оригіналу.

Буквосполучення **ngu** перед голосними вимовляється як [нгв]: *anguílla* [ангві́лля] – річковий вугор, а перед приголосними як [нгу]: *lóngus* [льо́нгус] – довгий.

Буквосполучення **su** перед голосними може вимовлятися як [св] або [су]:

Буквосполучення **ti** перед голосними може вимовлятися як [ці] або [ті]:

Перед приголосними буквосполучення **ti** завжди вимовляється як [ti]: aquáticus [аква́тікус] – водний, tíncsa [ті́нка] – лин.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Скільки в латинському алфавіті букв, що позначають: а) голосні;
б) приголосні?
2. Яка буква, що позначає голосний, має варіативність у читанні?
3. Що таке *дифтонг*? Наведіть приклади.
4. Як графічно позначаються буквосполучення *ae, oe*, які не є дифтонгами?
5. Як вимовляються букви *c, s, x, z*?
6. Назвіть буквосполучення грецького походження. Як вони вимовляються?
7. Як вимовляються буквосполучення *ngu, su* перед голосними?
8. Як вимовляється буквосполучення *ti* перед голосними та перед приголосним?

ВПРАВИ

1. Прочитайте латинські назви, правильно вимовляючи букву **s**:

Варіант 1

Isopoda – Рівноногі раки
 Lebiasinidae – Лебіасинові
 Hasemania nana – Тетрамідна (хасеманія)
 Scrophulariaceae – Ранникові
 Isoetes velata – Полушник вуалевий
 Astacus – Рак річковий
 Siluridae – Сомові

Варіант 2

Lamprologus speciosus – Лампрологус спеціозус
Dicrossus filamentosus – Цихліда шахова (креникара лірохвоста)
Sturisoma festivum – Стурісома фестівум (панамська)
Synodontis multipunctatus – Синодонт багатоплямистий (сом-зозуля)
Ameca splendens – Амека глянсова
Aspidoras poecilus – Аспідорас зеленувато-бурий
Hyphessobrycon anisitsi – Тетра червоноплавничкова

2. Прочитайте слова та поясніть вимову букви с:

Варіант 1

Isoetaceae – Полушникові
Pterophyllum scalare – Скалярія звичайна
Aspidoras pauciradiatus – Сомик пунктирний
Procambarus alleni – Синій рак Флориди
Corydoras pygmaeus – Коридорас пігмей, або карликовий сомик
Vieja maculicauda – Цихлазома червоногорла
Cobitidae – В'юни
Cladocera – Гіллястовусі
Cambaridae – Камбарові, або раки річкові
Bunocephalus coracoideus – Буноцефалус двоколірний, коракоїдний широколобий сомик, сомик-баньо
Malacostraca – Вищі раки
Decapoda – Десятиногі раки
Odontoceti – Зубаті кити
Hyphessobrycon columbianus – Сапфірова колумбійська тетра

Варіант 2

Nematobrycon palmeri – Тетра королівська
Cichlidae – Цихлові, або «строкаті окуні»
Limia nigrofasciata – Лімія чорносмугова (горбата)
Atyopsis moluccensis – Атіопсіс молукський
Callichthyidae – Каліхтові, або панцирні соми
Corydoras caudimaculatus – Сомик плямистохвостий
Hemiloricaria lanceolata – Шоколадний кольчужний сом
Callichthyidae – Каліхтові, або панцирні соми
Platydoras costatus – Платидорас смугастий

Loricfriidae – Лорікарієві, або кольчужні соми
Delphinus capensis – Дельфін довгомордий
Delphinus tropicalis – Дельфін тропічний
Globicephala – Гринда
Orcinus – Косатка
Hyphessobrycon rosaceus – Тетра рожева

3. Прочитайте слова, поясніть вимову букв x та z:

Варіант 1

Xiphophorus variatus – Пецилія плямиста (платипецилія)
Xiphophorus maculatus – Пецилія звичайна
Xiphophorus helleri – Мечоносець Геллера (зелений, простий)
Aphyosemion exigoideum – Афіосемон екзігоїдеум
Aphyocharax anisitsi – Афіохаракс плавцевий
Xenotoca eiseni – Ксенотока червонохвоста (Ейзена)

Варіант 2

Zosterella dubia – Зостерелла сумнівна (гетерантера сумнівна)
Heteranthera zosterifolia – Гетерантера гостролиста
Ziphius cavirostris – Дзьоборил
Cambarellus patzcuarensis – Карликовий мексиканський рак
Gymnocorymbus ternetzi – Тернеція
Epalzeorhynchus kalopterus – Епальцеорінх красивоплавцевий

4. Прочитайте слова, зверніть увагу на вимову букви l:

Варіант 1

Copella arnoldi – Копелла Арнольда (бризкаюча тетра, пірруліна)
Echinodorus ovalis – Ехінодорус овальний
Pogostemon stellatus – Погостемон стеллатус
Lebiasinidae – Лебіасінові
Carnegiella strigata – Клинобрюшка (мармурова, або сокироподібна тетра)
Gasteropelecidae – Клинобрюшні
Pelvicachromis pulcher – Риба-папуга
Samolus valerandi – Самолус звичайний
Primulaceae – Первоцвіти

Варіант 2

Salvinia molesta – Сальвінія молеста
Salviniaceae – Сальвінієві
Pterophyllum altum – Скалярія велика (альтум)
Nanochromis parilus – Нанохроміс глянсовий
Astronotus ocellatus – Астронотус оскар, або павине око
Altolamprologus calvus – Кальвус (лампрологус-метелик перламутрова фея)
Algae – Водорості
Lamprologus speciosus – Лампрологус спеціозус
Delphinus – Дельфін

- 5. Прочитайте слова, поясніть вимову голосних, вкажіть в яких словах замість букви і може вживатися буква j:**

Варіант 1

Julidochromis regina – Юлідохроміс Регана
Crenicichla Johanna – Креніціхла Йохана
Nuphar japonica – Кубушка японська
Blyxa japonica – Блікса японська

Варіант 2

Najas conferta – Найас (наяда скупчена)
Crinum rhaianum – Крінум тайландський
Caridina japonica – Креветка аmano (японська ставкова)
Najadaceae – Наядові
Protomelas taeniatus – Стрічковий протомелас

- 6. Прочитайте наступні латинські назви, зверніть увагу на вимову у:**

Варіант 1

Nuphessobrycon ebues – Мінор (червона тетра)
Hydrocharitaceae – Водокрасові
Mayaca fluviarilis – Майяка річкова
Hemigrammus erythrozonus – Хеміграмус ерітрозонус (Тетра світляк)
Hydrocotyle verticillata – Щитолісник кільчастий (водяний пупок)

Hydrocleys nymphoides – Гідроклейс німфейний (водяний мак)
Cyprinodontidae – Коропозуби
Gymnogeophagus meridionalis – Гімногеофагус південний
Atyidae – Креветки прісноводі
Nuphaceae – Гіпнові
Cyprichromis pavo – Ципріхроміс паво
Cyphotilapia giberosa – Цифотіляпія темна
Cryptoheros nigrofasciatus – Цихлазома чорнополоса
Cryptocoryna parva – Кріпторкоріна парва або дрібна
Kryptopterus minor – Індійський скляний сом
Corydoras panda – Сомик-панда (корідорас панда)
Corydoras paleatus – Сомик крапчастий або звичайний

Варіант 2

Callichthyidae – Каліхтові, або панцирні соми
Agamyxis pectinifrons – Агаміксіс білоплямистий (гребінчастий)
Lycopodiophyta – Плауноподібні
Spathodus erythron – Спатодус блакитнувато-плямистий
Nimbochromis polystigma – Хаплохроміс леопардовий (німбохроміс полістігма)
Maylandia estherae – Червона зебра
Lythraceae – Дербенникові
Pygocentrus nattereri – Піраня Наттерера (червона)
Potamotrygon motoro – Скат потамотрігон моторо, хвостокол моторо, глазчатий скат
Potamotrygonidae – Потамотрігонові, або хвостоколи річкові
Myriophyllum tuberculatum – Перистолистник клубневий
Cyperaceae – Осокові
Amaryllidaceae – Амарилісові
Mayacaceae – Майякові
Lysimachia nummularia – Вербозілля монетчатє
Yasuhikotakia modesta – Ясухікотакія (боція Модеста або блакитнувата)
Potamogeton gayi – Потамогетон Гайя

7. Прочитайте латинські назви водних мешканців, риб та водоростей, поясніть вимову буквосполучення *ch*, *ph*, *rh*, *th*:

Варіант 1

Characidium rachovii – Харацидіум раховий
 Rasbora kalochroma – Расбора барвиста (расбора-клоун)
 Farlowella platyrhynchus – Фарловелла платорінхус
 Megalechis personata – Мегалехіс персоната (хоплостернум звичайний)
 Tanichthys albonubes – Кардинал
 Schilbeidae – Шильбові соми
 Mochokidae – Перистовусі, або бахромчатовусі соми
 Ancistrus dolichopterus – Анциструс звичайний
 Balantiocheilus melanopterus – Балантиохейлус чорноперий (акулячий барбус)
 Aplocheilichthys panchax – Панхакс (азіатський щупак)
 Puntius anchisporus – Барбус суматранський
 Brachyura – Краби
 Chlorophycophyta – Зелені водорості
 Eschrichtius robustus – Сірий кит
 Hemigrammus pulcher – Пульхер (Неон пульхер)
 Crossocheilus siamensis – Водорослід сіамський
 Aphyosemion elberti – Афіосемон Ельберта
 Chromaphysemon bitaeniatus – Хромафіосеміон двополосий
 Aphyosemion calliurum – Афіосеміон калі урум

Варіант 2

Aplocheilichthys spilargenteus – Аплохейліхтіс жовто-зелений
 Aphyosemion primigenium – Афіосемон примігеніум
 Trigonostigma heteromorpha – Расбора гетероморфа (клиновидна)
 Phallostethus tetrazina – Гілардіус плямистохвостий
 Echinodorus macrophyllus – Ехінодорус крупнолистий
 Cladophora aegagropila – Кладофора куляста, егагропіла
 Nymphaeaceae – Латагттеві
 Daphnia – Дафнія
 Electrophorus electricus – Вугор електричний
 Balaenoptera physalus – Смугач фінвал
 Delphinimorpha – Дельфіновиді
 Erethistes pusillus – Сом-метелик
 Thorichthys meeki – Цихлазома Меека (маскова цихлазома)
 Hypessobrycon socolofi – Тетра (хіфессобрікон) Соколофа
 Nothobranchiidae – Африканські кілі
 Epalzeorhynchus bicolor – Лабео (эпальцеоринх) двоколірний

Hemianthus micranthemoides – Хеміантус мікрантемоїдес (перлинний)
Cetorhinus maximus – Акула гігантська
Chromobotia macracanthus – Боція-клоун (тигрова боція)
Acanthocobitis urophthalmus – Акантокобітіс урофтальмус

8. Прочитайте назви водних рослин і риб, поясніть вимову буквосполучень *qu, ti, ngu, su*:

Варіант 1

Panaque nigrolineatus – Панак чорнолінійний
Neolamprologus marunguensis – Принцеса Марунгі
«Aequidens» rivulatus – Акара смарагдова (малахітова)
Myriophyllum aquaticum – Міріофілум (перистолистник бразильський або водний, уруть водяна)
Hygrophila guianensis – Гігрофіла гвіанська
Limnophila aquarica – Лімнофіла водна (амбулія королівська)
Cabomba aquatica – Кабомба водяна (звичайна)
Anguilla Anguilla – sciatus – Дискус
Cherax quadricarinatus – Рак червоно-клешневий
Mytilus – мідія
Puntius semifasciolatus – Барбус зелений (золотий, китайський)
Hydrilla verticillata – Гідрила кільчаста

Варіант 2

Pistia stratiotes – Водяний салат (пістія телорезовидна)
Puntius titteya – Барбус вишневий
Atya – Креветка нігерійська
Petrotilapia «Yellow Chin» – Петротіляпія «йеллоу чин»
Nanochromis transvestites – Нанохроміс розкішний
Puntius oligolepis – Пунтіус оліголепіс (вусань острівний)
Xenotilapia rapilio – Ксенотіляпія папілію (метелик)
Herotilapia multispinosa – Геротіляпія жовта (цихліда веселкова)
Puntius conchoniui – Барбус вогняний
Vallisneria spiralis «tiger» – Валліснерія спіральна «тигрова»
Tonina fluviatilis – Тоніна флувіатіліс
Bujurquina aporaguana – Бужурквіна (акара) апопаруана

9. Прочитайте, знайдіть у словах дифтонги:

Варіант 1

Isoetes velata – Полушник вуалевий
Eriocaulaceae – Еріокаулоноцвітні
Pseudomugil gertrudae – Псевдомугіл Гертруди
Aulonocara hansbaenschii – Аулонокара Бенша
Melanochromis auratus – Меланохроміс золотий (ауратус)
Mesonauta guayanae – Мезонаута
Pelvicachromis taeniatus – Папуга смугастий (мінливий)
Pseudomugilidae – Псевдомугілієві, або синьоглазки
Synodontis euprerus – Сінодонтіс вуалевий
Rasbora pauciperforata – Расбора червонополоса (малайська)
Corydoras aeneus – Сомик золотистий (мінливий, бронзовий)
Nesaea pedicellata – Незея педіцелата
Euphorbiaceae – Молочайні
Saururaceae – Заурурові
Neobalaenidae – Необаленові

Варіант 2

«Aequidens» coeruleopunctatus – Акара блакитноплямиста
Delphinapterus leucas – Білуха
Eubalaena glacialis – Кит південний
Balaenidae – види родини китові
Limnobiium laevigatum – Лімнобіум гладкий
Algae – водорості
Aphyosemion austral – Афіосеміон південний
Balaenoptera borealis – Сейвал, або сайдяний кит
Moenkhausia pittieri – Тетра (моенкаузія) діамантова
Poecilia velifera – Вітрильна пецілія (вітрильна молієнезія)
Aspidoras poecilus – Аспідорас зеленувато-бурий
Poecilia reticulata – Гуппі
Jordanella floridae – Джорданела Флоріда
Badidae – Бадієві, або «Сині окуні»
Atyidae – Креветки прісноводі
Pareutropius buffei – Сомик «скляний» смугастий

10. Згрупуйте словосполучення у два стовпчики: у першому напишіть терміни з дифтонгами, у другому – у яких дифтонги відсутні:

Варіант 1

Potamobius actacus – Річковий рак
Hyperoodon ampullatus – Високочолий пляшконіс
Berardius bairdi – Плавун північний
Apistogramma sacatuoides – Апістограма какаду
Steatocranus casuarius – Цихліда львиноголова
Bolbitis heudelotii – Болбітіс Геделоті (конголезька папороть)
Lilaeopsis mauritiana – Лілеопсіс маврікійський
Ludwigia arcuata – Людвігія дугоподібна

Варіант 2

Tetragonopterus argenteus – Тетрагоноптерус сріблястий
Eubalaena glacialis – Кит південний
Ostreidae – Устриці
Bacopa australis – Бакопа австралійська
Neolamprologus buescheri – Лампрологус Бушера (принцеса мармурова)
Danio alcalineatus – Даніо рожевий або перлинний
Balaenoptera musculus – Синій кит, блакитний кит

ЗАНЯТТЯ 2

§ 5. ДОВГІ ТА КОРОТКІ СКЛАДИ

У латинській мові голосні розрізняються за довготою вимови: звуки можуть бути довгими або короткими. Довгі звуки вимовляються приблизно вдвічі довше, ніж короткі. На письмі довгота чи короткість звука позначається спеціальними надрядковими знаками, які ставляться над буквою: довгота звука позначається горизонтальною рисою (¯), а короткість – дужкою (˘).

Наприклад: **ā** – [ā] довгий, **ă** – [ă] короткий.

Довгими чи короткими звуки можуть бути за природою або за положенням.

Як складотворчий елемент можуть виступати лише голосні або дифтонги: у слові стільки складів, скільки голосних або дифтонгів.

Поділ на склади у латинських словах здійснюється:

- 1) між двома голосними:
strī-a – смуга, me-us – мій;
- 2) між голосним (або дифтонгом) і приголосним:
ra-na – жаба, prae-sox – ранній;
- 3) між голосним і групою “muta cum liquida” – сполученням німого звука **b, p, d, t, c, g** з плавним **r, l** (**br, bl, pr, pl, dr, dl, tr, tl, cr, cl, gr, gl**):
ru-bra – червона, ra-tri-a – батьківщина;
- 4) всередині групи приголосних:
 - а) між двома приголосними:
pis-sis – риба, al-ba – біла;
 - б) між трьома приголосними перед останнім приголосним (крім сполучень з групою “muta cum liquida”):
func-ti-o – функція, la-cus-tris – озерна.

Залежно від голосного складу, що його містить, також може бути довгим або коротким.

Склад довгий:

- 1) якщо містить дифтонг: hydrosphaera – гідросфера;
- 2) якщо після голосного стоять подвійні приголосні **x** або **z**:
complexus – комплекс, сукупність, liza – кефаль-ліза;
- 3) якщо після голосного стоять два і більше приголосних, крім групи “muta cum liquida”:
profundus – глибокий, accessus – прилив.

Крім того, слід запам'ятати довгі суфікси, які часто зустрічаються у біологічних термінах:

-āl-	boreālis – північний, orientālis – східний
-ār-	vulgāris – звичайний, rivulāris – струмковий
-āt-	dentātus – зубчастий, maculātus – плямистий
-ūr-	natūra – природа, nomenclatūra – номенклатура
-ūt-	acūtus – гострий, minūtus – малий
-īn-	marīnus – морський, piscīna – став, садок для риби
-īv-	comparatīvus – порівняльний, aestīvus – літній
-ōs-	spinōsus – колючий, squamōsus – лускатий

Склад короткий:

- 1) якщо голосний стоїть перед іншим голосним або **h**:
flūvius – річка, cóntrāho – стягую;
- 2) якщо голосний стоїть перед групою “muta cum liquida” – сполученням німого звука **b, p, d, t, c, g** з плавним **r, l** (**br, bl, pr, pl, dr, dl** і т.д.): éphēdra – ефедра, хвойник, múltiplex – численний.

Не подовжують складу також буквосполучення грецького походження **ch, ph, rh, th**, оскільки кожне з них вимовляється як один звук: stómāchus – шлунок.

Слід запам'ятати і деякі короткі суфікси:

-öl-	lutéölus – жовтуватий, fovéöla – ямка
-ül-	rívulus – струмок, rámulus – гілочка
-cül-	piscículus – рибка, dulcículus – солодкуватий
-il-	fluviátilis – річковий, grácilis – стрункий
-bīl-	vegetábilis – рослинний, stábilis – постійний
-íc-	aquáticus – річковий, rústicus – сільський
-īd-	vírīdis – зелений, fluīdus – рідкий

Якщо голосний стоїть перед одним приголосним, то він може бути як довгим, так і коротким за природою. У таких випадках довгота чи короткість голосного позначається надрядковими знаками: lasūna – лагуна, anīmal – тварина.

§ 6. НАГОЛОС

У латинській мові склади рахують від кінця слова:

bi-o-lo-gi-a – біологія.

5 4 3 2 1

У латинській мові наголос ніколи не ставиться на перший склад від кінця слова і далі третього складу від кінця слова.

У двоскладових словах наголос завжди ставиться на другому складі від кінця слова: *víta* – життя, *múgil* – кефаль.

Для того, щоб визначити місце наголосу у багатоскладових словах, слід дотримуватися правила другого складу.

Правило другого складу

У багатоскладових словах наголос залежить від кількісної характеристики другого складу від кінця слова. Якщо другий склад від кінця слова довгий, то наголос ставиться на нього, а якщо короткий – то наголос ставиться на третій склад від кінця слова, незалежно від його довготи.

Наприклад: у слові *eu-ro-raé-us* – *європейський* другий склад від кінця слова є довгим (містить дифтонг), тому наголос ставиться на нього. У слові *ál-vě-us* – *русло* другий склад від кінця слова є коротким (голосний стоїть перед іншим голосним), тому наголос ставиться на третій склад від кінця слова.

Крім того, слід запам'ятати особливості наголошення деяких кінцевих терміноелементів:

Кінцевий терміноелемент	Приклади
-phŷton, -phŷta (від грецьк. <i>phyton</i> – рослина)	hygróphŷton – гідрофіт (рослина, пристосована до надмірних умов зволоження) Equisetóphŷta – відділ Хвощеподібні
-mŷcōta, -mycētes (від грецьк. <i>mykes</i> – гриб)	Myxomŷcōta – відділ Слизовики Zygomycētes – клас Зигоміцети
-fĕr, -fĕra, -fĕrum (від лат. <i>fero</i> – несу) -phōrus, a, um (від грецьк. <i>phero</i> – несу)	frúctīfer, fĕra, fĕrum – плодоносний Crucífĕrae – родина Хрестоцвіті (букв.: Хрестоносні) phósphōrus – фосфор (букв.: той, що несе світло)
-ptĕra (від грецьк. <i>pteron</i> – крило)	Lepidóptĕra – ряд Лускокрилі Díptĕra – ряд Двокрилі
-phīlus, a, um (від грецьк. <i>phileo</i> – люблю)	hygróphīlus – вологолюбний thermóphīlus – теплолюбний

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Як графічно позначаються довгота і короткість звука?
2. Як здійснюється складоподіл у латинських словах?
3. Назвіть умови позиційної довготи (короткості) складу.
4. В яких випадках голосний, що стоїть перед двома приголосними, є коротким?
5. Назвіть довгі суфікси та наведіть приклади.
6. Назвіть короткі суфікси та наведіть приклади.
7. Як визначити кількісну характеристику голосного, що стоїть перед одним приголосним?
8. Від чого залежить наголос у багатоскладових словах?

ВПРАВИ

1. Поділіть слова на склади:

Варіант 1

Ostreidae – Устриці
Bryophyta – Мохи
Embryophyta – Ембріюфіти
Oniscidea – Мокриці
Lamiaceae – Губоцвіті
Rotala wallichii – Ротала Валіха
Anodonta – Беззубка
Unio – Перлівниця
Pecten – Морський гребінець
Teredo – Корабельний черв'як
Pectinidae – Морські гребінці

Варіант 2

Nothobranchiidae – Африканські кілі
Lamellibranchia – Двостулкові
Gastropoda – Черевоногі
Rapana – Рапани
Cetacea – Китоподібні
Delphiniformes – Дельфіноподібні
Balaenimorpha – Вусаті кити
Charophyceae – Харова водорість
Lomariopsidaceae – Ломаріопсидові
Eriocaulaceae – Еріокаулоноцвіті
Vesicularia dubyana – Мох яванця

2. Прочитайте назви тварин і рослин, поясніть вимову підкреслених букв і буквосполучень. Знайдіть довгі та короткі суфікси.

Carassius auratus – Карась сріблястий
Abramis sara – Лящ-білоглазка
Esox lucius – Щука звичайна
Coregonus autumnalis – Омуль
Coregonus baeri – Волховський сиг
Leuciscus idus – Язь

Euglena viridis – Евглена зелена
Nymphaea alba – Латаття біле
Hydrocharus morsus-ranae – Водокрас звичайний
Oenanthe aquatica – Омег водяний
Cyprinidae – родина Карпові
Coregonidae – родина Сигові
Percidae – родина Окуневі
Acipenseridae – родина Осетрові
Salmonidae – родина Лососеві
Thymallidae – родина Харіусові
Osmeridae – родина Корюшкові
Algae – Водорості
Gymnospermae (Pinophyta) – відділ Голонасінні
Angiospermae (Magnoliophyta) – відділ Покритонасінні
caudalis – хвостатий
euroaeus – європейський

**3 Прочитайте назви тварин і рослин, поясніть вимову букви с.
Поставте та поясніть наголос:**

Carassius carassius – Карась звичайний
Cyprinus carpio carpio – Сазан європейський
Leuciscus cephalus – Головень
Perca flavescens – Окунь жовтий
Perca fluviatilis – Окунь річковий
Acipenser stellatus – Севрюга
Blicca bioercna – Густера
Pelecus cultratus – Чехонь
Stizostedion lucioperca – Судак звичайний
Tinca tinca – Линь
Patamogeton lucens – Рдест блискучий
Patamogeton crispus – Рдест кучерявий
Esocidae – родина Щукові
Lemnaceae – родина Ряскові
Cynophyta (Cyanomycota) – відділ Синезелені водорості

4. Прочитайте назви тварин і рослин, поясніть вимову підкреслених букв і буквосполучень. Зверніть увагу на вимову буквосполучень грецького походження.

Osteichthyes – клас Кісткові риби

Chondichthyes – клас Хрящеві риби
Amphibia – клас Земноводні
Chordata – тип Хордові
Hypophthalmichthinae – підродина Товстолобики
Euglenophyta – відділ Евгленові водорості
Chlorophyta – відділ Зелені водорості
Bryophyta – відділ Мохоподібні
Polypodiophyta – відділ Папоротеподібні
Lycopodiophyta – відділ Плауноподібні
Rhodeus sericeus – Гірчак
Scardinius erythrophthalmus – Краснопірка звичайна
Thymallus thymallus – Хариус європейський
Chalcaburnus chalcoides – Шемай звичайний
Parasilurus asotus – Сом амурський
Hucho taimen – Таймень звичайний
Hypophthalmichthys molitrix – Товстолобик білий
Aristichthys nobilis – Товстолобик барвистий
Chondrostoma nasus – Підуст
Trachurus trachurus – Ставрида звичайна
Esox reicherti – Щука амурська
Euglena sanguinea – Евглена червона
Nymphaea candida – Латаття білосніжне
Myriophyllum spicatum – Уруть колосиста
Alisma plantago-aquatica – Частуха подорожникова
Elodea canadensis – Елодея канадська

5. Прочитайте латинські назви риб, поставте та поясніть наголос:

Варіант 1

Alburnoides bipunctatus – Бистрянкa звичайна
Anguilla anguilla – Річковий вугор європейський
Barbatula barbatula – Вусатий слиж європейський
Benthophilus durrelli – Бичок-пуголовок донський
Carassius auratus C. auratus auratus – Карась китайський, Золота рибка
Chondrostoma nasus – Підуст звичайний
Cobitis taenia – Щипавка звичайна
Diplegogaster bimaculatus – Короткопера риба-присосок двоплямиста
Eudontomyzon danfordi – Мінога карпатська

Gobio krymensis – Пічкур кримський
Ictiobus bubalus – Буфало малоротий

Варіант 2

Ictiobus cyprinellus – Буфало великоротий
Gobio sarmaticus – Пічкур дністровський
Eudontomyzon mariae – Мінога українська
Diplodus annularis – Морський карась європейський, Ласкир
Cobitis tanaitica – Щипавка танайська
Chondrostoma variable – Підуст волзький
Carassius gibelio C. auratus gibelio – Карась сріблястий
Benthophilus nudus – Бичок-пуголовок голий
Barbus meridionalis petenyi – Марена дунайсько-дністровська
Acipenser gueldenstaedtii – Осетер російський

6. У поданих словах визначте довготу другого складу від кінця слова, обґрунтуйте свою відповідь:

Варіант 1

Ludwigia inclinata – Людвігія інкліната (що нахиляється)
Barboides gracilis – Барбоїдес витончений (Барбус граціліс)
Trichogaster trichopterus – Гурами плямистий
Gobiidae – Бичкові
Ammania senegalensis – Амонія сенегальська
Sagittaria subulata – Стрілолист шиловидний

Варіант 2

Haloragaceae – Сланоягодникові
Potamogetonaceae – Рдестові
Ludwigia repens – Людвігія повзуча
Aponogeton madagascariensis – Апоногетон мадагаскарський
Ammania gracilis – Амонія витончена
Aponogeton longiplumulosus – Апоногетон довгоперий (лонгіплумулозус)

ЗАНЯТТЯ 3

§ 7. ЧАСТИНИ МОВИ

У латинській мові 10 частин мови: 5 самостійних і 5 службових.

<i>Самостійні частини мови</i>	<i>Службові частини мови</i>
Іменник – Nomen substantivum	Прислівник – Adverbium
Прикметник – Nomen adiectivum	Прийменник – Praepositio
Дієслово – Verbum	Сполучник – Coniunctio
Займенник – Pronomen	Частка – Particula
Числівник – Nomen numerale	Вигук – Interiectio

Майже 90% біологічної номенклатури становлять іменники та прикметники. Тому саме цим частинам мови ми приділяємо найбільшу увагу в нашому курсі латини.

§ 8. ІМЕННИК. ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ІМЕННИКІВ

У латинській мові, як і в українській, іменники мають граматичні категорії роду, числа та відмінка.

Рід іменників

Іменники в латинській мові належать до одного з трьох родів:

genus	masculinum (<i>m</i>)* – чоловічий рід
(рід)	femininum (<i>f</i>) – жіночий рід
	neutrum (<i>n</i>) – середній рід.

Рід іменників у латинській та українській мовах часто не збігається. Наприклад: слово *piscis* – *риба* в латинській мові належить до чоловічого роду, а в українській – до жіночого; слово *genus* – *рід* у латинській мові належить до середнього роду, а в українській – до чоловічого. Тому при визначенні роду латинського іменника не слід орієнтуватися на рід відповідного іменника в українській мові.

* У словниках рід іменників скорочено позначається початковими буквами.

Рід іменника в латинській мові визначається:

- за значенням;
- за закінченням називного відмінка однини.

Визначення роду іменника за його значенням

Рід	Іменники	Приклади
<i>m</i>	назви осіб та тварин чоловічої статі, назви річок та місяців	studiosus – студент, cattus – кіт, Borysthenes – Борисфен, September – вересень
<i>f</i>	назви осіб та тварин жіночої статі, назви міст та країн, назви дерев та кущів	studiosa – студентка, catta – кицька, Kiiovia – Київ, Rossia – Русь, quercus – дуб
<i>n</i>	деякі невідмінювані іменники	thlaspi – талабан (<i>польовий бур'ян</i>)

NB! Деякі назви дерев та кущів належать до чоловічого або середнього роду:

Чоловічий рід

philadelphus – чубушник, жасмин садовий
 symphoricarpus – сніжноягідник
 osmanthus – османт
 rosmarinus – розмарин
 cistus – ладанник
 unedo – суничник
 rubus – ожина

Середній рід

acer – клен
 ribes – смородина
 jasminum – жасмин справжній
 viburnum – калина
 taxodium – таксодій
 ligustrum – бирючина
 -dendron:
 sequoiadendron – секвойдендрон
 rhododendron – рододендрон

Визначення роду іменників за закінченнями у називному відмінку однини буде розглянуто у наступних заняттях.

Число іменників

Іменники в латинській мові мають два числа:

numerus (число)	singularis (sing.) – однина pluralis (plur.) – множина.
--------------------	--

Наприклад: *alga* – водорість, *algae* – водорості; *aquarium* – водойма, *aquaria* – водойми.

Відмінки іменників

У латинській мові є шість відмінків іменників:

casus *nominatīvus* (Nom.) – називний (*хто? що?*)
 (відмінок) *genetīvus* (Gen.) – родовий (*кого? чого?*)
 datīvus (Dat.) – давальний (*кому? чому?*)
 accusatīvus (Acc.) – знахідний (*кого? що?*)
 ablatīvus (Abl.) – відкладний: орудний, місцевий
 (*ким? чим? на кому? на чому?*)
 vocatīvus (Voc.) – кличний.

У біологічній номенклатурі вживаються лише *nominativus* і *genetivus*, тому решта у нашому курсі розглядатися не буде.

§ 9. ВІДМІНИ ІМЕННИКІВ

Іменники в латинській мові поділяються на п'ять відмін.

NB! Відміна іменника визначається за закінченням родового відмінка однини (*gen. sing.*).

Закінчення називного і родового відмінків однини латинських іменників *

Відміна		I	II	III	IV	V
Рід		<i>f</i>	<i>m(f)</i> <i>n</i>	<i>m</i> <i>f</i> <i>n</i>	<i>m(f)</i> <i>n</i>	<i>f</i>
число	відмінок					
Sing.	Nom.	-a	-us -um -er -on	різні	-us -u	-es
	Gen.	-ae	-i	-is	-us	-ei

Отже, до першої відміни належать іменники жіночого роду, які в *gen. sing.* мають закінчення **-ae**: *aqua* – вода, *aquae* – води.

* Повна парадигма відмінкових закінчень латинських іменників наводиться у додатках у кінці посібника.

До другої відміни належать іменники чоловічого і середнього роду, а також деякі іменники жіночого роду, які в gen. sing. мають закінчення **-i**:

	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom. sing.	fundus – дно	malus – яблуна	stagnum – став
Gen. sing.	fundi – дна	mali – яблуні	stagni – ставу.

До третьої відміни належать іменники всіх родів, які в gen. sing. мають закінчення **-is**:

	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom. sing.	piscis – риба	pars – частина	mare – море
Gen. sing.	piscis – риби	partis – частини	maris – моря.

До четвертої відміни належать іменники чоловічого і середнього роду, а також деякі іменники жіночого роду, які в gen. sing. мають закінчення **-us**:

	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom. sing.	lacus – озеро	quercus – дуб	cornu – ріг
Gen. sing.	lacus – озера	quercus – дуба	cornus – рогу.

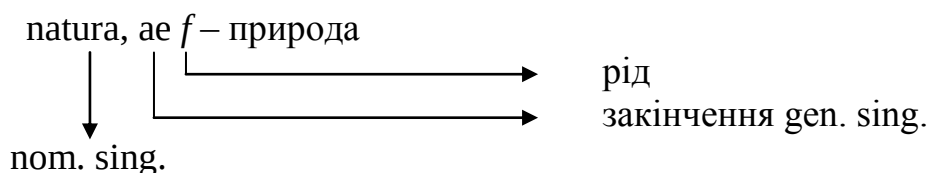
До п'ятої відміни належать іменники жіночого роду, які в gen. sing. мають закінчення **-ei**: species – вид, speciei – виду.

§ 10. СЛОВНИКОВА ФОРМА ІМЕННИКІВ

У словниках латинські іменники подаються таким чином:

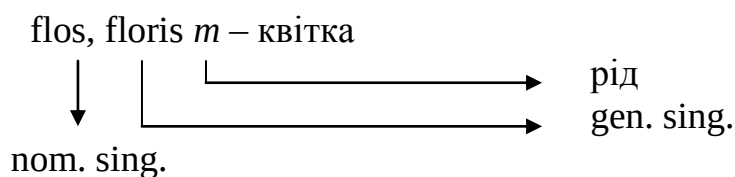
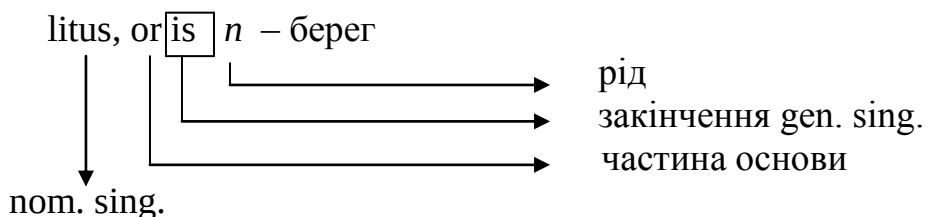
Форма називного відмінка однини	,	закінчення родового відмінка однини		рід іменника
---------------------------------	---	-------------------------------------	--	--------------

Наприклад:

NB! Якщо в основі іменника відбуваються зміни, то закінчення gen. sing. подається з частиною основи; якщо слово односкладове, то форма gen. sing. наводиться повністю.

Наприклад:

NB! Іменники слід запам'ятовувати у словниковій формі.

§ 11. ОСНОВА ІМЕННИКА

Основа іменника – це незмінювана частина слова, яка передає його лексичне значення.

NB! Для того, щоб визначити основу латинського іменника, необхідно поставити його у форму родового відмінка однини (gen. sing.) і відкинути закінчення.

Наприклад:

Словникова форма	Gen. sing.	Основа
aqua, ae <i>f</i> – вода	aqu- ae	aqu-
stagnum, i <i>n</i> – став	stagn- i	stagn-
lacus, us <i>m</i> – озеро	lac- us	lac-
species, ei <i>f</i> – вид	speci- ei	speci-

Як видно з наведених прикладів, у більшості іменників I, II, IV і V відмін практична основа збігається з основою в називному відмінку. Але в іменників III відміни практична основа слова часто не збігається з основою в називному відмінку. Тому у словниковій формі іменників III відміни подається закінчення gen. sing. з частиною основи, в якій відбулися зміни. Для того, щоб визначити основу іменника III відміни, слід поставити його у форму gen. sing. і відкинути закінчення **-is**.

Наприклад:

Словникова форма	Gen. sing.	Основа
litus, oris <i>n</i> – берег	litor- is	litor-
radix, icis <i>f</i> – корінь	radic- is	radic-
flumen, inis <i>n</i> – річка	flumin- is	flumin-

Визначення основи іменників необхідне для їх відмінювання та утворення складних біологічних термінів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які граматичні категорії мають іменники в латинській мові?
2. Як визначається рід іменника?
3. Які іменники за зазначенням належать до чоловічого (жіночого, середнього) роду?
4. До якого роду належать у латинській мові назви дерев та кущів?
5. Скільки відмін іменників у латинській мові?
6. Як визначається відміна іменника?
7. Назвіть ознаки іменників I-V відмін. Наведіть приклади іменників кожної відміни.
8. Як наводяться іменники у словниках?
9. Що таке практична основа іменника? Як вона визначається?
10. У іменників якої відміни практична основа не збігається з основою називного відмінка? Як вона визначається? Наведіть приклади.

ВПРАВИ

1. Користуючись словником, выпишіть іменники у словниковому записі та визначте, до якої відміни вони належать:

Варіант 1

nasus	frons
medulla	longitūdo
adītus	os
ductus	piscis
hirūdo	gaster

Варіант 2

operculum	nucleolus
nodūlus	mytilus
nucleus	pigmentum
macūla	spatium
organismus	lamīna

2. Визначте у запропонованих іменниках основу та перекладіть терміни:

Варіант 1

Варіант 2

lacus, us <i>m</i>	integumentum, i <i>n</i>
pinna, ae <i>f</i>	respiratio, ōnis <i>f</i>
rete, retis <i>n</i>	intestīnum, i <i>n</i>
processus, us <i>m</i>	sclerōsis, is <i>f</i>
sanguis, īnis <i>m</i>	jugum, i <i>n</i>

3. Визначте основи та рід іменників:

Варіант 1

aquarium, i	водойма, акваріум
atrium, i	передсердя
natura, ae	природа
rete, is	сітка
vomer, ěris	леміш
adaptatio, ōnis	адаптація, пристосування
ramus, i	гілка

Варіант 2

atrium, i	передсердя
rupes, is	скеля
viscus, ěris	нутрощі
actio, ōnis	дія, рух
corōna, ae	вінець, корона
regnum, i	царство
species, ei	вид

4. Визначте рід іменників та перекладіть їх:

Варіант 1

vesica, ae
terminus, i
subordo, inis
subregnum, i
subspecies, ei
superclassis, is
superfamilia, ae

Варіант 2

membrana, ae
rivulus, i
regnum, i
piscina, ae
oceanus, i
oculus, i
litus, oris

5. Вставте пропущені закінчення (для довідки використовуйте таблицю відмінкових закінчень латинських іменників, наведену в додатках у кінці посібника):

Варіант 1

lacun... – лагуна
lac.... – озера
flux... – течії
family ... – родини
flor... – флора
color... – кольори
avi... – птаха
foli ... – листків
fon ... – джерела

Варіант 2

caul... – стебла
cavita... – порожнини
conch... – раковина
duct... – проток
fund... – дна
insect... – комахи
insul... – острова
animal... – тварини
ocul... – очей

ЗАНЯТТЯ 4

§ 12. ПРИКМЕТНИК. ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ПРИКМЕТНИКІВ

Прикметники в латинській мові, як і іменники, мають граматичні категорії роду (*masculinum, femininum, neutrum*), числа (*singularis et pluralis*) та відмінка (*nominativus, genetivus etc.*).

Латинські прикметники поділяються на дві великі групи: до першої групи належать прикметники I-II відмін, до другої – прикметники III відміни.

Прикметники першої групи мають такі родові закінчення:

чоловічий рід	жіночий рід	середній рід
(m)	(f)	(n)
-us, -er	-a	-um

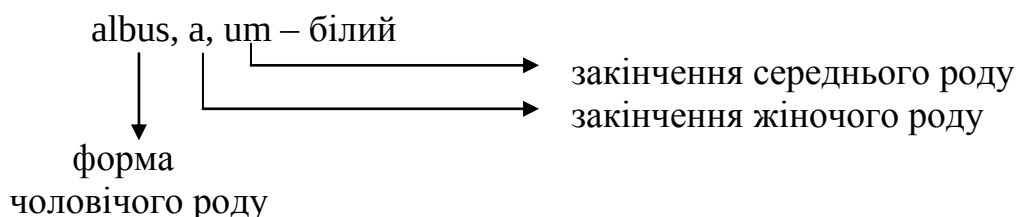
Наприклад: **albus** – білий, **alba** – біла, **album** – біле
niger – чорний, **nigra** – чорна, **nigrum** – чорне.

NB! Більшість прикметників на **-er** втрачають **-e-** при відмінюванні (явище випадного голосного): ru**ber** – червоний, ru**bra** – червона, ru**brum** – червоне. Деякі прикметники зберігають **-e-** при відмінюванні: aspe**r** – шорсткий, aspe**ra** – шорстка, aspe**rum** – шорстке. Зберігають **-e-** при відмінюванні також усі прикметники з кінцевим терміноелементом **-fer** «-носний»: squamif**er** – лусконосний, squamif**era** – лусконосна, squamif**erum** – лусконосне.

У словниках латинські прикметники першої групи подаються таким чином:

Форма чоловічого роду	закінчення жіночого роду	закінчення середнього роду
--------------------------	-----------------------------	-------------------------------

Наприклад:

NB! Прикметники першої групи жіночого роду (із закінченням **-a**) відмінюються за зразком іменників I відміни, прикметники чоловічого роду (із закінченнями **-us**, **-er**) та середнього роду (із закінченням **-um**) – за зразком іменників II відміни.

Усі прикметники другої групи відмінюються за III відміною і залежно від кількості закінчень у формі *nom. sing.* поділяються на три підгрупи:

- 1) прикметники з трьома родовими закінченнями:

<i>чоловічий рід</i>	<i>жіночий рід</i>	<i>середній рід</i>
(m)	(f)	(n)
-er	-is	-e

lacuster – озерний, lacustris – озерна, lacustre – озерне
silvester – лісовий, silvestris – лісова, silvestre – лісове

Словникова форма: lacuster, stris, stre – озерний
silvester, stris, stre – лісовий;

- 2) прикметники з двома родовими закінченнями:

<i>чоловічий і жіночий рід</i>	<i>середній рід</i>
(m, f)	(n)
-is	-e

vulgaris – звичайний, звичайна, vulgare – звичайне

brevis – короткий, коротка, breve – коротке

Словникова форма: vulgaris, e – звичайний
brevis, e – короткий;

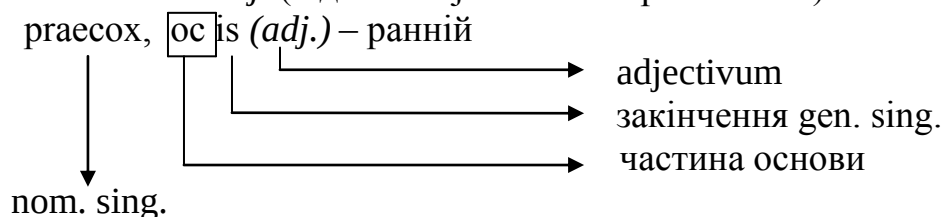
- 3) прикметники з одним родовим закінченням, спільним для всіх трьох родів:

<i>чоловічий, жіночий, середній рід</i>
(m, f, n)
-r / -s / -x

praesox – ранній, рання, раннє

sempervirens – вічнозелений, вічнозелена, вічнозелене.

У словнику такі прикметники подаються, як і іменники, із зазначенням закінчення родового відмінка. Інколи у словниковій формі прикметників з одним родовим закінченням у дужках скорочено позначають: *adj.* (від лат. *adjectivum* – прикметник):

У прикметників з одним родовим закінченням основа визначається, як і в іменників III відміни: шляхом відкидання закінчення **-is** від форми gen. sing.

Nom. sing.	Gen. sing.	Основа
praesox sempervirens	praescoc- is sempervirent- is	praescoc- sempervirent-

Родові закінчення латинських прикметників

Прикметники першої групи (I-II відміни)	Прикметники другої групи (III відміни)																					
<table><tr><td><i>m</i></td><td><i>f</i></td><td><i>n</i></td></tr><tr><td>-us, -er</td><td>-a</td><td>-um</td></tr><tr><td>II відміна</td><td>I відміна</td><td>II відміна</td></tr></table>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	-us, -er	-a	-um	II відміна	I відміна	II відміна	1) прикметники трьох закінчень: <table><tr><td><i>m</i></td><td><i>f</i></td><td><i>n</i></td></tr><tr><td>-er</td><td>-is</td><td>-e</td></tr></table> 2) прикметники двох закінчень: <table><tr><td><i>m, f</i></td><td><i>n</i></td></tr><tr><td>-is</td><td>-e</td></tr></table> 3) прикметники одного закінчення: <table><tr><td><i>m, f, n</i></td></tr><tr><td>-r / -s / -x</td></tr></table>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	-er	-is	-e	<i>m, f</i>	<i>n</i>	-is	-e	<i>m, f, n</i>	-r / -s / -x
<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>																				
-us, -er	-a	-um																				
II відміна	I відміна	II відміна																				
<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>																				
-er	-is	-e																				
<i>m, f</i>	<i>n</i>																					
-is	-e																					
<i>m, f, n</i>																						
-r / -s / -x																						

§ 13. УЗГОДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ З ІМЕННИКАМИ

Прикметники в латинській мові завжди ставляться після іменників і узгоджуються з ними у роді, числі та відмінку. Для того, щоб узгодити прикметник з іменником, необхідно:

- 1) визначити рід іменника (за словниковою формою);
- 2) визначити групу та підгрупу прикметника;
- 3) у словниковій формі прикметника знайти родові закінчення, відповідне роду іменника;
- 4) утворити необхідну родову форму прикметника, додавши до його основи родові закінчення.

Наприклад, необхідно узгодити прикметник *biologicus, a, um* – біологічний з іменниками: *terminus, i m* – термін; *forma, ae f* – форма; *individuum, i n* – особина.

Іменник *terminus* належить до чоловічого роду (*m*). Прикметник *biologicus*, *a*, *um* належить до першої групи, має родове закінчення чоловічого роду **-us**:

біологічний термін – *terminus biologicus*.

Іменник *forma* належить до жіночого роду (*f*). Закінчення жіночого роду прикметників першої групи **-a**:

біологічна форма – *forma biologica*.

Іменник *individuum* належить до середнього роду (*n*). Закінчення середнього роду прикметників першої групи **-um**:

біологічна особина – *individuum biologicum*.

Якщо іменник і прикметник належать до різних відмін, то при узгодженні закінчення прикметника та іменника можуть не збігатися.

Наприклад: *flumen*, *inis n* – річка (*montanus*, *a*, *um* – гірський).

Іменник *flumen* є іменником середнього роду III відміни. Прикметник *montanus*, *a*, *um* є прикметником першої групи із закінченням середнього роду **-um** (II відміна).

гірська річка – *flumen montanum*.

aqua, *ae f* – вода (*dulcis*, *e* – прісний)

Іменник жіночого роду *aqua* належить до I відміни. Прикметник *dulcis*, *e* є прикметником з двома родовими закінченнями і належить до III відміни.

прісна вода – *aqua dulcis*.

methodus, *i f* – метод (*novus*, *a*, *um* – новий).

Іменник *methodus* є іменником жіночого роду II відміни. Прикметник *domesticus*, *a*, *um* є прикметником першої групи із закінченням жіночого роду **-a** (I відміна): новий метод – *methodus nova*.

ЛЕКСИЧНИЙ МІНІМУМ

accessorius, *a*, *um* – додатковий

albus, *a*, *um* – білий

niger, *gra*, *grum* – чорний

alimentarius, *a*, *um* – травний

arcuatus, *a*, *um* – дуговий

anatomicus, *a*, *um* – анатомічний

associus, *a*, *um* – поєднаний

autonomicus, *a*, *um* – автономний

lunatus, *a*, *um* – півмісяцевий

xiphoideus, *a*, *um* –

мечоподібний

magnus, *a*, *um* – великий

mastoideus, *a*, *um* –

соскоподібний

medianus, *a*, *um* – серединний

medius, *a*, *um* – середній

multifidus, *a*, *um* –

багатороздільний

nutricius, *a*, *um* – живильний

cardiacus, a, um – серцевий
cavus, a, um – порожнистий
cinereus, a, um – сірий
circumflexus, a, um – огинаючий
clinoideus, a, um – клиноподібний

coccygeus, a, um – куприковий
coeliacus, a, um – черевний

conjunctivus, a, um – сполучний
corniculatus, a, um – ріжковий
crasus, a, um – товстий
cribrosus, a, um – решітчастий

cricoideus, a, um – перснеподібний
cruciatus, a, um – схрещений

cuboideus, a, um – кубічний
hybridus, a, um – гібридний
formosus, a, um – красивий
hirsutus, a, um – шорсткий
petraeus, a, um – скельний
denticulatus, a, um – зубчастий
digastricus, a, um – двочеревний
miser, era, erum – нещасний
dexter, tra, trum – правий
prosper, era, erum – сприятливий
longus, a, um – довгий
medius, a, um – середній
lucidus, a, um – блискучий
deltoideus, a, um – дельтоподібний
elasticus, a, um – еластичний
emissarius, a, um – випускний
entericus, a, um – кишковий
nudus, a, um – голий
externus, a, um – зовнішній
flavus, a, um – жовтий
gelatinosus, a, um – драглистий
hamatus, a, um – гачкуватий
hyoideus, a, um – під'язиковий

obliquus, a, um – косий
ophthalmicus, a, um – очний
oticus, a, um – вушний
pallidus, a, um – блідий
perforatus, a, um –
продірявлений
planus, a, um – плаский
pneumaticus, a, um –
пневматичний
primus, a, um – перший
profundus, a, um – глибокий
proprius, a, um – власний
pterygoideus, a, um –
крилоподібний
pulposus, a, um – м'якушевий
rhomboideus, a, um –
ромбоподібний
quadratus, a, um – квадратний
acutus, a, um – гострий
ambiguus, a, um – подвійний
durus, a, um – твердий
gibber, era, erum – горбатий
internus, a, um – внутрішній
latus, a, um – широкий
liber, era, erum – вільний
longus, a, um – довгий
lacer, era, erum – рваний
maculatus, a, um – плямистий
magnus, a, um – великий
obscurus, a, um – темний
rotundus, a, um – круглий
scalenus, a, um – похилий
sebaceus, a, um – сальний
sinister, tra, trum – лівий
spinosus, a, um – колючий
spinosus, a, um – остистий
spongiosus, a, um – губчастий
spurius, a, um – несправжній
macer, cra, crum – худий
squamosus, a, um – лускатий

<i>incisus, a, um</i> – вирізаний	<i>stellatus, a, um</i> – зірчастий
<i>asper, era, erum</i> – шорсткий	<i>striatus, a, um</i> – смугастий
<i>intermedius, a, um</i> – проміжний	<i>tectorius, a, um</i> – покривний
<i>primarius, a, um</i> – первинний	<i>thoracicus, a, um</i> – грудний
<i>rhythmicus, a, um</i> – ритмічний	<i>transversus, a, um</i> – поперечний
<i>sanus, a, um</i> – здоровий	<i>uncinatus, a, um</i> – гачкуватий
<i>latus, a, um</i> – широкий	<i>verus, a, um</i> – справжній
<i>densus, a, um</i> – густий, рясний	<i>vitreus, a, um</i> – склистий
<i>regressivus, a, um</i> – регресивний, зворотний	<i>respiratorius, a, um</i> – дихальний
<i>progressivus, a, um</i> – прогресивний, поступальний	<i>nodosus, a, um</i> – вузлуватий
<i>intensivus, a, um</i> – інтенсивний, різко виявлений	<i>inveteratus, a, um</i> – застарілий

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які граматичні категорії мають прикметники в латинській мові?
2. На які групи поділяються латинські прикметники?
3. Які родові закінчення мають прикметники першої групи?
4. На які підгрупи поділяються прикметники другої групи? Назвіть їх родові закінчення.
5. Наведіть приклади прикметників: а) першої групи; б) другої групи.
6. З чого складається словникова форма прикметників: а) першої групи; б) другої групи?
7. Як узгоджуються прикметники з іменниками?

ВПРАВИ

1. Визначте, до якої групи належать наведені прикметники (у прикметників другої групи вкажіть підгрупу):

Варіант 1

niger, gra, grum – чорний
vulgaris, e – звичайний
ruber, bra, brum – червоний

Варіант 2

elatus, a, um – високий
utilis, e – корисний
simplex, icis – простий

bicolor, is – двоколірний
microstomus, a, um – малоротий
pocilopus, a, um –
строкатоплавцевий
rossicus, a, um – російський
marmoratus, a, um – мармуровий

perennis, e – багаторічний
luteus, a, um – жовтий
ponticus, a, um –
чорноморський
stellatus, a, um – зірчастий
xanthocephalus, a, um –
жовтоголовий

3. Визначте рід прикметників:

Варіант 1

borysthenicus	fossilis
aspera	salsus
variegatum	tenuis
volgensis	maeotica
stellatus	japonicus
nobilis	tataricus

Варіант 2

viridis	varius
tener	formosum
adriaticus	sanguinolentus
fontinalis	aurita
flexibilis	par
fallax	parva

3. Утворіть форми жіночого та середнього роду від наведених прикметників:

Варіант 1

typicus – типовий
acer – гострий, їдкий
pubescens – пухнастий
humilis – низький
nobilis – відомий, видимий
flexibilis – гнучкий

Варіант 2

fallax – псевдоподібний
glaber – голий, шорсткий
medius – середній
graveolens – пахучий
virescens – зеленуватий
undulatus – хвилястий

4. Узгодьте прикметники, наведені у дужках, з іменниками:

Варіант 1

gutta, ae <i>f</i> – крапля	} (magnus, a, um – великий)
alveus, i <i>m</i> – русло	
fluxus, us <i>m</i> – течія	
skeleton, i <i>n</i> – скелет (axialis, e – осьовий)	

fons, fontis *m* – джерело (utilis, *e* – корисний)
 flumen, inis *n* – річка (circumflexus, *a, um* – огинаючий)

Варіант 2

insula, <i>ae f</i> – острів	}	(parvus, <i>a, um</i> – маленький)
penna, <i>ae f</i> – плавець		
cavus, <i>i m</i> – порожнина		
stadium, <i>i n</i> – стадія (primus, <i>a, um</i> – перший)		
rupes, <i>is f</i> – скеля (elatus, <i>a, um</i> – високий)		
palus, <i>udis f</i> – болото (vulgaris, <i>e</i> – звичайний)		

5. Перекладіть латинською мовою:

Варіант 1

Судак морський
 Стерлядь прісноводна
 Лин звичайний
 Бичок-кніповичія кавказький
 Бичок-мезогобіус жабоголовий
 Морський собачка червоний
 Йорж звичайний
 Канальний сом плямистий
 Мізіда аномальна
 Барабуля чорноморська
 Пічкур карпатський
 Озерний гольян звичайний
 Морський карась європейський
 Осетер перський
 Бистрянкa російська
 Жабоп'явка алжирська
 Равлик кришечковий
 струмковий

Варіант 2

Золотиста щипавка північна
 Лімнофіла індійська
 Спар золотистий
 Перкарина азовська
 Підуст волзький
 Щипавка кримська
 П'явка медична
 Тритон звичайний
 Зеленушка носата
 Бабець малоротий
 Бокоплав опушений
 Скумбрія японська
 Бранхінекта маленька
 Шемая чорноморська
 Танімастикс ставковий
 Ропуха зелена
 Короткопера риба-присосок
 двоплямиста

ЗАНЯТТЯ 5

§ 14. I ВІДМІНА ІМЕННИКІВ

До першої відміни належать іменники жіночого роду, які в nom. sing. мають закінчення **-a**, а в gen. sing. – **-ae**.

Наприклад: *vita*, ae *f* – життя; *planta*, ae *f* – рослина.

До першої відміни належать також деякі іменники чоловічого роду, які мають такі самі закінчення. Здебільшого це іменники, які означають професію або рід діяльності: *nauta*, ae *m* – мореплавець, *agricola*, ae *m* – землероб; *collega*, ae *m* – колега та ін.

Відмінкові закінчення іменників I відміни в nom. et gen. sing. et plur.

	Sing.	Plur.
Nom.	-a	-ae
Gen.	-ae	-ārum

Зразок відмінювання іменника I відміни в nom. et gen. sing. et plur.

penna, ae *f* – плавець

	Sing.	Plur.
Nom.	<i>penn-a</i> – <i>плавець</i>	<i>penn-ae</i> – <i>плавці</i>
Gen.	<i>penn-ae</i> – <i>плавця</i>	<i>penn-ārum</i> – <i>плавців</i>

За першою відміною відмінюються прикметники першої групи жіночого роду, які у nom. sing. мають закінчення **-a**.

Зразок відмінювання словосполучення в nom. et gen. sing. et plur.

planta aquatica – водна рослина

	Sing.	Plur.
Nom.	<i>plant-a aquatic-a</i> <i>водна рослина</i>	<i>plant-ae aquatic-ae</i> <i>водні рослини</i>
Gen.	<i>plant-ae aquatic-ae</i> <i>водної рослини</i>	<i>plant-ārum aquatic-ārum</i> <i>водних рослин</i>

Іменники грецького походження

До першої відміни належать деякі іменники грецького походження, які в nom. sing. мають закінчення **-e**, а в gen. sing. – **-es**.

Наприклад: botanice, es *f* – ботаніка; belone, es *f* – сарган.

Форми множини іменники грецького походження утворюють так само, як і латинські іменники.

Зразок відмінювання іменника грецького походження в nom. et gen. sing. et plur.

belone, es *f* – сарган

	Sing.	Plur.
Nom.	belon- e – сарган	belon- ae – саргани
Gen.	belon- es – саргана	belon- arum – сарганів

§ 15. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ТАКСОНОМІЧНІ КАТЕГОРІЇ

Перші спроби класифікації рослин і тварин відомі ще за часів античності. Але основоположником дійсно наукової сучасної систематики вважають шведського вченого-натураліста К. Ліннея.

Систематика – це розділ біології, завданням якого є опис і позначення всіх існуючих та вимерлих організмів, а також їх класифікація за різними рангами. Систематику часто поділяють на дві частини: теоретичну – таксономію та практичну – класифікацію.

Часто терміни “систематика”, “класифікація” і “таксономія” вживають як синоніми. Але таксономія розробляє теоретичні основи класифікації організмів, а систематика позначає й описує упорядковані і класифіковані біологічні об’єкти та створює на цій основі їхні системи.

Таким чином:

Класифікація – це розподіл живих організмів за ознаками подібності в ієрархічній системі.

Таксономія – це розділ систематики, який вивчає систему позначення підпорядкованих груп об’єктів.

Таксономія оперує такими поняттями як “таксономічна категорія” і “таксон”.

Поняття “таксономічна категорія” вживається для позначення підпорядкованих груп рослин і тварин, які відрізняються за ступенем спорідненості. Таксономічні категорії означають не реальні організми, а ранги їх класифікації чи ступені ієрархії.

До основних таксономічних категорій належать: вид, рід, родина, порядок (у рослин) / ряд (у тварин), клас, відділ (у рослин) / тип (у тварин), царство (докладніше див. § 28).

Таксономічні категорії різного рангу присвоюють конкретним відокремленим групам споріднених організмів – **таксонам** (від грецьк. *taxis* – порядок, розташування).

Латинські назви таксонів, залежно від кількості слів, поділяються на уніномінальні, біномінальні, триномінальні і складені.

Назви	Таксони
уніномінальні	царство, відділ / тип, клас, порядок / ряд, родина, коліно / триба, рід
біномінальні	вид
триномінальні	підвид (<i>у тварин</i>)
складені	підвид (<i>у рослин</i>), різновид / варієтет, форма

§ 16. БІНОМІНАЛЬНІ НАЗВИ

Основною таксономічною категорією біологічної систематики є **вид**. Вид поєднує популяції екземплярів, які характеризуються рядом спільних морфофізіологічних ознак і сукупно займають суцільний або частково розірваний ареал.

NB! Латинські назви видів рослин і тварин є **біномінальними** (від лат. *bi* – дво-, *nomēn* – ім’я), тобто вони складаються з двох слів: назви роду і видового епітета.

Назва виду: назва роду + видовий епітет

Назви родів рослин і тварин, як правило, є іменниками у називному відмінку однини:

Persa – рід Окунь, Nymphaea – рід Латаття (назви таксонів пишуться з великої букви).

У біологічній номенклатурі існує три основних способи вираження видових епітетів.

Способи вираження видових епітетів

Частина мови	Вид синтаксичного зв'язку	Приклади
прикметник (<i>nom. sing.</i>)	узгоджене означення	Acipenser persicus – Осетер перський Barbus tauricus – Марена кримська Nymphaea alba – Латаття біле Lemna minor – Ряска мала
іменник (<i>gen. sing. / plur.</i>)	неузгоджене означення	Stellaria nemorum – Зірочник гайовий (<i>до сл.: gaiв</i>) Sclerotinia baccarum – Склеротинія ягідна (<i>до сл.: ягід</i>)
іменник (<i>nom. sing.</i>)	прикладка	Cottus gobio – Бабець європейський (cottus – <i>бабець</i> + gobio – <i>пічкур</i>) Cyprinus carpio – Короп звичайний Neogobius ratan – Бичок ратан

Найчастіше узгоджене означення зустрічається в ботанічних термінах, а неузгоджене – в термінах із фітопатології та ентомології. У назвах риб переважають такі видові епітети як прикладка та узгоджене означення.

Окрему групу становлять видові епітети, утворені від власних назв – епоніми. Такі епітети можуть бути виражені як іменниками у формі родового відмінка, так і прикметниками, узгодженими з іменниками (докладніше див. § 47).

NB! У латинських номенклатурних найменуваннях прийнято писати епоніми з малої букви, а в українських – з великої:

Leuciscus danilewskii – Ялець Данилевського

Barbus waleckii – Марена Валецького

Romanogobio antipai – Білоперий пічкур Антипи.

У ботанічній номенклатурі інколи видовий епітет може бути виражений двома словами, які пишуться через дефіс (складений видовий епітет):

Capsella bursa-pastoris – Грицики звичайні (capsella, ae *f* – коробочка; bursa, ae *f* – сумка; pastor, oris *m* – пастух).

Хоча формально такі назви складаються з трьох слів, їх відносять до біномінальних, оскільки вони є назвами видів. Перекладаються складені видові епітети описово.

Українські назви видів рослин і тварин не завжди калькують латинські, наприклад:

Acipenser stellatus – Севрюга звичайна (досл.: *Осетр зірчастий*)

Alburnoides bipunctatus – Бистрянкa звичайна (досл.: *двокрапкова*)

Cobitis melanoleuca – Щипавка сибірська (досл.: *чорнобіла*)

У зоологічній номенклатурі досить поширеним явищем є тавтономія, коли видовий епітет повністю повторює родову назву:

Carassius carassius – Карась звичайний

Idus idus – В'язь звичайний

Lota lota – Минь річковий.

Міжнародний кодекс ботанічної номенклатури не дозволяє використання тавтономів у біномінальних назвах рослин.

Якщо в тексті наводиться декілька видів одного роду, то рід указується повністю лише один раз, а потім позначається ініціалом (початковою літерою з крапкою):

Cobitis – Щипавка, рід

C. elongatoides – Щ. дунайська

C. melanoleuca – Щ. сибірська

C. taenia – Щ. звичайна

C. tanaitica – Щ. танайська

C. taurica – Щ. кримська

Якщо назва роду починається з диграфа (буквосполучення, що графічно позначає один звук), то як ініціал подається цей диграф:

Chondrostoma – Підуст, рід

Ch. nasus – П. звичайний

Ch. variable – П. волзький

У повній науковій назві виду рослини або тварини після видового епітета вказується прізвище автора (скорочено або повністю), що оприлюднив цю назву, та рік, коли це сталося:

Equisetum arvense L. – Хвощ польовий (L. – Linnaeus – Лінней)

Acipenser ruthenus (Linnaeus, 1758) – Стерлядь прісноводна

Clupeonella cultriventris (Nordmann, 1840) – Тюлька чорноморсько-азовська

Gambusia affinis (Baird & Girard, 1853) – Гамбузія звичайна

Якщо таксономічний статус рослини, описаної одним автором, був переглянутий або змінений іншим автором, то прізвище першого наводиться в дужках: *Alnus glutinosa* (L.) Gaerth. – Вільха клейка.

Виникнення синонімічних або паралельних назв видів рослин і тварин зумовлене різними факторами: історичними (співіснування нової й старої назви), територіальними (співіснування назв, які пропонуються для даного виду науковими школами різних країн) та ін.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які іменники і прикметники належать до I відміни? Назвіть їх відмінкові закінчення.
2. Які іменники грецького походження належать до I відміни?
3. Дайте визначення термінів *систематика*, *класифікація*, *таксономія*. Чим вони відрізняються?
4. Що таке *таксономічна категорія*? Чим вона відрізняється від *таксона*? Наведіть приклади.
5. Назви яких таксонів є біномінальними?
6. З чого складається назва виду рослини або тварини?
7. Назвіть способи вираження видових епітетів.
8. Що таке *складений видовий епітет*? Наведіть приклади.
9. У назвах яких таксонів зустрічається тавтономія?
10. Чому виникають синонімічні номенклатурні найменування видів рослин і тварин?

ЛЕКСИЧНИЙ МІНІМУМ

ala, ae <i>f</i>	крило
anatomia, ae <i>f</i>	анатомія
anīma, ae <i>f</i>	душа, дух, життєва сила
aorta, ae <i>f</i>	аорта
arteria, ae <i>f</i>	артерія
branchia, ae <i>f</i>	зябра
bucca, ae <i>f</i>	щока
bullā, ae <i>f</i>	пухир
calvaria, ae <i>f</i>	черепне склепіння
cardia, ae <i>f</i>	серце; кардія, вхід шлунка
carina, ae <i>f</i>	кіль
caverna, ae <i>f</i>	печера, каверна
cavitas, ātis <i>f</i>	порожнина
chorda, ae <i>f</i>	хорда, струна
circumferentia, ae <i>f</i>	обвід
clavicūla, ae <i>f</i>	ключиця

cloaca, ae <i>f</i>	клоака
columna, ae <i>f</i>	стовп
commisūra, ae <i>f</i>	спайка
cornea, ae <i>f</i>	рогівка
corōna, ae <i>f</i>	вінець, корона
costa, ae <i>f</i>	ребро
esca, ae <i>f</i>	їжа
fascia, ae <i>f</i>	фасція, оболонка м'язів
fibra, ae <i>f</i>	волокно
fissūra, ae <i>f</i>	щілина, тріщина
fistūla, ae <i>f</i>	фістула, свищ
flexūra, ae <i>f</i>	згин
flora, ae <i>f</i>	флора
forma, ae <i>f</i>	форма
fossa, ae <i>f</i>	яма, ямка
fossūla, ae <i>f</i>	ямочка
fovea, ae <i>f</i>	ямка
foveōla, ae <i>f</i>	ямочка
fulcra, ae <i>f</i>	фулькра
glandūla, ae <i>f</i>	залоза
gutta, ae <i>f</i>	крапля
histologia, ae <i>f</i>	гістологія, наука про тканини
hydrobiologia, ae <i>f</i>	гідробіологія
hydrobotanica, ae <i>f</i>	гідроботаніка
hydrosphaera, ae <i>f</i>	гідросфера
ichthyologia, ae <i>f</i>	іхтіологія
incisūra, ae <i>f</i>	вирізка
insula, ae <i>f</i>	острів
intīma, ae <i>f</i>	інтима, внутрішня оболонка
	судини
junctūra, ae <i>f</i>	з'єднання, сполучення
lacuna, ae <i>f</i>	лагуна
lamīna, ae <i>f</i>	пластинка
linea, ae <i>f</i>	лінія, риска
lingua, ae <i>f</i>	язик, мова
lymp̄ha, ae <i>f</i>	лімфа, безбарвна речовина
macūla, ae <i>f</i>	пляма
mandibūla, ae <i>f</i>	нижня щелепа
medūlla, ae <i>f</i>	мозок (<i>кістковий, спинний</i>)
membrāna, ae <i>f</i>	мембрана, перетинка, оболонка
microbiologia, ae <i>f</i>	мікробіологія

morpha, ae <i>f</i>	морфа
natura, ae <i>f</i>	природа
navicūla, ae <i>f</i>	човен
nomenclatura, ae <i>f</i>	номенклатура
ora, ae <i>f</i>	узбережжя
orbīta, ae <i>f</i>	орбіта, очниця, очна ямка
paeninsula, ae <i>f</i>	півострів
papilla, ae <i>f</i>	сосок, сосочок
penna, ae <i>f</i>	плавець, плавник
peripheria, ae <i>f</i>	периферія
petra, ae <i>f</i> (<i>грец.</i>)	камінь
pinea, ae <i>f</i>	шишка
piscina, ae <i>f</i>	став, садок (<i>для риби</i>)
pituita, ae <i>f</i>	слиз
planta, ae <i>f</i>	рослина
pinna, ae <i>f</i>	плавець
rana, ae <i>f</i>	жаба
rima, ae <i>f</i>	щілина
ripa, ae <i>f</i>	берег (річковий)
sphaera, ae <i>f</i>	куля, сфера
spina, ae <i>f</i>	ость
sponga, ae <i>f</i>	губка
spuma, ae <i>f</i>	піна
squama, ae <i>f</i>	луска
substantia, ae <i>f</i>	речовина
sutūra, ae <i>f</i>	шов
systematica, ae <i>f</i>	систематика
tabūla, ae <i>f</i>	дошка, пластина
taxonomia, ae <i>f</i>	таксономія
terra, ae <i>f</i>	земля
theca, ae <i>f</i>	тека, оболонка
tuba, ae <i>f</i>	труба, трубка
tubūla, ae <i>f</i>	трубочка
tunīca, ae <i>f</i>	оболонка
tympania, ae <i>f</i>	здуття
unda, ae <i>f</i>	хвиля
vertebra, ae <i>f</i>	хребець
vipera, ae <i>f</i>	змія, гадюка
vita, ae <i>f</i>	життя
zona, ae <i>f</i>	зона, пояс
zoologia, ae <i>f</i>	зоологія

ВПРАВИ

1. Узгодьте прикметники, наведені у дужках, з іменниками, провідмініайте утворені словосполучення:

planta, ae f – рослина (subaquaneus, a, um – підводний)
unda, ae f – хвиля (adriaticus, a, um – адріатичний)
aqua, ae f – вода (variegates, a, um – багатоколірний)
vipera, ae f – змія, гадюка (verus, a, um – справжній)

2. Вставте пропущені закінчення, вкажіть відмінок та число іменників та прикметників:

spicar... flexuos... – Смариди середземноморські
alos... pontic... – Оселедця чорноморсько-азовського прохідного
sardinell... aurit... – Сардинели круглої
raj.. clavat... – Ромбовий скат колючий, Морська лисиця
sabanejewi... bulgaric... – Золотисті щипавки дунайські
psett... maeotic... toros... – Камбала-калкан азовська

3. Перекладіть латинською мовою:

Варіант 1

Варіант 2

середня зона
власний слиз
підводна флора
чорна пляма

червоні зябра
золотистий вінець
глибока яма
маленьке серце

4. Перекладіть українською мовою:

Варіант 1

Варіант 2

Salvinia molesta
Limia nigrofasciata
Zosterella dubia
Caridina japonica
Cryptocoryne cordata
Cabomba aquatica

Limnophila aquarica
Hydrilla verticillata
Heteranthera zosterifolia
Cryptocoryne parva
Cladophora aegagropila
Blyxa japonica

5. Прочитайте видові назви риб і рослин, визначте спосіб вираження видових епітетів, встановіть розбіжності у перекладі та зробіть граматичний аналіз термінів:

Варіант 1

Морський вугор атлантичний	Conger conger
Баракуда європейська	Sphyraena sphyraena
Бопс смугастий	Boops boops
Гірчак європейський	Rhodeus amarus
Головень європейський	Squalius cephalus
Кам'яний окунь зебра	Serranus scriba
Лин звичайний	Tinca tinca
Риба-меч звичайна (Мечорил звичайний)	Xiphias gladius

Варіант 2

Золотиста щипавка північна	Sabanejewia baltica
Рибець звичайний	Vimba vimba
Йорж носар	Gymnocephalus acerinus
Головень європейський	Squalius cephalus
Карась звичайний	Carassius carassius
Марена звичайна	Barbus barbus
Риба-лоцман звичайна	Naucrates ductor
Барклайя довголиста	Barclaya longifolia

6. Перекладіть латинською мовою, вкажіть іменники I відміни:

Атеріна чорноморська	Баракуда європейська
Вусатий слиж європейський	Горбань темний
Мелакопія темна	Золотиста щипавка північна
Камбала-калкан чорноморська	Кефаль сингіль
Минь річковий	Морський язик піщаний
Умбріна світла	Плоскирка європейська
Сарпа сальповидна	Ромбовий скат колючий
Сардінела кругла	Смарида середземноморська
Палія американська	Чебачок амурський

ЗАНЯТТЯ 6

§ 17. II ВІДМІНА ІМЕННИКІВ

До другої відміни належать іменники чоловічого і середнього роду, а також деякі іменники жіночого роду, які в gen. sing. мають закінчення **-i**.

Іменники II відміни чоловічого роду мають в nom. sing. закінчення **-us, -er**: fundus, і *m* – дно; oceanus, і *m* – океан; silurus, і *m* – сом; conger, і *m* – морський вугор; scomber, і *m* – скумбрія.

Більшість іменників на **-er** (як і прикметників) втрачають **-e** при відмінюванні. Деякі іменники на **-er** (вони у біологічній номенклатурі майже не зустрічаються) зберігають **-e** при відмінюванні: puer, pueri *m* – хлопчик.

NB! Назви дерев та кущів, які в nom. sing. мають закінчення **-us**, за значенням належать до жіночого роду. Наприклад: malus, і *f* – яблуня; pyrus, і *f* – груша; prunus, і *f* – слива та інші.

До жіночого роду належать також іменники: humus, і *f* – ґрунт; crystallus, і *f* – кристал; methodus, і *f* – метод; diameter, і *f* – діаметр та деякі інші.

При відмінюванні іменники жіночого роду мають такі ж самі закінчення, як і іменники чоловічого роду.

Іменники II відміни середнього роду мають в nom. sing. закінчення **-um, -on**: aquarium, і *n* – водойма, акваріум; fretum, і *n* – пролив; regnum, і *n* – царство (*таксономічна категорія*); skeleton, і *n* – скелет; taxon, і *n* – таксон.

Закінчення **-um** є характерним для іменників латинського походження, а **-on** – для іменників грецького походження. Інколи у біологічній номенклатурі вживаються обидві форми:

lycopersicum (lycopersicon), і *n* – помідор.

**Відмінкові закінчення іменників II відміни
в nom. et gen. sing. et plur.**

	Sing.		Plur.	
	<i>m (f)</i>	<i>n</i>	<i>m (f)</i>	<i>n</i>
Nom.	-us, -er	-um, -on	-i	-a
Gen.		-i	-ōrum	

**Зразки відмінювання іменників II відміни
в nom. et gen. sing. et plur.**

silurus, i m – сом

	Sing.	Plur.
Nom.	silur- us – сом	silur- i – сом <i>и</i>
Gen.	silur- i – сом <i>а</i>	silur- ōrum – сом <i>ів</i>

scomber, bri m – скумбрія

	Sing.	Plur.
Nom.	scomb- er – скумб <i>рія</i>	scombr- i – скумб <i>рії</i>
Gen.	scombr- i – скумб <i>рії</i>	scombr- ōrum – скумб <i>рій</i>

aquarium, i n – водойма, акваріум

	Sing.	Plur.
Nom.	aquari- um – водойм <i>а</i>	aquari- a – водойм <i>и</i>
Gen.	aquari- i – водойм <i>и</i>	aquari- ōrum – водойм

taxon, i n – таксон

	Sing.	Plur.
Nom.	tax- on – таксон	tax- a – таксон <i>и</i>
Gen.	tax- i – таксон <i>а</i>	tax- ōrum – таксон <i>ів</i>

За другою відміною відмінюються також прикметники чоловічого роду із закінченням **-us**, **-er** та середнього роду із закінченням **-um**.

**Зразки відмінювання словосполучень
в nom. et gen. sing. et plur.**

fluvius latus – широка річка

	Sing.	Plur.
Nom.	fluvi- us lat- us широк <i>а</i> річк <i>а</i>	fluvi- i lat- i широк <i>і</i> річк <i>и</i>
Gen.	fluvi- i lat- i широк <i>ої</i> річк <i>и</i>	fluvi- ōrum lat- ōrum широк <i>их</i> річок

stagnum purum – чистий став

	Sing.	Plur.
Nom.	stagn- um pur- um <i>чистий став</i>	stagn- a pur- a <i>чисті стави</i>
Gen.	stagn- i pur- i <i>чистого ставу</i>	stagn- ōrum pur- ōrum <i>чистих ставів</i>

NB! Особливу увагу слід звернути на відмінювання словосполучень з іменниками II відміни, які належать до жіночого роду. Як вам вже відомо, прикметники узгоджуються з іменниками у роді, числі та відмінку, але не у відміні. Тому при відмінюванні іменник і прикметник матимуть різні відмінкові закінчення.

Наприклад:

methodus, i f – метод (novus, a, um – новий)

новий метод – methodus nova.

Іменник *methodus* відмінюється за II відміною, а прикметник *nova* – за I відміною:

	Sing.	Plur.
Nom.	method- us nov- a <i>новий метод</i>	method- i nov- ae <i>нові методи</i>
Gen.	method- i nov- ae <i>нового методу</i>	method- ōrum nov- ārum <i>нових методів</i>

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які іменники належать до II відміни? Наведіть приклади.
2. Назвіть ознаки іменників чоловічого і середнього роду II відміни. Які розбіжності мають іменники чоловічого і середнього роду при відмінюванні?
3. Які іменники жіночого роду належать до II відміни? Як вони відмінюються?
4. Які прикметники відмінюються за II відміною?

ЛЕКСИЧНИЙ МІНІМУМ

alveolus, i m	альвеола, комірка, жолобок, виїмка
alveus, i m	русло, жолоб
angulus, i m	кут
aquarium, i n	водойма, акваріум
arthron, i n (грец.)	суглоб
atrium, i n	передсердя
bulbus, i m	цибулина, потовщення
canaliculus, i m	каналець
cavum, i n	порожнина
centrum, i n	центр
cerebellum, i n	мозочок
chorion, i m	хоріон, ворсинчаста оболонка зародка
cibus, i m	їжа
cingulum, i n	пояс
cirrus, i m	щупальце
condylus, i m	виросток
conus, i m	конус
cranium, i n	череп
crassum, i n	товста кишка
cytus, i m (грец.)	клітина
discus, i m	диск
dorsum, i n	спина, спинка
filamentum, i n	нитка
filum, i n	нитка
fissum, i m	тріщина, щілина
flagellum, i n	джгутик
fluctus, i m	течія
fluvius, i m	річка
folium, i n	листок
fretum, i n	пролив
fundus, i m	дно
fungus, i m	гриб
fusus, i m	веретено
ganglion, i n	ганглій, нервовий вузол
hamulus, i m	гачок, крючок
hamus, i m	гачок, загнутий шип
hemibranchia, orum n, plur.	напівзябра

hemisphaerium, i n	півкуля
hippocampus, i m	гіпокамп, морський коник
hippos, i m (грец.)	кінь
hydrophyton, i n	гідрофіт
hypogastrium, i n	гіпогастрій, підчеревина
individuum, i n	особина
insectum, i n	комаха
integumentum, i n	покрив, покриття
interstitium, i n	інтерстицій (проміжок)
intestīnum, i n	кишка
jugum, i n	ярмо, підвищення, гребінь
labium, i n	губа
labrum, i n	басейн
limus, i m	мул
lobŭlus, i m	часточка
lobus, i m	частка
locus, i m	місце
logos, i m (грец.)	наука
microbion, i n	мікроб
(microbium, i n)	
microorganismus, i m	мікроорганізм
musculŭs, i m	м'яз
mytilus, i m	мушля, раковина
nasus, i m	ніс
nervus, i m	нерв
nodŭlus, i m	вузлик
nodus, i m	вузол
nucleolus, i m	ядерце (нуклеолус)
nucleus, i m	ядро
oceanus, i m	океан
ocŭlus, i m	око
oesophagus, i m	стравохід
operculum, i n	зяброва кришка
organismus, i m	організм
orgānon, i n (orgānum, i n)	орган
ovarium, i n	яєчник
ovum, i n	яйце, яйцеклітина
parasitus, i m	паразит

periodus, i f	період
periton(a)eum, i n	очеревина
petalum, i n (зpec.)	пластинка, пелюсток
phyllum, i n	тип
pigmentum, i n	пігмент, барвна
	речовина
plancton, i n	планктон
planum, i n	площина, дзеркало
porus, i m	отвір, піра
ramus, i m	гілка
regnum, i n	царство
rivulus, i m	струмок
saccŭlus, i m	мішечок
saxum, i n	скеля
skeleton, i n	скелет
septum, i n	перегородка
spatium, i n	простір
stadium, i n	стадія
stagnum, i n	став
sulcus, i m	борозна
taxon, i n	таксон
truncus, i m	стовбур, тулуб
tympanum, i n	барабан
uncus, i m	гачок
vestigium, i n	слід

ВПРАВИ

1. Узгодьте прикметники, наведені у дужках, з іменниками, провідміняйте утворені словосполучення:

- alveus, i m – русло (latus, a, um – широкий)
- taxon, i n – таксон (novus, a, um – новий)
- microorganismus, i m – мікроорганізм (subaquaneus, a, um – підводний)
- individuum, i n – особина (biologicus, a, um – біологічний)
- oceanus, i m – океан (magnus, a, um – великий)
- humus, i f – ґрунт (fecundus, a, um – родючий)

2. Вкажіть правильний варіант перекладу термінів, обґрунтуйте свою відповідь:

Варіант 1

1. Бабець малоротий	a) Cottus microstomus
b) Cottus microstoma
c) Cottus microstomum
2. Атерина
чорноморська	a) Atherina ponticus
b) Atherina pontica
c) Atherina ponticum
3. Бичок-лисун
мармуровий	a) Pomatoschistus marmoratum
b) Pomatoschistus marmorata
c) Pomatoschistus marmoratus
4. Губань зелений	a) Labrus viridis
b) Labrus viride
c) Labrus viridus

Варіант 2

1. Канальний сом
плямистий	a) Ictalurus punctatum
b) Ictalurus punctata
c) Ictalurus punctatus
2. Зеленушка носата	a) Symphodus rostrata
b) Symphodus rostratus
c) Symphodus rostratum
3. Буфало чорний	a) Ictiobus niger
b) Ictiobus nigra
c) Ictiobus nigrum
4. Ехінодорус
дрібноквітковий	a) Echinodorus parviflorum
b) Echinodorus parviflorus
c) Echinodorus parviflora

3. Перекладіть латинською мовою:

Варіант 1

Бичок жовтоголовий
Білий амур східноазіатський
Вирезуб причорноморський
Гамбузія хольбрукська
Золотиста щипавка північна
Йорж смугастий
Минь річковий
Мінога українська
Річковий вугор європейський

Варіант 2

Бичок-пуголовок голий
Бичок-трав'яник змієголовий
Білоперий пічкур дунайський
Гольян звичайний
Зеленушка плямиста
Кам'яний окунь ханос
Лящ звичайний
Окунь звичайний
Сардінела кругла

4. Перекладіть українською мовою, зробіть граматичний аналіз термінів, укажіть спосіб вираження видового епітета. Підкресліть іменники II відміни:

Варіант 1

Mesogobius batrachocephalus
Petroleuciscus borysthenicus
Leucaspius delineatus
Barbatula barbatula
Ictiobus cyprinellus
Alburnus alburnus
Squalius cephalus
Callionymus pussilus
Rutilus rutilus
Scophthalmus rhombus
Ballerus ballerus
Trachurus trachurus
Thunnus thynnus

Варіант 2

Symphodus cinereus
Sciaena umbra
Uranoscopus scaber
Phoxinus phoxinus
Ctenolabrus rupestris
Barbus tauricus
Merlangius euxinus
Syngnathus variegatus
Blennius ocellaris
Pagellus erythrinus
Alburnus sarmaticus
Sprattus phalericus
Pelecus cultratus

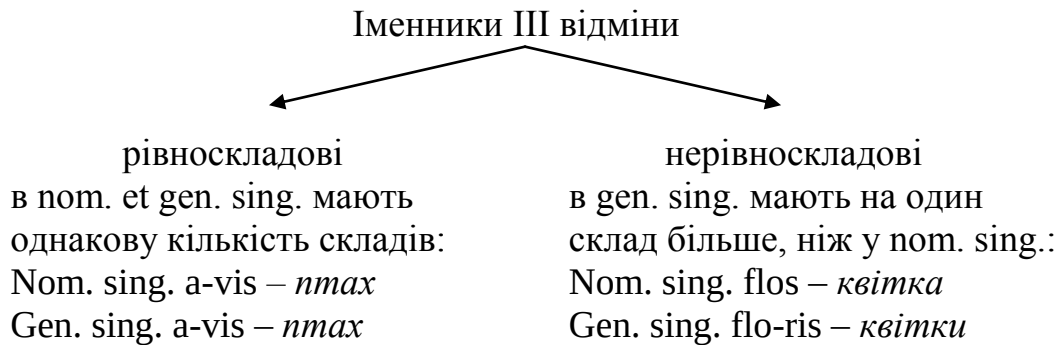
ЗАНЯТТЯ 7

§ 18. III ВІДМІНА ІМЕННИКІВ

До третьої відміни належать іменники всіх родів, які в gen. sing. мають закінчення **-is**, а в nom. sing. – різні закінчення:

	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom. sing.	piscis – <i>риба</i>	pars – <i>частина</i>	mare – <i>море</i>
Gen. sing.	piscis – <i>риби</i>	partis – <i>частини</i>	maris – <i>моря</i>

Залежно від кількості складів у називному і родовому відмінках однини іменники III відміни поділяються на рівноскладові і нерівноскладові.

У більшості іменників III відміни практична основа не збігається з основою називного відмінка однини, тому у словниковій формі іменника подається закінчення gen. sing. з частиною основи, в якій відбулися зміни. Для того, щоб визначити основу іменника III відміни, слід поставити його у форму gen. sing. і відкинути закінчення **-is**:

Словникова форма	Gen. sing.	Основа
litus, oris <i>n</i> – берег	litor- is	litor-
radix, icis <i>f</i> – корінь	radic- is	radic-
flumen, inis <i>n</i> – річка	flumin- is	flumin-
palus, udis <i>f</i> – болото	palud- is	palud-
systema, atis <i>n</i> – система	systemat- is	systemat-

§ 19. ТИПИ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ III ВІДМІНИ

Залежно від закінчення основи іменники III відміни мають три типи відмінювання: приголосний, голосний і мішаний.

За **приголосним** типом відмінюються нерівноскладові іменники всіх родів з основою на один приголосний:

acipenser, ěris *m* – осетер (основа acipensĕr-)
 salmo, onis *m* – лосось (основа salmon-)
 varietas, atis *f* – різновид (основа varietat-)
 populatio, onis *f* – популяція (основа populatiō-)
 litus, oris *n* – берег (основа litor-).

За **голосним** типом відмінюються іменники середнього роду, які в nom. sing. мають закінчення **-al, -ar, -e**:

animal, ālis *n* – тварина
 exemplar, āris *n* – зразок, екземпляр
 mare, is *n* – море.

За **мішаним** типом відмінюються:

а) нерівноскладові іменники всіх родів з основою на два приголосних:

mons, montis *m* – гора (основа mont-)
 pars, partis *f* – частина (основа part-)
 os, ossis *n* – кістка (основа oss-);

б) рівноскладові іменники всіх родів, які в nom. sing. мають закінчення **-is, -es**:

piscis, is *m* – риба
 avis, is *f* – птах
 ribes, is *n* – смородина.

Типи відмінювання іменників III відміни

Тип	Іменники
приголосний	нерівноскладові всіх родів з основою на один приголосний
голосний	середнього роду, які в nom. sing. закінчуються на -al, -ar, -e
мішаний	а) нерівноскладові всіх родів з основою на два приголосних; б) рівноскладові всіх родів, які в nom. sing. мають закінчення -is, -es

Залежно від типу іменники III відміни мають певні розбіжності у відмінюванні. Для того щоб провідмінювати іменник III відміни, необхідно до його основи додати відмінкові закінчення, властиві даному типові.

**Відмінкові закінчення іменників III відміни
в nom. et gen. sing. et plur.**

	Sing.			Plur.	
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
Nom.			різні	-es	-a (-ia)
Gen.			-is	-um (-ium)	

У дужках наводяться закінчення голосного та мішаного типів відмінювання.

Особливості відмінювання іменників III відміни

Приголосний тип

Більшість іменників III відміни відмінюється за приголосним типом. Іменники чоловічого і жіночого роду мають у nom. plur. спільне закінчення **-es**, а іменники середнього роду – закінчення **-a**. У gen. plur. іменники всіх родів мають закінчення **-um**.

**Зразки відмінювання іменників приголосного типу
в nom. et gen. sing. et plur.**

acipenser, eris *m* – осетер

	Sing.	Plur.
Nom.	acipenser – <i>осетер</i>	acipenser- es – <i>осетри</i>
Gen.	acipenser- is – <i>осетра</i>	acipenser- um – <i>осетрів</i>

radix, icis *f* – корінь

	Sing.	Plur.
Nom.	populatio – <i>популяція</i>	population- es – <i>популяції</i>
Gen.	population- is – <i>популяції</i>	population- um – <i>популяцій</i>

litus, oris *n* – берег

	Sing.	Plur.
Nom.	litus – <i>берег</i>	litor- a – <i>береги</i>
Gen.	litor- is – <i>берега</i>	litor- um – <i>берегів</i>

Голосний тип

Іменники середнього роду, які належать до голосного типу, в nom. plur. мають закінчення **-ia**, а в gen. plur. – закінчення **-ium**.

Зразок відмінювання іменника голосного типу в nom. et gen. sing. et plur.

animal, alis *n* – тварина

	Sing.	Plur.
Nom.	animal – <i>тварина</i>	animal- ia – <i>тварини</i>
Gen.	animal- is – <i>тварини</i>	animal- ium – <i>тварин</i>

Мішаний тип

Відмінювання іменників мішаного типу відрізняється від приголосного типу закінченням gen. plur. **-ium** (у іменників приголосного типу закінчення gen. plur. **-um**).

Зразки відмінювання іменників мішаного типу в nom. et gen. sing. et plur.

piscis, is *m* – риба

	Sing.	Plur.
Nom.	piscis – <i>риба</i>	pisc- es – <i>риби</i>
Gen.	pisc- is – <i>риби</i>	pisc- ium – <i>риб</i>

os, ossis *n* – кістка

	Sing.	Plur.
Nom.	os – <i>кістка</i>	oss- a – <i>кістки</i>
Gen.	oss- is – <i>кістки</i>	oss- ium – <i>кісток</i>

При узгодженні прикметників першої групи з іменниками III відміни та при відмінюванні словосполучень слід пам'ятати, що закінчення іменників і прикметників не збігаються.

Наприклад: fons, fontis *m* – джерело (motanus, a, um – гірський)
гірське джерело – fons montanus

Іменник *fons* відмінюється за мішаним типом III відміни, прикметник *montanus* – за II відміною:

	Sing.	Plur.
Nom.	<i>fons montan-us</i> <i>гірське джерело</i>	<i>font-es montan-i</i> <i>гірські джерела</i>
Gen.	<i>font-is montan-i</i> <i>гірського джерела</i>	<i>font-ium montan-orum</i> <i>гірських джерел</i>

varietas, *atis f* – різновид (*rarus*, *a*, *um* – рідкісний)

рідкісний різновид – *varietas rara*

Іменник *varietas* відмінюється за приголосним типом III відміни, прикметник *rara* – за I відміною:

	Sing.	Plur.
Nom.	<i>varietas rar-a</i> <i>рідкісний різновид</i>	<i>varietat-es rar-ae</i> <i>рідкісні різновиди</i>
Gen.	<i>varietat-is rar-ae</i> <i>рідкісного різновиду</i>	<i>varietat-um rar-arum</i> <i>рідкісних різновидів</i>

mare, *is n* – море (*salsus*, *a*, *um* – солоний)

солоне море – *mare salsum*

Іменник *mare* відмінюється за голосним типом III відміни, прикметник *salsum* – за II відміною:

	Sing.	Plur.
Nom.	<i>mare sals-um</i> <i>солоне море</i>	<i>mar-ia sals-a</i> <i>солоні моря</i>
Gen.	<i>mar-is sals-i</i> <i>солонного моря</i>	<i>mar-ium sals-orum</i> <i>солоних морів</i>

§ 20. РІД ІМЕННИКІВ III ВІДМІНИ

Ознакою роду іменників III відміни є характерні закінчення у nom. sing.:

masculinum	femininum	neutrum
-o, -or, -os, -er, -ex, -es (нерівноскладові)	-as, -is, -es (рівноскладові), -s, -x, -do, -go, -io	-e, -en, -al, -ar, -ma, -ur, -us

Іменники чоловічого роду

До III відміни належать іменники чоловічого роду, які в називному та родовому відмінках однини мають такі закінчення:

Nom. sing.	Gen. sing.	Приклади
-o	-īnis	homo, homīnis – людина
	-ōnis	salmo, salmōnis – лосось
-or	-ōris	color, colōris – колір
-os	-ōris	flos, flōris – квітка
-er	-ēris	acipenser, acipensēris – осетер
-es	-ītis	stipes, stipītis – ніжка
(нерівноскладові)	-ētis	paries, pariētis – стінка
-ex	-īcis	dentex, dentīcis – зубань

NB! Деякі іменники III відміни із закінченнями чоловічого роду належать до жіночого або середнього роду:

femininum

- or**: arbor, ōris *f* – дерево
- es**: abies, ētis *f* – ялиця; seges, ētis *f* – посів
- ex**: rutex, īcis *f* – щавель; carex, īcis *f* – осока

neutrum

- er**: acer, acēris *n* – клен; rapāver, ēris *n* – мак; piper, ēris *n* – перець; tuber, ēris *n* – бульба

Іменники жіночого роду

До III відміни належать іменники жіночого роду, які в називному та родовому відмінках однини мають такі закінчення:

Nom. sing.	Gen. sing.	Приклади
-as	-ātis	varietas, varietātis – різновид
-is	-is	classis, classis – клас
	-īdis	agrostis, agrostīdis – мітлиця
-es	-is	feles, felis – кішка
(рівноскладові)		

-s (після приголосного)	-ndis	glans, glandis – жолудь
-x	-tis	pars, partis – частина
-do	-icis	radix, radicis – корінь
-go	-inis	longitudo, ĩnis – довжина
-io	-inis	medicago, ĩnis – люцерна
	-ōnis	divisio, ōnis – відділ

NB! Деякі іменники III відміни із закінченнями жіночого роду належать до чоловічого або середнього роду:

masculinum

- as: mas, maris *m* – чоловік, самець
- is: piscis, is *m* – риба; amnis, is *m* – річка, cucumis, ěris *m* – огірок; caulis, is *m* – стебло; canis, is *m(f)* – собака; vermis, is *m* – черв'як, хробак
- s (після приголосного): fons, fontis *m* – джерело; mons, montis *m* – гора; dens, dentis *m* – зуб;
- do: ordo, ĩnis *m* – порядок, ряд (*таксономічна категорія*)
- io: gobio, onis *m* – пічкур

neutrum

- es: ribes, is *n* – смородина

Іменники середнього роду

До III відміни належать іменники середнього роду, які в називному та родовому відмінках однини мають такі закінчення:

Nom. sing.	Gen. sing.	Приклади
-e	-is	mare, maris – море
-en	-inis	flumen, flumĭnis – річка
-al	-ālis	animal, animālis – тварина
-ar	-āris	exemplar, āris – екземпляр
-ma	-ātis	systema, ātis – система
-ur	-ūris	sulfur, sulfūris – сірка
-us	-ōris	litus, litōris – берег
	-ĕris	genus, genĕris – під

NB! Деякі іменники III відміни із закінченнями середнього роду належать до чоловічого роду та жіночого роду :

-us: *lepus, oris m* – заєць; *mus, muris m* – миша; *palus, udis f* – болото.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які іменники належать до III відміни?
2. Чим відрізняються нерівноскладові іменники від рівноскладових?
3. Як визначається практична основа іменників III відміни?
4. На які типи поділяються іменники III відміни?
5. Які іменники відмінюються за приголосним типом, які – за голосним, а які – за мішаним? Назвіть відмінкові закінчення кожного типу.
6. Які закінчення мають іменники III відміни чоловічого роду? Наведіть приклади. Назвіть винятки.
7. Які закінчення мають іменники III відміни жіночого роду? Наведіть приклади. Назвіть винятки.
8. Які закінчення мають іменники III відміни середнього роду? Наведіть приклади. Назвіть винятки.

ЛЕКСИЧНИЙ МІНІМУМ

<i>actio, ōnis f</i>	дія, рух
<i>adaptatio, ōnis f</i>	адаптація, пристосування
<i>animal, ālis n</i>	тварина
<i>apex, īcis m</i>	верхівка
<i>apophŷsis, is f</i>	апофіз, відросток
<i>articulatio, ōnis f</i>	суглоб
<i>canālis, is m</i>	канал
<i>caput, ītis n</i>	голова, голівка
<i>caro, carnis f</i>	м'ясо
<i>cartilāgo, īnis f</i>	хрящ
<i>cavitas, ātis f</i>	порожнина
<i>color, ōris m</i>	колір
<i>conjugatio, ōnis f</i>	сполучення, з'єднання
<i>constrictor, ōris m</i>	стискач (м'яз)
<i>cor, cordis n</i>	серце

corpus, ōris <i>n</i>	тіло
culmen, īnis <i>n</i>	вершина, верхівка
cuspidis, īdis <i>f</i>	вістря
cystis, is <i>f</i> (зреч.)	міхур
dens, dentis <i>m</i>	зуб
depressor, ōris <i>m</i>	опускач (м'яз)
derma, ātis <i>n</i>	шкіра
dilatātor, ōris <i>m</i>	розширювач (м'яз)
embryo, ōnis <i>m</i>	ембріон, зародок
fel, felis <i>f</i>	жовч
flumen, inis <i>n</i>	річка
fluor, ōris <i>m</i>	течія
fons, fontis <i>m</i>	джерело
forāmen, īnis <i>n</i>	отвір
frons, frontis <i>f</i>	лоб
gaster, stris <i>f</i>	шлунок
genēsis, is <i>f</i>	генезис, виникнення, походження, початок
genus, eris <i>n</i>	рід
haema, ātis <i>n</i> (зреч.)	кров
hepar, ātis <i>n</i>	печінка
hirūdo, īnis <i>f</i>	п'явка
homo, īnis <i>m</i>	людина
inundatio, onis <i>f</i>	розлив
latus, ěris <i>n</i>	бік
lien, liēnis <i>m</i>	селезінка
limen, enis <i>m</i>	ліман
litus, oris <i>n</i>	берег (морський)
longitūdo, īnis <i>f</i>	довжина
mare, is <i>n</i>	море
mobilitas, ātis <i>f</i>	рухливість
murex, icis <i>m</i>	пурпуровий равлик, шип
navigatio, onis <i>f</i>	плавання
nomen, īnis <i>n</i>	назва, ім'я
ordo, inis <i>m</i>	порядок
os, oris <i>n</i>	рот
os, ossis <i>n</i>	кістка
palus, udis <i>f</i>	болото
paries, pariētis <i>m</i>	стінка
pars, partis <i>f</i>	частина
pharynx, ngis <i>f</i>	глотка

piscis, is <i>m</i>	риба
populatio, onis <i>f</i>	популяція
radix, icis <i>f</i>	корінь
regio, ōnis <i>f</i>	ділянка
respiratio, ōnis <i>f</i>	дихання
rete, is <i>n</i>	сітка
rupes, is <i>f</i>	скеля
sal, salis <i>m</i>	сіль
sanguis, ĩnis <i>m</i>	кров
sclerōsis, is <i>f</i>	склероз, затвердіння тканин або органів
selectio, onis <i>f</i>	відбір, селекція
sphincter, ēris <i>m</i>	стискач (<i>м'яз</i>), сфінктер
systema, ātis <i>n</i>	система
tensor, ōris <i>m</i>	напружувач (<i>м'яз</i>)
terminatio, ōnis <i>f</i>	закінчення
testis, is <i>m</i>	сім'яник
tumor, ōris <i>m</i>	пухлина
varietas, atis <i>f</i>	різновид
vegetatio, onis <i>f</i>	рослинність
venter, tris <i>m</i>	черевце, живіт
viscus, ěris <i>n</i>	нутрощі
vomer, ěris <i>m</i>	леміш

ВПРАВИ

1. Визначте тип відмінювання та основу іменників III відміни:

Варіант 1

actio, ōnis *f*
caro, carnis *f*
cavitas, ātis *f*
navigatio, onis *f*
embryo, ōnis *m*
apophysis, is *f*
dens, dentis *m*
pars, partis *f*
apex, icis *m*

Варіант 2

adaptatio, ōnis *f*
os, oris *n*
fons, fontis *m*
canālis, is *m*
fel, felis *f*
cor, cordis *n*
flumen, inis *n*
mare, is *n*
cartilāgo, ĩnis *f*

anĭmal, ālis *n*
corpus, ōris *n*

piscis, is *m*
cuspis, ĭdis *f*

2. Визначте відмінок іменників III відміни, перекладіть українською мовою:

Варіант 1

Варіант 2

corpŏrum

derma

frontes

forāmina

depressor

cystes

longitūdo

culminis

apĭcum

populationis

haemātis

genēsis

florum

anĭmalia

latus

fluoris

gastrium

pars

3. Узгодьте прикметники, наведені у дужках, з іменниками, провідмінійте утворені словосполучення:

flos, floris *m* – квітка (albus, a, um – білий)

iuglans, ndis *f* – горіх (fluviaticus, a, um – річковий)

nuphar, aris *n* – глечики (luteus, a, um – жовтий)

hirūdo, ĭnis *f* – п'явка (ultimus, a, um – останній)

4. Вкажіть правильний варіант перекладу термінів:

Варіант 1

1. Бистрянкa звичайна

- a) Alburnoides bipunctatus
- b) Alburnoides bipunctata
- c) Alburnoides bipunctatum

2. Бичок пісочник

- a) Neogobius fluviatilis
- b) Neogobius fluviatilis
- c) Neogobius fluviatilis

3. Звичайний зіркогляд
європейський	a) Uranoscopus scaber
b) Uranoscopus scaber
c) Uranoscopus scaber
4. Щипавка танайська	a) Cobitis tanaitica
b) Cobitis tanaitica
c) Cobitis tanaitica

Варіант 2

1. Тупоносий бичок східний	a) Proterorhinus nasalis
b) Proterorhinus nasale
c) Proterorhinus nasalus
2. Підуст волзький	a) Chondrostoma variable
b) Chondrostoma variabilis
c) Chondrostoma variabila
3. Судак волзький, Берш	a) Sander volgensis
b) Sander volgense
c) Sander volgenser
4. Товстолобик строкатий
південнокитайський	a) Aristichthys nobilis
b) Aristichthys nobile
c) Aristichthys nobilem

5. Перекладіть українською мовою, підкресліть іменники III відміни:

Acipenser nudiventris	Salmo iridea
Diplocogaster bimaculatus	Lepomis gibbosus
Esox lucius	Oryzias sinensis
Gobio carpathicus	Batistes capriscus
Huso huso	Cobitis melanoleuca
Lepadogaster lepadogaster	Zosterisessor ophiocephalus
Salmo labrax	Hucho hucho
Acipenser persicus	Dasyatis pastinaca

ЗАНЯТТЯ 8

§ 21. ПРИКМЕТНИКИ III ВІДМІНИ

Як ви вже дізналися з § 12, прикметники III відміни поділяються на три підгрупи залежно від кількості закінчень у nom. sing.:

- 1) прикметники з трьома родовими закінченнями:

<i>чоловічий рід</i>	<i>жіночий рід</i>	<i>середній рід</i>
(m)	(f)	(n)
-er	-is	-e

lacuster – озерний, lacustris – озерна, lacustre – озерне
silvester – лісовий, silvestris – лісова, silvestre – лісове

Словникова форма: lacuster, stris, stre – озерний
silvester, stris, stre – лісовий;

- 2) прикметники з двома родовими закінченнями:

<i>чоловічий і жіночий рід</i>	<i>середній рід</i>
(m, f)	(n)
-is	-e

fluvialis – річковий, річкова, fluviale – річкове
vulgaris – звичайний, звичайна, vulgare – звичайне

Словникова форма: fluvialis, e – річковий
vulgaris, e – звичайний;

- 3) прикметники з одним родовим закінченням, спільним для всіх трьох родів:

<i>чоловічий, жіночий, середній рід</i>
(m, f, n)
-r / -s / -x

sempervirens – вічнозелений, вічнозелена, вічнозелене

praesox – ранній, рання, раннє.

У словнику такі прикметники наводяться, як і іменники, із зазначенням родового відмінка:

sempervirens, entis – вічнозелений

praesox, ocis – ранній.

Прикметники III відміни незалежно від кількості родових закінчень відмінюються за голосним типом III відміни. Прикметники чоловічого і жіночого роду мають у nom. plur. спільне закінчення **-es**, а прикметники середнього роду – закінчення **-ia**. У gen. plur. прикметники всіх родів мають закінчення **-ium**.

**Зразки відмінювання прикметників III відміни
в nom. et gen. sing. et plur.**

lacuster, stris, stre – озерний

		Sing.		Plur.	
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
Nom.	lacuster	lacustris	lacustre	lacustr- es	lacustr- ia
Gen.		lacustr- is		lacustr- ium	

vulgaris, e – звичайний

		Sing.		Plur.	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>	
Nom.	vulgaris	vulgare	vulgar- es	vulgar- ia	
Gen.		vulgar- is	vulgar- ium		

praecox, ocis – ранній

		Sing.		Plur.	
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
Nom.	praecox			praecoc- es	praecoc- ia
Gen.		praecoc- is		praecoc- ium	

За зразком прикметників III відміни з одним родовим закінченням відмінюються також дієприкметники теперішнього часу активного стану: natans, antis – плаваючий, repens, entis – повзучий, putans, antis – пониклий та ін.

При узгодженні прикметників III відміни з іменниками та при відмінюванні словосполучень слід пам'ятати, що закінчення іменників і прикметників можуть не збігатися.

Наприклад: річкова водойма – *aquarium fluviatilis*.

Іменник *aquarium* відмінюється за II відміною, прикметник *fluviatilis* – за голосним типом III відміни:

	Sing.		Plur.	
Nom.	aquari- um	fluviatil- e	aquari- a	fluviatil- ia
	<i>річкова водойма</i>		<i>річкові водойми</i>	
Gen.	aquari- i	fluviatil- is	aquari- orum	fluviatil- ium
	<i>річкової водойми</i>		<i>річкових водойм</i>	

§ 22. СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

У латинській мові якісні прикметники мають три ступені порівняння: звичайний, вищий і найвищий.

Вищий ступінь

Вищий ступінь прикметників утворюється шляхом додавання до основи прикметника суфікса **-ior** (для чоловічого та жіночого роду) або суфікса **-ius** (для середнього роду).

Звичайний ступінь	Основа	Вищий ступінь	
		<i>m, f</i>	<i>n</i>
altus, a, um <i>високий</i>	alt-	altior <i>вищий, вища</i>	altius <i>вище</i>
brevi, e <i>короткий</i>	brev-	brevior <i>коротший, коротша</i>	brevius <i>коротше</i>
simplex, icis <i>простий</i>	simplic-	simplicior <i>простіший, простіша</i>	simplicius <i>простіше</i>

Прикметники у вищому ступені відмінюються як іменники приголосного типу III відміни, при цьому відмінкові закінчення додаються до основи прикметника, яка збігається з формою чоловічого і жіночого роду в nom. sing.

Зразок відмінювання прикметника у вищому ступені в nom. et gen. sing. et plur.

	Sing.		Plur.	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
Nom.	altior	altius	altior-es	altior-a
Gen.	altior-is		altior-um	

Найвищий ступінь

Найвищий ступінь прикметників утворюється шляхом додавання до основи прикметника звичайного ступеня суфікса **-issim-** і родових закінчень: **-us** (для чоловічого роду), **-a** (для жіночого роду), **-um** (для середнього роду).

Звичайний ступінь	Основа	Найвищий ступінь		
		<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
altus, a, um <i>високий</i>	alt-	altissimus <i>найвищий</i>	altissima <i>найвища</i>	altissimum <i>найвище</i>
brevis, e <i>короткий</i>	brev-	brevissimus <i>найкоротший</i>	brevissima <i>найкоротша</i>	brevissimum <i>найкоротше</i>
simplex, icis <i>простий</i>	simplic-	simplicissimus <i>найпростіший</i>	simplicissima <i>найпростіша</i>	simplicissimum <i>найпростіше</i>

Прикметники у найвищому ступені відмінюються за зразком прикметників I-II відмін.

**Зразок відмінювання прикметника
у найвищому ступені в nom. et gen. sing. et plur.**

	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom. sing.	altissim- us	altissim- a	altissim- um
Gen. sing.	altissim- i	altissim- ae	altissim- i
Nom. plur.	altissim- i	altissim- ae	altissim- a
Gen. plur.	altissim- orum	altissim- arum	altissim- orum

§ 23. ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ СТУПЕНІВ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

1. Прикметники, які закінчуються на **-er**, утворюють найвищий ступінь за допомогою суфікса **-rim-**, який додається до форми nom. sing. чоловічого роду та родових закінчень **-us, -a, -um**:

ruber, bra, brum – *червоний* → ruber-rimus, a, um

pulcher, chra, chrum – *красивий* → pulcher-rimus, a, um.

2. Шість прикметників на **-ilis, -ile** утворюють найвищий ступінь за допомогою суфікса **-lim-**, який додається до основи прикметника звичайного ступеня, та родових закінчень **-us, -a, -um**:

facilis, e – *легкий* → facillimus, a, um

gracilis, e – *стрункий* → gracillimus, a, um

humilis, e – *низький* → humillimus, a, um

similis, e – *подібний* → simillimus, a, um

dissimilis, e – *неподібний* → dissimillimus, a, um

difficilis, e – *важкий* → difficillimus, a, um.

3. П'ять прикметників утворюють ступені порівняння від різних основ (суплетивні ступені порівняння):

Звичайний ступінь	Вищий ступінь	Найвищий ступінь
bonus, a, um <i>добрий, хороший</i> malus, a, um <i>поганий</i> magnus, a, um <i>великий</i> parvus, a, um <i>малий</i> multus, a, um <i>численний</i>	melior, melius <i>ліпший, кращий</i> peior, peius <i>гірший</i> maior, maius <i>більший</i> minor, minus <i>менший</i> plures, plura <i>більш численні</i>	optimus, a, um <i>найліпший, найкращий</i> pessimus, a, um <i>найгірший</i> maximus, a, um <i>найбільший</i> minimus, a, um <i>найменший</i> plurimus, a, um <i>найбільш численний</i>

У біологічній номенклатурі прикметники вищого й найвищого ступенів можуть вживаються в значенні звичайного ступеня:

Cucurbita maxima – Гарбуз великий.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. На які підгрупи поділяються прикметники III відміни? Назвіть їх родові закінчення.
2. Як наводяться у словниках прикметники з одним родовим закінченням?
3. За яким типом відмінюються прикметники III відміни?
4. Як утворюються форми: а) вищого ступеня; б) найвищого ступеня порівняння прикметників?
5. Як утворюють форму найвищого ступеня прикметники, що закінчуються на -er?
6. Які прикметники на -ilis утворюють форми вищого ступеня не за загальним правилом?
7. Що таке суплетивні ступені порівняння? Які прикметники утворюють ступені порівняння від різних основ?
8. Як відмінюються прикметники: а) у вищому ступені; б) у найвищому ступені?
9. Як вживаються прикметники у вищому й найвищому ступенях у біологічній номенклатурі?

ВПРАВИ

1. Визначте, до якої групи належать прикметники III відміни, вкажіть їх рід:

Варіант 1

natans, ntis
acer, acris, acre
autumnalis, e
infestans, antis
simplex, icis

Варіант 2

nitens, entis
serpens, entis
fluviatilis, e
aestivalis, e
migrans, ntis

2. Узгодьте прикметники з іменниками, провідмініайте утворені словосполучення:

caulis, is *m* – стебло (longior, ius – довший)
folium, i *n* – листок (maximus, a, um – найбільший)
carex, icis *f* – осока (praesox, ocis – ранній)

3. Перекладіть латинською мовою:

Варіант 1

Карликовий сомик
коричневий
Бопс смугастий
Тюлька чорноморсько-азовська
Йорж звичайний
Бичок-пуголовок голий
Верховодка звичайна
Карась сріблястий
Підуст звичайний
Морський коник
довгорилий

Варіант 2

Товстолобик строкатий
південнокитайський
Осетер атлантичний
Вусатий слиж
європейський
Піскарка бура
Морський вугор
атлантичний
Чубатий морський
собачка
Гребінчастий губань
золотистий

4. Перекладіть українською мовою, зробіть граматичний аналіз термінів:

Варіант 1

Syngnathus tenuirostris
Pomatomus saltatrix
Ctenolabrus rupestris
Sphyræna pinguis
Chondrostoma variable
Neogobius platyrostris
Proterorhinus semilunaris
Aristichthys nobilis
Dicentrarchus labrax

Варіант 2

Silurus glanis
Clupeonella cultriventris
Sarda fontinalis
Salmo labrax
Pungitius platygaster
Dactylopterus volitans
Parablennius tentacularis
Salmo trutta trutta morpha
lacustris

5. Визначте ступінь порівняння прикметників:

Варіант 1

altior	optimus
longius	similius
medius	tenuis
minimus	humilior

Варіант 2

luteus	simplicior
altius	brevissimus
maximus	rostratus
longissimus	pinguis

6. Від наведених прикметників утворіть вищий та найвищий ступені порівняння:

longus, a, um – довгий
niger, gra, grum – чорний
humilis, e – низький
acer, acris, acre – гострий

magnus, a, um – великий
gracilis, e – стрункий
teres, etis – круглий
viridis, e – зелений

ЗАНЯТТЯ 9

§ 24. IV ВІДМІНА ІМЕННИКІВ

До четвертої відміни належать іменники чоловічого і середнього роду, а також деякі іменники жіночого роду, які в gen. sing. мають закінчення **-us**.

Іменники IV відміни чоловічого і жіночого роду у nom. sing. мають закінчення **-us**: lacus, us *m* – озеро; fretus, us *m* – пролив; ductus, us *m* – протока; fluctus, us *m* – течія; quercus, us *f* – дуб; tribus, us *f* – триба (таксономічна категорія).

Іменники середнього роду в nom. sing. мають закінчення **-u**: cornu, us *n* – ріг, genu, us *n* – коліно.

Відмінкові закінчення іменників IV відміни в nom. et gen. sing. et plur.

	Sing.		Plur.	
	<i>m (f)</i>	<i>n</i>	<i>m (f)</i>	<i>n</i>
Nom.	-us	-u	-us	-ua
Gen.	-us		-uum	

Зразки відмінювання іменників IV відміни в nom. et gen. sing. et plur.

lacus, us *m* – озеро

	Sing.	Plur.
Nom.	lac- us – озеро	lac- us – озера
Gen.	lac- us – озера	lac- uum – озер

cornu, us *n* – ріг

	Sing.	Plur.
Nom.	corn- u – ріг	corn- ua – роги
Gen.	corn- us – роги	corn- uum – рогів

**Зразки відмінювання словосполучень з іменниками IV відміни
в nom. et gen. sing. et plur.**

arcus branchialis – жаберна дужка

	Sing.	Plur.
Nom.	arc- us branchial- is <i>жаберна дужка</i>	arc- us branchial- es <i>жаберні дужки</i>
Gen.	arc- us branchial- is <i>жаберної дужки</i>	arc- uum branchial- ium <i>жаберних дужок</i>

fluctus tepidus – тепла течія

	Sing.	Plur.
Nom.	fluct- us tepid- us <i>тепла течія</i>	fluct- us tepid- i <i>теплі течії</i>
Gen.	fluct- us tepid- i <i>теплої течії</i>	fluct- uum tepid- orum <i>теплих течій</i>

§ 25. V ВІДМІНА ІМЕННИКІВ

До п'ятої відміни належить невелика група іменників жіночого роду, які в nom. sing. мають закінчення **-es**, а в gen. sing. – **-ei** (**-ēi** – після голосного і **-ĕi** – після приголосного): species, *ēi f* – вид (*таксономічна категорія*); facies, *ēi f* – обличчя, поверхня; res, *rei f* – справа, річ.

До V відміни належить також іменник чоловічого роду dies, *diei m* – день.

**Відмінкові закінчення іменників V відміни
в nom. et gen. sing. et plur.**

	Sing.	Plur.
Nom.	-es	-es
Gen.	-ei	-erum

**Зразок відмінювання іменника V відміни
в nom. et gen. sing. et plur.**

species, *ēi f* – вид

	Sing.	Plur.
Nom.	speci- es – <i>вид</i>	speci- es – <i>види</i>
Gen.	speci- ei – <i>виду</i>	speci- erum – <i>видів</i>

§ 26. ТРИНОМІНАЛЬНІ ТА СКЛАДЕНІ НАЗВИ

У § 16 ви вже ознайомилися з основною таксономічною категорією біологічної систематики – видом. До таксономічних категорій, рангом нижче за вид, належать:

підвид – subspecies (*subsp.* або *ssp.*)

різновид (у рослин) / варієтет (у тварин) – varietas (*var.*)

підрізновид – subvarietas (*subvar.* або *svar.*)

форма – forma (*f.*)

підформа – subforma (*subf.*)

спецформа – forma specialis (*f. sp.*).

Підвид є найнижчою таксономічною категорією, визнаною Міжнародним кодексом зоологічної номенклатури.

Підвид – це сукупність геграфічно, екологічно, геохронічно відособлених популяцій, де більшість особин відрізняються морфологічними ознаками від особин інших популяцій цього ж виду. Вид, як правило, складається з одного чи декількох підвидів, які інколи називаються географічними расами. Отже, для підвиду характерною є географічна мінливість.

У зоологічній номенклатурі латинські назви підвидів тварин є **триномінальними** (складаються з трьох слів) і утворюються шляхом додавання до назви виду підвидового епітета:

Gobio gobio krymensis – Пічкур кримський

Neogobius eurycephalus eurycephalus – Бичок рижик азовський

Neogobius eurycephalus odessicus – Бичок рижик одеський

Barbus meridionalis petenyi – Марена дунайсько-дністровська

Romanogobio albiginnatus belingi – Білоперий пічкур дніпровський

Romanogobio albiginnatus tanaiticus – Білоперий пічкур донський.

NB! В українських назвах підвидів та інфрапідвидових таксонів після назви роду вказується лише внутрішньовидовий епітет:

Acipenser persicus colchicus – Осетер колхідський

Gobio gobio brevicirris – Пічкур дністровський

Trachurus mediterraneus ponticus – Ставрида чорноморська

Carassius auratus auratus – Карась китайський, Золота рибка

Carassius auratus gibelio – Карась сріблястий

Хоча такі українські назви формально складаються з двох слів, не слід плутати їх із біноміальними.

Для позначення підрозділів усередині виду в зоологічній систематиці інколи використовують терміни *варієтет*, *форма* і *морфа*.

Варієтет – це сукупність особин одного виду, які відрізняються між собою однією або кількома (здебільшого морфологічними) ознаками.

Морфа – різко відмінна за зовнішнім виглядом група фенотипів в межах виду або популяції. Морфи часто відрізняються також поведінкою та екологічними ознаками. Інколи морфами називають сезонні (осінні, весняні) форми деяких комах, озерні та річкові форми деяких риб (наприклад, форелі):

Salmo trutta morpha lacustris – Форель озерна

Salmo trutta morpha fario – Форель струмкова.

Міжнародний кодекс ботанічної номенклатури визнає й інфрапідвидові категорії: різновид і форму.

Решта назв таксонів рангом нижче за вид (у тому числі назви підвидів рослин) є **складеними**. Латинські складені назви утворюються шляхом додавання до назви виду внутрішньовидового епітета, при цьому обов'язково скорочено позначається ранг таксона:

Beta vulgaris var. *esculenta* – Буряк звичайний, різновид їстівний

Oryza sativa ssp. *brevis* – Рис посівний, підвид короткозерновий.

Латинські складені назви рослин можуть мати декілька внутрішньовидових епітетів:

Brassica oleracea var. *capitata* f. *alba* – Капуста білокачанна

Brassica oleracea var. *botrytys* subvar. *cauliflora* – Капуста цвітна.

Способи вираження підвидових та внутрішньовидових епітетів

Частина мови	Вид синтаксичного зв'язку	Приклади
прикметник (<i>nom. sing.</i>)	узгоджене означення	<i>Barbus barbus borysthenticus</i> – Марена дніпровська

іменник (<i>gen. sing. / plur.</i>)	неузгоджене означення	Romanogobio albipectus vladkovi – Білоперий пічкур дунайський
іменник (<i>nom. sing.</i>)	прикладка	Rutilus frisii kutum – Кутум каспійський

Досить часто в іхтіологічній та зоологічній номенклатурі для позначення категорії підвидів в якості епітетів використовуються тавтоніми:

Salmo trutta trutta – Лосось кумжа

Acipenser persicus persicus – Осетер перський

Clupeonella delicatula delicatula – Тюлька чорноморсько-азовська

Міжнародний кодекс ботанічної номенклатури також дозволяє використання тавтонімів у складених назвах рослин, якщо внутрішньовидовий таксон містить номенклатурний тип вищого таксона: Brassica rapa ssp. rapa – Ріпа культурна.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які іменники належать до IV відміни?
2. Назвіть ознаки іменників чоловічого і середнього роду IV відміни. Які розбіжності мають іменники чоловічого і середнього роду при відмінюванні?
3. Які іменники жіночого роду належать до IV відміни?
4. Які іменники належать до V відміни? Наведіть їх відмінкові закінчення.
5. Назвіть таксономічні категорії, нижчі за вид.
6. Назви яких таксонів є тріномінальними? Як вони утворюються? Наведіть приклади.
7. Назви яких таксонів є складеними? Як вони утворюються? Наведіть приклади.
8. Чим відрізняються моделі утворення латинських назв підвидів рослин і тварин?
9. Назвіть способи вираження внутрішньовидових епітетів
10. В яких випадках дозволяється використання тавтонімів у складених назвах рослин?

ЛЕКСИЧНИЙ МІНІМУМ

IV відміна

accessus, us <i>m</i>	прилив
aditus, us <i>m</i>	вхід
apparatus, us <i>m</i>	апарат
arcus, us <i>m</i>	дуга, дужка, арка
cornu, us <i>n</i>	ріг, ріжок
ductus, us <i>m</i>	протока, хід
fluxus, us <i>m</i>	течія
fretus, us <i>m</i>	пролив
habitus, us <i>m</i>	габітус, зовнішній вигляд
introitus, us <i>m</i>	вхід, початок, доступ
lacus, us <i>m</i>	озеро
processus, us <i>m</i>	відросток
recessus, us <i>m</i>	заглибина, закуток
recessus, us <i>m</i>	відлив
sexus, us <i>m</i>	стать
sinus, us <i>m</i>	пазуха
status, us <i>m</i>	стан, положення
visus, us <i>m</i>	зір

V відміна

facies, ei <i>f</i>	поверхня, обличчя
series, ei <i>f</i>	ряд (таксономічна категорія)
species, ei <i>f</i>	вид
subspecies, ei <i>f</i>	підвид
superficies, ei <i>f</i>	поверхня

ВПРАВИ

1. Користуючись словником, згрупує іменники за відмінами, визначте їх рід:

озеро
відросток
заглибина, закуток
дуга

апарат
течія
ряд (*таксономічна категорія*)
пролив
вид
відлив
поверхня

2. Узгодьте прикметники з іменниками IV та V відмін, провідмініайте утворені словосполучення:

ductus, us *m* – протока (bonus, a, um – гарний)
superficies, ei *f* – поверхня (petraeus, a, um – скельний)
acus, us *f* – голка, колючка (tenuis, e – тонкий)
recessus, us *m* – заглибина (magnus, a, um – великий)
subspecies, ei *f* – підвид (rarus, a, um – рідкісний)
series, ei *f* – ряд (geneticus, a, um – генетичний)
dies, diei *m* – день (tepidus, a, um – теплий)

3. Вкажіть правильний варіант перекладу термінів:

1) Новий вид	a) Species novus
b) Species novum
c) Species nova
2) Типологічний ряд	a) Series typologicus
b) Series typologica
c) Series typologicum

4. Перекладіть українською мовою, зробіть граматичний аналіз термінів, укажіть спосіб вираження видового та внутрішньовидового епітетів:

Варіант 1

Barbus borysthenticus B. barbus borysthenticus
Belone belone euxini
Carassius gibelio C. auratus gibelio
Psetta maecotica torosa
Romanogobio vladykovi R. albipinnatus vladykovi
Romanogobio vladykovi R. albipinnatus vladykovi

Варіант 2

Barbus meridionalis petenyi
Centropages kroyeri pontica
Carassius auratus C. auratus auratus
Mullus barbatus ponticus
Romanogobio belingi R. albipinnatus belingi
Romanogobio tanaiticus R. albipinnatus tanaiticus

5. Перекладіть українською мовою, зробіть граматичний аналіз термінів:

Варіант 1

Alburnus bipunctatus
Phoxinus phoxinus
Gobio gobio
Chondrostoma nasus
Leuciscus cephalus
Barbatula barbatula
Lota lota
Gymnocephalus cernus

Варіант 2

Sabanejewia aurata
Alburnus alburnus
Carassius auratus gibelio
Rutilus rutilus
Vimba vimba
Thymallus thymallus
Perca fluviatilis
Cottus poecilopus

6. Перекладіть латинською мовою:

Варіант 1

Палія американська
Баракуда червона
В'юн звичайний
Морський собачка
довгощупальцевий
Лосось чорноморський

Варіант 2

Осетер шип
Морська голка тонкорила
Луфар звичайний
Морський карась смугастий,
Сарг білий
Гребінчастий губань
золотистий

ЗАНЯТТЯ 10

§ 27. УНІНОМІНАЛЬНІ НАЗВИ

Як ви вже дізналися, основною таксономічною категорією біологічної систематики є вид. Вид поєднує екземпляри з багатьма подібними ознаками. Наприклад: Судак звичайний (*Sander lucioperca*) – це один вид, Судак волзький (*Sander volgensis*) – інший тощо. Схожі види у свою чергу поєднуються в один рід. Наприклад: усі судаки належать до однойменного роду – Судак (*Sander*). Певні риси подібності між родами судаків, прісноводних окунів (*Perca*), йоржів (*Gymnocephalus*), чопів (*Zingel*) та перкарин (*Percarina*) дозволяють об'єднати їх в одну родину – Окуневих (*Percidae*). Із родин утворюються ряди, з порядків – класи. За таким принципом побудована і систематика рослин. Виникає ієрархічна система з груп різного рангу.

Система таксономічних категорій

	Рослини	Тварини
regnum	царство	
divisio/ phylum	відділ	тип
classis	клас	
ordo	порядок	ряд
familia	родина	
tribus	коліно	триба
genus	рід	
species	вид	

Отже, види рослин і тварин об'єднуються у роди, роди – у коліна (рослини) та триби (тварини), коліна та триби – у родини, родини об'єднуються у порядки (рослини) та ряди (тварини), порядки та ряди – у класи, класи об'єднуються у відділи (рослини) та типи (тварини), а відділи та типи – у царства. Царства рослин і тварин є найвищими одиницями біологічної систематики, офіційно визнаними чинними Міжнародними кодексами ботанічної та зоологічної номенклатури *.

* Деякі сучасні дослідники вважають необхідним ввести таксон більш високого рангу – надцарство. Таких надцарств розрізняють два: надцарство прокаріотів і надцарство еукаріотів. До надцарства прокаріотів відносять царства бактерій і архебактерій, до царства еукаріотів – царство рослин, царство грибів і царство тварин.

Назви проміжних таксономічних категорій утворюються за допомогою префіксів **super-** (над-), **sub-** (під-) або **infra-** (під-): *subdivisio* – підвідділ, *superfamilia* – надродина.

Латинські назви таксонів, рангом вище за вид, є **уніномінальними**, тобто вони складаються з одного слова. Здебільшого – це іменники або субстантивовані прикметники у формі називного відмінка множини.

У зоологічній систематиці часто вживаються субстантивовані прикметники середнього роду, оскільки раніше вони узгоджувалися з іменником *animal*, *alis n* – тварина, вжитим у множині: (*animalia*) *Chordata* – (тварини) Хордові.

У ботанічній номенклатурі уніномінальні назви часто є субстантивованими прикметниками жіночого роду, оскільки раніше вони узгоджувалися з іменником *planta*, *ae f* – рослина, вжитим у множині: *plantae gymnospermae* – рослини голонасінні. Згодом у назвах цих таксонів залишилися лише прикметники, які отримали статус іменників і стали субстантивованими: *Gymnospermae* – відділ Голонасінні.

З метою уніфікації уніномінальних назв рослин і тварин Міжнародними кодексами ботанічної та зоологічної номенклатури рекомендовано використовувати стандартизовані кінцеві елементи для позначення таксонів, рангом вище за вид. Більш кодифікованою є ботанічна номенклатура, в якій передбачені уніфіковані закінчення для більшості уніномінальних назв. У зоологічній номенклатурі їх мають лише назви деяких рядів ссавців, птахів, риб та комах, а також назви родин та підродин тварин.

Не мають уніфікованих закінчень також назви царств та родів рослин і тварин.

Для позначення царства рослин у ботанічній систематиці використовують латинські назви: *Plantae* (іменник жіночого роду I відміни у *nom. plur.*), *Vegetabilia* (субстантивований прикметник середнього роду III відміни у *nom. plur.*). Царство тварин позначається латинським іменником середнього роду III відміни у *nom. plur.*: *Animalia*.

Назви родів тварин і рослин є іменниками у називному відмінку однини: *Mugil* – рід Кефаль, *Nymphaea* – рід Латаття.

Існує тенденція до використання принципу номенклатурної типіфікації на всіх рівнях таксономічної ієрархії. Назва типового, вихідного роду використовується як основа, до якої додаються уніфіковані кінцеві елементи для утворення назв вищих таксонів.

Однак цього принципу у номенклатурних системах дотримуються не завжди.

§ 28. УНІНОМІНАЛЬНІ НАЗВИ ТВАРИН

Латинські назви типів, класів та більшості рядів тварин не мають уніфікованих кінцевих елементів і є іменниками або субстантивованими прикметниками у множині:

Chordata – тип Хордові

Vertebrata – підтип Хребетні

Craniata – підтип Черепні

Gnathostomata – надклас Щелепороті

Chondrichthyes – клас Хрящові риби

Petromyzontida – клас Міноги

Elasmobranchii – підклас Пластинчастозяброві

Actinopterygii – клас Променепері риби

Neopterygii – підклас Новопері риби

Mammalia – клас Ссавці

Aves – клас Птахи

Insecta – клас Комахи.

Уніфіковані кінцеві елементи мають лише назви деяких рядів ссавців, комах, птахів та риб, а також назви родин, підродин та триб тварин.

Назви рядів риб і птахів і закінчуються на **-formes** (-подібні):

Cypriniformes – ряд Коропоподібні

Acipenseriformes – ряд Осетроподібні

Anguilliformes – ряд Вугреподібні

Clupeiformes – ряд Оселедцеподібні

Esociformes – ряд Щукоподібні

Gadiformes – ряд Тріскоподібні

Mugiliformes – ряд Кефалеподібні

Anseriformes – ряд Гусеподібні.

Деякі назви рядів класу ссавців мають уніфікований кінцевий елемент **-vora** (від дієслова voro, agere – їсти, поїдати):

Herbivora – ряд Травоїдні (herba, agere – трава + -vora)

Carnivora – ряд Хижаки (caro, carnis – м'ясо + -vora).

Назви рядів комах мають кінцевий уніфікований елемент **-ptera** (від грецьк. pteron, i n – крило):

Lepidoptera – ряд Лускокрилі

Coleoptera – ряд Твердокрилі, або Жуки.

Латинські назви родин тварин утворюються шляхом додавання до основи назви типового роду суфікса **-id-** і закінчення **-ae**:

Acipenseridae – родина Осетрові

Belonidae – родина Сарганові

Carangidae – родина Ставридові

Catostomidae – родина Чукучанові

Clupeidae – родина Оселедцеві

Cobitidae – родина В'юнові

Cyprinidae – родина Коропові.

Назви підродин тварин мають уніфікований кінцевий елемент

-inae:

Cyprininae – підродина Циприніни

Clupeinae – підродина Клюпеїни

Alosinae – підродина Алозини

Barbinae – підродина Барбини

Cobitinae – підродина Кобітини

Cultrinae – підродина Культрини.

Латинські назви родин і підродин тварин є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини I відміни.

Назви триб тварин закінчуються на **-ini**:

Salangini – триба Салангіни

Membradini – триба Мембрандини

Cyprinodontini – триба Ципрінодонтини.

§ 29. УНІНОМІНАЛЬНІ НАЗВИ РОСЛИН

1. Назви відділів

Для позначення латинських назв відділів рослин Міжнародним кодексом ботанічної номенклатури рекомендований кінцевий елемент **-phyta** (від грецьк. phyton – рослина). У більшості українських назв відділів рослин йому відповідає уніфікований елемент **-подібні**:

Equisetophyta – відділ Хвощеподібні.

Деякі відділи мають синонімічні латинські назви:

відділ Покритонасінні (Квіткові, Манголіофіти) –
Angiospermae (Anthophyta, Magnoliophyta)

відділ Голонасінні (Соснові, Пінофіти) – Gymnospermae
(Pinophyta).

Назви підвідділів рослин закінчуються на **-phytina**:

Pteridiophytina – підвідділ Мохоподібні.

Латинські назви відділів і підвідділів рослин є іменниками середнього роду множини II відміни; назви відділів рослин, що закінчуються на **-spermae** є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини I відміни.

2. Назви класів

Латинські назви класів рослин є субстантивованими прикметниками середнього роду множини II відміни, що закінчуються на **-opsida** (від грецьк. *opsis* – вид). Більшість українських назв класів рослин уніфіковано за допомогою кінцевого елемента **-видні**:

Equisetopsida – клас Хвощевидні

Polypodiopsida – клас Папоротевидні.

Інколи українські назви калькують або транслітерують латинські: Isoetopsida – клас Ізоетопсиди.

Деякі класи мають синонімічні латинські назви:

клас Однодольні (Ліліопсиди) – Monocotyledones (Liliopsida)

клас Дводольні (Магноліопсиди) – Dicotyledones (Magnoliopsida).

Назви підкласів рослин є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини I відміни, що закінчуються на **-idae**:

Rosidae – підклас Розиди

Dileniidae – підклас Діленеїди.

3. Назви порядків

Латинські назви порядків рослин є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини III відміни, що закінчуються на **-ales**. Більшість українських назв порядків рослин не уніфіковані, лише у назвах порядків квіткових рослин вживається кінцевий елемент **-цвіті**:

Pinales – порядок Соснові

Linales – порядок Льоноцвіті

Rosales – порядок Розоцвіті

Fabales – порядок Бобоцвіті.

Назви підпорядків рослин є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини I відміни, що закінчуються на **-ineae**:
Rosineae – підпорядок Розоцвіті.

4. Назви родин

Латинські назви родин рослин є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини I відміни. Назви родин

рослин утворюються шляхом додавання до основи назви типового (вихідного) роду суфікса **-ace-** і закінчення **-ae**:

Salix – рід Вербі

Основа іменника salix, ісис *f* – salic-

salic- + -ace- + -ae → Salicaceae – родина Вербові.

Деякі родини можуть мати синонімічні назви:

родина Злакові – Poaceae (від poa, ae *f* – тонконіг), або Gramineae (від gramineus, a, um – злаковий);

родина Хрестоцвіті, або Капустяні – Cruciferae (від crux, ісис *f* – хрест + -fer – -носний), або Brassicaceae (від brassica, ae *f* – капуста);

родина Зонтичні, або Селерові – Umbelliferae (від umbella, ae *f* – зонтик + -fer – -носний), або Apiaceae (від apium, і *n* – селера);

родина Складноцвіті, або Айстроцвіті – Compositae (від compositus, a, um – складний), або Asteraceae (від aster – айстра);

родина Бобові – Fabaceae (від faba, ae *f* – біб), або Leguminosae (від leguminosus, a, um – бобовий, стручковий).

Латинські назви підродин рослин утворюються шляхом додавання до основи родової назви кінцевого елемента **-oideae**:

Pooideae – підродина Мітлицевидні

Faboideae – підродина Бобові.

Деякі підродини мають синонімічні назви:

підродина Трубчасті, або Айстрові – Tubuliflorae (від tubula, ae *f* – трубка), або Asteroideae (від aster – айстра);

підродина Язичкові, або Латукові – Liguliflorae (від ligula, ae *f* – язичок), або Lactucoideae (від lactuca, ae *f* – латук).

5. Назви колін

Латинські назви колін рослин утворюються шляхом додавання до основи назви типового роду суфікса **-e-** і закінчення **-ae**:

Triticeae – коліно Пшеничні.

Назви підколін рослин утворюються шляхом додавання до основи назви типового роду суфікса **-in-** і закінчення **-ae**:

Nardinae – підколіно Біловусові.

Зрідка у науковій літературі зустрічаються неофіційні давні назви таксонів, що об'єднують кілька вищих таксонів за спільними ознаками. Вони не увійшли у сучасні офіційні зводи, але вживаються за традицією. Наприклад: Phanerogamae – Явношлюбні, Cryptogamae – Таємношлюбні тощо.

§ 30. УНІНОМІНАЛЬНІ НАЗВИ ГРИБІВ

1. Назви відділів

Латинські назви відділів грибів є субстантивованими прикметниками середнього роду множини II відміни. Ознакою назви відділу грибів є уніфікований кінцевий елемент **-mycota** (від грецьк. *mykes* – гриб):

Eumycota – відділ Справжні гриби

Chytridiomycota – відділ Хітридієві.

Латинські назви підвідділів грибів закінчуються на **-mycotina**:

Mucormycotina – підвідділ Слизовики

Mastigomycotina – підвідділ Джгутикові гриби.

2. Назви класів

Латинські назви класів грибів – це субстантивовані прикметники III відміни, які закінчуються на **-mycetes**:

Ascomycetes – клас Аскоміцети, або Сумчасті гриби

Discomycetes – клас Дискоміцети

Basidiomycetes – клас Базидіоміцети

Назви підкласів грибів закінчуються на **-mycetidae**:

Oomycetidae – підклас Ооміцети

Zygomycetidae – підклас Зигоміцети.

3. Назви порядків і родин

Назви порядків, підпорядків, родин та підродин грибів утворюються за допомогою таких самих кінцевих елементів, як і назви відповідних таксонів рослин:

Ustilaginales – порядок Головневі

Boletaceae – родина Болетові.

***Зведена таблиця уніфікованих кінцевих елементів
уніномінальних назв рослин і тварин***

Таксо- номічна категорія	Уніфікований кінцевий елемент у назвах таксонів			Приклади
	рослин	грибів	тварин	
Відділ / тип	-phŷta -spermae	-muscōta	—	Equisetophyta – Хвощеподібні Gymnospermae – Голонасінні Chytridiomycota – Хітридієві Chordata – Хордові
Підвідділ/ підтип	-phytīna	-mycotīna	—	Pteridophytina – Мохоподібні Myxomycotina – Слизовики Craniata – Черепні
Клас	-opsīda -dōnes	-mycetes	—	Equisetopsida – Хвощевидні Dicotyledones – Дводольні Ascomycetes – Аскоміцети Chondrichthyes – Хрящові риби
Підклас	-īdae	-mycetīdae	—	Rosidae – Розиди Oomycetidae – Ооміцети Neopterygii – Новопері риби
Порядок / ряд	-āles		-formes -ptēra -vōra	Linales – Льоноцвіті Esociformes – Щукоподібні Lepidoptera – Лускокрилі Carnivora – Хижаки
Під- порядок	-ineae		—	Rosineae – Розоцвіті
Родина	-aceae		-īdae	Cucurbitaceae – Гарбузові Cobitidae – В’юнові
Підродина	-oideae		-inae	Apiioideae – Селерові Barbinae – Барбини
Коліно / триба	-eae		-ini	Tririceae – Пшеничні Salangini – Салангїни

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Чим відрізняються системи таксономічних категорій класифікації рослин і тварин?
2. Назви яких таксонів є уніномінальними?
3. Чим найчастіше бувають виражені уніномінальні назви: а) у ботанічній номенклатурі; б) у зоологічній номенклатурі?
4. Як утворюються назви проміжних систематичних груп?

5. Як утворюються назви відділів та підвідділів: а) рослин; б) грибів?
6. Як утворюються назви класів та підкласів: а) рослин; б) грибів?
7. Як утворюються назви порядків та підпорядків рослин?
8. Як утворюються назви родин та підродин: а) рослин; б) грибів; в) тварин?
9. Назвіть синонімічні назви родин рослин.
10. За допомогою яких уніфікованих кінцевих елементів утворюються назви деяких рядів: а) ссавців; б) комах; в) птахів?

ВПРАВИ

1. Розташуйте латинські назви таксонів за рангом у правильній послідовності:

<i>Рослини</i>		<i>Тварини</i>	
	царство		genus
відділ		тип	ordo
	клас		classis
порядок		ряд	species
	родина		tribus
коліно		триба	divisio/ phylum
	рід		familia
	вид		regnum

2. Вкажіть, за допомогою яких уніфікованих кінцевих елементів утворюються латинські назви поданих таксонів:

Варіант 1

назви відділів рослин	а) -phyta, -spermae
назви підвідділів рослин	б) -mycotina
назви відділів грибів	в) -phytina
назви підвідділів грибів	г) -mycota

Варіант 2

назви класів рослин	а) -idae
назви підкласів рослин	б) -mycetidae
назви класів грибів	в) -opsida, -dones
назви підкласів грибів	г) -mycetes

Варіант 3

назви порядків рослин та грибів	a) -eae
назви підпорядків рослин	b) -inae
назви колін рослин	c) -ineae
назви підколін рослин	d) -ales

Варіант 4

назви родин рослин та грибів	a) -aceae, -ferae
назви підродин рослин	b) -oideae
назви родин тварин	c) -idae
назви підродин тварин	d) -inae

3. Утворіть назви родин від родових назв риб:

Варіант 1

Умбра, рід	Umbra
Трьохпёрка, рід	Tripterygion
Хвостокол, рід	Dasyatis
Ставрида, рід	Trachurus
Скумбрія, рід	Scomber
Смарида, рід	Spicara
Сом, рід	Silurus
Спиноріг, рід	Batistes
Сарган, рід	Belone

Варіант 2

Ромбовий скат, рід	Raja
Осетер, рід	Acipenser
Катран, рід	Squalus
Довгопер, рід	Dactylopterus
Веслоніс, рід	Polyodon
В'юн, рід	Misgurnus
Барабуля, Султанка, рід	Mullus
Баракуда, Сфірена, рід	Sphyræna
Атерина, рід	Atherina

4. Зробіть граматичний аналіз термінів, укажіть спосіб вираження видового та внутрішньовидового епітетів:

Варіант 1

Carassius auratus – Карась сріблястий
Abramis sapa – Лящ-білоглазка
Oenanthe aquatica – Омег водяний
Cyprinidae – родина Карпові
Coregonidae – родина Сигові
Percidae – родина Окуневі

Варіант 2

Esox lucius – Щука звичайна
Coregonus autumnalis – Омуль
Coregonus baeri – Волховський сиг
Leuciscus idus – Язь
Euglena viridis – Евглена зелена
Nymphaea alba – Латаття біле
Hydrocharus morsus-ranae – Водокрас звичайний

5. Перекладіть латинською мовою:

Тихоокеанська форель, рід	Шпрот, рід
Судак, рід	Товстолобик строкатий, рід
Щелепороті, надклас	Хрящові риби, клас
Товстогуба кефаль, рід	Тривусий морський минь, рід
Щетинкозубі, родина	Товстолобик білий, рід

6. Перекладіть українською мовою, визначте ранг таксона:

Actinopterygii	Neopterygii
Acipenseriformes	Anguilliformes
Gnathostomata	Elasmobranchii
Beloniformes	Clupeiformes
Craniata	Petromyzontomorphi
Cypriniformes	Petromyzontida
Gadiformes	Esociformes
Chondrichthyes	Chordata

ЗАНЯТТЯ 11

§ 31. СКЛАД СЛОВА. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО СЛОВОТВОРЕННЯ

Значна частина латинських біологічних термінів є похідними або складними словами. У складі слова розрізняють мінімальні неподільні частини: корені, афікси і закінчення.

Корінь – це непохідна частина слова, яка виражає його лексичне значення.

Афікс – це частина слова, яка виражає його граматичне або словотвірне значення та уточнює лексичне значення. За положенням відносно кореня афікси поділяються на префікси (частина слова, яка стоїть перед коренем), суфікси (частина слова, яка стоїть після кореня) та деякі інші: інтерфікси, інфікси, постфікси тощо.

Корені й афікси становлять основу слова, яка найбільш повно передає його лексичне значення.

Закінчення – це змінювана частина слова, за допомогою якої утворюються граматичні форми. Закінчення виражає граматичне значення слова при словозміні (відмінюванні).

Мінімальні значимі частини слова називаються **морфемами**. Морфеми і блоки морфем, які регулярно відтворюються в існуючих термінах або використовуються для утворення нових термінів і мають певне стає значення називаються **терміноелементами**.

Членування терміна на терміноелементи не завжди збігається з членуванням його на морфеми, оскільки деякі терміноелементи можуть складатися з блоку морфем: префікс + корінь, корінь + суфікс, префікс + корінь + суфікс. У такій формальній і значеннєвій єдності ці блоки морфем вичленовуються в ряді утворених похідних слів. Наприклад, терміноелемент -logia зі значенням “наука, розділ наукової дисципліни” є двоморфемним за складом: корінь -log- (від грецьк. logos – слово, вчення) + суфікс -і-а, який має значення “абстрактне поняття, явище”. Терміноелемент -logia є надзвичайно продуктивним: за його допомогою утворено сотні похідних слів.

Наприклад:

biologia (від грецьк. bios – життя) – біологія, наука про живу природу;

zoologia (від грецьк. zoon – тварина) – зоологія, наука про тварин;

ichthiologia (від грецьк. ichthýs – риба) – ихтиологія, наука про риб;

mycologia (від грецьк. mykes – гриб) – мікологія, розділ ботаніки, який вивчає гриби;

bryologia (від грецьк. bryon – мох) – бриологія, розділ ботаніки, який вивчає мохи.

Такі терміноелементи, які регулярно відтворюються й використовуються при утворенні багатьох похідних, називаються частотними. За допомогою частотних терміноелементів утворюються численні ряди (серії) однотипних за структурою і значенням термінів.

За положенням у слові терміноелементи можуть бути початковими та кінцевими. Деякі терміноелементи можуть вживатися як на початку, так і в кінці слова. Наприклад, високочастотний терміноелемент -phyt- (від грецьк. phyton – рослина) зустрічається у варіантах phyto-, -phyton, -phyta:

phytocenosis – фітоценоз, рослинне угруповання;

phytophagus – фітофаг, тварина, яка годується рослинами;

hygrophyton – гігрофіт, рослина, пристосована до надмірних умов зволоження;

Magnoliophyta – відділ Покритонасінні (рослини).

Терміноелементи утворюють складну формально-семантичну **терміносистему**, в якій за кожним терміноелементом закріплено певне місце і значення, і яка є відкритою для новоутворених термінів.

У латинській мові розрізняють два основних способи словотворення: афіксальний та безафіксальний.

Афіксальним називається такий спосіб, при якому нове слово утворюється шляхом додавання до твірної основи префіксів або суфіксів. Слова, утворені таким способом, називаються похідними.

При безафіксальному способі слова утворюються шляхом складання основ. Слова, утворені таким способом, називаються складними. До безафіксальних належать також такі види творення слів як субстантивація й анаграма.

Субстантивація – це перехід різних частин мови в іменники. Найчастіше субстантивуються прикметники та дієприкметники.

Наприклад:

vertebratus, a, um – хребетний → Vertebrata, orum *n* – підтип Хребетні

gymnospermus, a, um – голонасінний → Gymnospermae, arum *f* – відділ Голонасінні.

Анаграма – це спосіб творення слів шляхом перестановки букв або складів. Наприклад:

Bolivia (Болівія, країна в Південній Америці) → Lobivia (Лобівія, рід кактусів).

Крім того, існують змішані способи творення слів, найпродуктивнішими з яких є: складання + суфіксація, а також префіксально-суфіксальний спосіб.

§ 32. СКЛАДАННЯ ОСНОВ

Складні біологічні терміни утворюються складанням основ за допомогою сполучних голосних, або інтерфіксів. Основи латинського походження сполучаються за допомогою голосного *-i-*: long-i-caudatus – довгохвостий. Основи грецького походження сполучаються за допомогою голосного *-o-*: lept-o-dermaticus – тонкошкірий або без нього, якщо друга основа починається з голосного: acut-angulus – гострокутий.

Однак у штучних неологізмах ця мовна закономірність дотримується не завжди. Досить часто новоутворені терміни мають гібридне походження, коли сполучаються основи латинського і грецького походження, наприклад: terminologia – термінологія (лат. terminus – термін, межа + грецьк. -logia).

Найчастіше шляхом складання основ утворюються прикметники.

Біологічна термінологія формувалася на базі латинського та грецького лексичного фонду. Це зумовило появу греко-латинських дублетних позначень одного поняття, або **дублетів**.

Наприклад:

лат. diversifolius – різнолистий

грецьк. heterophyllus – різнолистий.

Більшість складних біологічних термінів має прозору внутрішню форму та чітке мотивування: значення невідомого слова може бути розкрито з його словотворчої структури. Тому вивчення частотних терміноелементів сприяє більш свідомому опануванню біологічних термінів, значно спрощує їх розуміння й запам'ятовування.

***Латинські та грецькі терміноелементи,
що вказують на морфологічні ознаки
(розмір, форму, колір, будову)***

Латинські основи	Грецькі основи	Значення	Приклади
magni-, grandi-	macro-, mega-	велико-	magnicellularis – великоклітинний grandiflorus – великоквітковий
parvi-	micro-	дрібно-	macrocephalus – великоголовий parvicellularis – дрібноклітинний microlepis – дрібнолусковий
multi-, pluri-	poly-	багато-	multiradiatus – багатопроменевий polymorphus – поліморфний pluristratosus – багатошаровий
pauci-	olig-	мало-	pauciradiatus – малопроменевий oliganthus – малоквітковий
lati-	platy-	широко-	latilobatus – широколопатекий platyphyllus – широколистяний
angusti-	steno-	вузько-	angustilobus – вузьколопатекий stenobion – стенобіонт
integri-	holo-	ціло-	integrifolius – цілолистяний hologamus – гологамний
diversi-	hetero-	різно-	diversicolor – різноколірний heterogamus – гетерогамний
tenui-	lepto-	тонко-	tenuitegillatus – тонкопокривний leptodermaticus – тонкошкірий
crassi-	pachy-	товсто-	crassifolius – товстолистяний pachydermaticus – товстошкірий
brevi-	brachy-	коротко-	brevicaudatus – короткохвостий brachypterus – короткокрилий
acut-	acro-, oxy-	гостро-	acutangulus – гострокутий acropetalus – гостропелюстковий oxyglumis – гостролуский
obtusi-	ambly-	тупо-	obtusangulus – тупокутий amblyorrhynchus – тупоносий
aequi-	iso-	рівно-	aequilateralis – рівнобічний isomorphus – ізоморфний
rect-	ortho-	прямо-	rectangulus – прямокутний orthoceras – пряморогий

Продовження таблиці

Латинські основи	Грецькі основи	Значення	Приклади
longi-	dolicho-	довго-	longicaudatus – довгохвостий
glabri-, nudi-	gymno-	голо-	dolichocephalus – довгоголовий glabriflorus – голоквітковий nudicaudatus – голохвостий
rari-, laxi-	span-	рідко-	gymnospermus – голонасінний rariflorus – рідкоквітковий laxifolius – рідколистий
densi-, crebri-	rycno- dasy-	густо-, рясно-	spaniocarpus – рідкоплідний densiflorus – рясноцвітий crebridens – густозубчастий rycnophylus – густолистий
albi-	leuc-	біло-	dasyurus – пишнохвостий albimaculatus – білоплямистий
nigri-	melano-	чорно-	leucospermus – білонасінний nigrimaculatus – чорноплямистий
flavi-, lute-	ochro-, xantho-	жовто-	melanospermus – чорнонасінний flaviflorus – жовтоквітковий
rubri-	erythr-	червоно-	luteovirens – жовто-зелений ochroleucus – жовто-білий
squami-	lepido-	луско-	rubriflorus – червоноквітковий erythrophthalmus – червоноокий
aqu-	hydro-	водо-	squamiformis – лускоподібний lepidopterus – лускокрилий
–	hygro-	волого-	aquacultura – аквакультура hydrophilus – водолюбний
-formis	-oideus, -oides	-видний	hygrophyton – гігрофіт
-fer	-phorus	-носний	filiformis – ниткоподібний deltoideus – дельтоподібний
–	-philus	-любний	squamifer – лусконосний anthophorus – квітконосний thermophilus – теплолюбний

§ 33. ЧИСЛІВНИК

У латинській мові числівники поділяються на чотири розряди:

- 1) кількісні (відповідають на питання *скільки?*);
- 2) порядкові (відповідають на питання *котрий? який?*);
- 3) розділові (відповідають на питання *по скільки?*);
- 4) прислівникові (відповідають на питання *скільки разів?*).

Цифри		Кількісні	Порядкові	Розділові	Прислівникові
арабські	римські				
1	I	unus, a, um <i>один, -а, -е</i>	primus, a, um <i>перший, -а, -е</i>	singuli, ae, a <i>по одному</i>	semel <i>один раз</i>
2	II	duo, duae, duo	secundus, a, um	bini, ae, a	bis
3	III	tres, tria	tertius, a, um	terni, ae, a	ter
4	IV	quattuor	quartus, a, um	quaterni, ae, a	quater
5	V	quinque	quintus, a, um	quini, ae, a	quinqies
6	VI	sex	sextus, a, um	seni, ae, a	sexies
7	VII	septem	septimus, a, um	septeni, ae, a	septies
8	VIII	octo	octavus, a, um	octoni, ae, a	octies
9	IX	novem	nonus, a, um	noveni, ae, a	novies
10	X	decem	decimus, a, um	deni, ae, a	decies

Складні кількісні числівники другого десятка від 11 до 17 утворюються шляхом додавання до основи назв одиниць закінчення *-decim*:

- 11 – undecim (un-us + decim)
- 12 – duodecim (duo + decim) і т.д.

Складні числівники, в яких останньою цифрою є цифра 8 або 9 (18, 19, 28, 29 і т.д.), утворюються за принципом віднімання назви двох або однієї одиниць від назви наступного десятка:

- 18 – duo-de-viginti – “від двадцяти два”
- 19 – un-de-viginti – “від двадцяти один”
- 28 – duo-de-triginta – “від тридцяти два”.

Усі десятки (крім 20) мають закінчення *-ginta*:

- 20 – viginti
- 30 – triginta
- 40 – quadraginta.

Цифри		Кількісні	Порядкові
арабські	римські		
11	XI	undecim	undecimus, a, um
12	XII	duodecim	duodecim, a, um
13	XIII	tredecim	tertius decimus
14	XIV	quattuordecim	quartus decimus
15	XV	quindecim	quintus decimus
16	XVI	sedecim	sextus decimus
17	XVII	septendecim	septimus decimus
18	XVIII	duodeviginti	duodevicesimus, a, um
19	XIX	undeviginti	undevicesimus, a, um
20	XX	viginti	vicesimus, a, um
30	XXX	triginta	tricesimus, a, um
40	XL	quadraginta	quadragesimus, a, um
50	L	quingenta	quingagesimus, a, um
60	LX	sexaginta	sexagesimus, a, um
70	LXX	septuaginta	septuagesimus, a, um
80	LXXX	octoginta	octogesimus, a, um
90	XC	nonaginta	nonagesimus, a, um
100	C	centum	centesimus, a, um
500	D	quingenti	quingentesimus, a, um
1000	M	mille	millesimus, a, um

Складені числівники від 21 до 99 можуть виражатися двома способами:

1) на першому місті позначається число десятків, а потім число одиниць:

21 – viginti unus, 45 – quadraginta quinque;

2) на першому місті ставиться число одиниць, а потім число десятків, що приєднується сполучником *et* – “і”:

21 – unus et viginti, 45 – quinque et quadraginta.

У тризначних і багатозначних числах спочатку ставляться числа більшого розряду, а потім меншого (без сполучника): 164 – centum sexaginta quattuor.

Порядкові числівники (десятки і сотні) утворюються за допомогою суфікса *-esim* і родових закінчень *-us*, *-a*, *-um*:

vicesimus, a, um – двадцятий.

Розділові числівники в латинській мові мають форму множини і перекладаються кількісним числівником із прийменником *no*: singuli, ae, a – по одному, по одній.

У біологічній номенклатурі вживаються числівникові терміноелементи – префікси або корені, утворені від числівників як латинського, так і грецького походження:

Латинські та грецькі числівникові терміноелементи

Латинські терміноелементи	Грецькі терміноелементи	Значення
uni-	mono-	одно-
bi-	di-, dich-	дво-
tri-	tri-	три-
quadr-	tetra-	чотири-
quint-	penta-	п'яти-
sext-	hexa-	шести-
sept-	hepta-	семи-
octo-	octo-	восьми-
novem-	ennae-	дев'яти-
deci-, decem-	deca-	десяти-
centi-	—	сто-
milli-, mille-	chilio-	тисячо-
primi-	proto-	першо-
semi-	hemi-	напів-

Римські цифри

Існує сім основних знаків для позначення римських цифр:

I – 1	X – 10	C – 100	M – 1000.
V – 5	L – 50	D – 500	

Для позначення всіх інших чисел використовують комбінації цих знаків: шляхом додавання справа (для збільшення числа) або зліва (для зменшення числа). Шляхом зменшення записуються всі четвірки та дев'ятки, решта чисел записується шляхом збільшення:

2 – II (I + I)	9 – IX (X – I)	400 – CD (D – C)
7 – VII (V + I + I)	600 – DC (D + C)	1100 – MC (M + C).

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Назвіть елементарні словотворчі елементи.
2. Що таке *афікси*? Чим вони відрізняються від кореня слова?
3. Що таке *морфема*?
4. Назвіть основні способи словотворення в латинській мові.
5. Які безафіксальні способи творення слів ви знаєте? Наведіть приклади слів, утворених цим способом.
6. Складання яких основ є найбільш продуктивними в біологічній термінології?
7. Що таке *терміноелемент*?
8. Які терміноелементи називаються частотними?
9. Що таке греко-латинські дублети? Чому вони виникли?
10. Назвіть розряди латинських числівників.
11. Як позначаються римські цифри?
12. Назвіть числівникові терміноелементи, які вживаються в біологічній номенклатурі.

ВПРАВИ

1. Вкажіть грецькі дублети латинських терміноелементів (ТЕ), визначте їх значення:

Варіант 1

Латинські ТЕ	Грецькі ТЕ
magni-, grandi-	holo-
lati-	leuco-
integri-	macro-, mega-
brevi-	platy-
albi-	-oides
-formis	brachy-

Варіант 2

Латинські ТЕ	Грецькі ТЕ
parvi-	poly-
multi-, pluri-	melano-
angusti-	dolicho-
longi-	hetero-
diversi-	micro-
nigr-, atr-	steno-

Варіант 3

Латинські ТЕ	Грецькі ТЕ
aequi-	iso-
tenui-	lepto-
crassi-	pachy-
acuti-	acro-, oxy-
obtusi-	ambly-
recti-	ortho-

Варіант 4

Латинські ТЕ	Грецькі ТЕ
glabri-, nudi-	gymno-
rari-, laxi-	span-
flavi-, lute-	ochro-, xantho-
rubri-	erythr-
squami-	lepid-
aqu-	hydro-

2. Зробіть граматичний аналіз термінів, укажіть спосіб вираження видового та внутрішньовидового епітетів:

Варіант 1

Carassius carassius – Карась звичайний
Cyprinus carpio carpio – Сазан європейський
Leuciscus cephalus – Головень
Perca flavescens – Окунь жовтий
Perca fluviatilis – Окунь річковий
Acipenser stellatus – Севрюга
Blicca bjoerkna – Густера

Варіант 2

Pelecus cultratus – Чехонь
Stizostedion lucioperca – Судак звичайний
Tinca tinca – Линь
Patamogeton lucens – Рдест блискучий
Esocidae – родина Щукові
Lemnaceae – родина Ряскові
Cynophyta (Cyanomycota) – відділ Синезелені водорості

3. Перекладіть латинською мовою біноміальні назви:

Варіант 1

Сом амурський
Товстолобик білий
Ставрида звичайна
Щипівка золотиста

Варіант 2

Щука амурська
Товстолобик барвистий
Гольян озерний
Лящ-білоглазка

4. Перекладіть українською мовою уніомінальні назви риб:

Варіант 1

Sander
Parasalmo
Chelon
Hypophthalmichthys

Варіант 2

Aristichthys
Gaidropsarus
Chelidonichthys
Micromesistius

ЗАНЯТТЯ 12

§ 34. СУФІКСАЦІЯ

Суфіксація – це спосіб творення нових слів за допомогою суфіксів, які додаються до твірної основи.

Суфікси виконують важливу класифікаційну функцію: утворені з їх допомогою слова співвідносяться з певними класами понять. Наприклад, іменники, утворені за допомогою суфіксів **-ul-**, **-ol-** належать до класу демінутивів – слів із зменшувальним значенням; віддієслівні іменники з суфіксом **-i-o** мають загальне категоріальне значення “дія, процес” тощо. Деякі суфікси можуть мати два і більше значень.

Нижче наводяться найпродуктивніші суфікси іменників і прикметників.

Суфікси іменників

Суфікси	Значення	Приклади
-ul- (-cul-) -ol- -ill- -ell-	Зменшувальне	rivulus, і <i>m</i> – струмок (rivus, і <i>m</i> – струм) pisciculus, і <i>m</i> – рибка (piscis, і <i>s m</i> – риба) ossiculum, і <i>n</i> – кісточка (os, ossis і <i>n</i> – кістка) foveola, і <i>n</i> – ямка (fovea, ае <i>f</i> – яма) alveolus, і <i>m</i> – альвеола, комірка (alveus, і <i>f</i> – жолоб) anguilla, ае <i>f</i> – вугор (anguis, і <i>s m, f</i> – змія) pistillum, і <i>n</i> – маточка, букв. “товкач” (pinso, ui, pistum, ere – товкти) sardinella, ае <i>f</i> – сардинела (sardina, ае <i>f</i> – сардина) capsella, ае <i>f</i> – грицики, букв. “коробочка” (capsa, ае <i>f</i> – коробка)
-et-um	Сукупність рослин одного виду або роду	algetum, і <i>n</i> – зарість водоростей (alga, ае <i>f</i> – водорість) fruticetum, і <i>n</i> – чагарник (frutex, і <i>cis m</i> – кущ) bacsetum, і <i>n</i> – ягідник (bassa, ае <i>f</i> – ягода)

Продовження таблиці

Суфікси	Значення	Приклади
-ari-um	Місце- знаходження, сукупність предметів	aquarium, і <i>n</i> – водойма, акваріум (aqua, ае <i>f</i> – вода) herbarium, і <i>n</i> – гербарій (herba, ае <i>f</i> – трава) seminarium, і <i>n</i> – розсадник (semen, inis <i>n</i> – насіння)
-ment-um	Засіб або результат дії	tegumentum, і <i>n</i> – покрив (tego, tectum, ere – покривати) rudimentum, і <i>n</i> – рудимент (rudis, е – нерозвинений)
-i-o -ur-a	Дія або результат дії	divisio, onis <i>f</i> – відділ (divido, visum, ere – ділити, розділяти) cultura, ае <i>f</i> – культура (colo, cultum, ere – обробляти, вирощувати)
-i-a -nti-a	Абстрактне поняття	notitia, ае <i>f</i> – знання (notus, a, um – відомий) substantia, ае <i>f</i> – речовина (substo, are – існувати)

Суфікси прикметників

Суфікси	Значення	Приклади
-ol- -ul- -cul- -uscul- -ell- -ans -ens	Слабкий ступінь якості	luteolus, a, um – жовтуватий (luteus, a, um – жовтий) albulus, a, um – білуватий (albus, a, um – білий) dulciculus, a, um – солодкуватий (dulcis, е – солодкий) duriusculus, a, um – твердуватий (durus, a, um – твердий) amarellus, a, um – гіркуватий (amarus, a, um – гіркий) fruticans, antis – кущистий (frutex, icis <i>m</i> – кущ) rubens, entis – червонуватий (ruber, bra, brum – червоний)

Продовження таблиці

Суфікси	Значення	Приклади
-at- -os- -lent-	Характерна ознака, насиченість, відношення до предмета або місця	maculatus, a, um – плямистий (macula, ae <i>f</i> – пляма) dentatus, a, um – зубчастий (dens, dentis <i>m</i> – зуб) spinosus, a, um – остистий, колючий (spina, ae <i>f</i> – ость) saxosus, a, um – скельний (saxum, i <i>n</i> – скеля) pisculentus, a, um – рибний, сповнений риби (piscis, is <i>m</i> – риба) esculentus, a, um – їстівний (esca, ae <i>f</i> – їжа, корм)
-al- -ar- -an- -ic- -in- -ens-is	Належність, властивість, відношення до предмета або місця	officinalis, e – лікарський (officina, ae <i>f</i> – аптека) vulgaris, e – звичайний (vulgus, i <i>n</i> – народ, натовп) montanus, a, um – гірський (mons, montis <i>m</i> – гора) aquaticus, a, um – водний (aqua, ae <i>f</i> – вода) caninus, a, um – собачий (canis, is <i>m</i> – собака) arvensis, e – польовий (arvum, i <i>n</i> – поле, рілля)
-e- -ace-	Ознака предмета за його походженням, подібність до якогось матеріалу	aureus, a, um – золотистий (aurum, i <i>n</i> – золото) argenteus, a, um – сріблястий (argentum, i <i>n</i> – срібло) membranaceus, a, um – перетинчастий (membrana, ae <i>f</i> – мембрана, перетинка) herbaceus, a, um – трав'янистий (herba, ae <i>f</i> – трава)

§ 35. ЛАТИНСЬКА ХІМІЧНА НОМЕНКЛАТУРА

Для майбутнього фахівця агробіологічного профілю необхідним є знання сучасної хімічної термінології та номенклатури – сукупності найменувань хімічних елементів і сполук.

Більшість назв хімічних елементів є іменниками латинського або грецького походження. Як правило, це іменники середнього роду II відміни:

Natrium, і *n* – натрій

Nitrogenium, і *n* – азот

Kalium, і *n* – калій

Zincum, і *n* – цинк.

NB! Phosphorus, і *m* – фосфор (іменник чоловічого роду II відміни); Sulfur, і *n* – сірка (іменник середнього роду III відміни).

Латинські назви хімічних елементів та сполук пишуться з великої букви.

Латинські назви хімічних елементів

Латинська назва	Символ	Українська назва	Латинська назва	Символ	Українська назва
Aluminium	Al	Алюміній	Hydrargyrum	Hg	Ртуть
Argentum	Ag	Срібло	Hydrogenium	H	Водень
Arsenicum	As	Миш'як	Iodum	I	Йод
Aurum	Au	Золото	Kalium	Ka	Калій
Barium	Ba	Барій	Magnesium /		
Bismuthum	Bi	Вісмут	Magnium	Mg	Магній
Borum	B	Бор	Manganum	Mn	Марганець
Bromum	Br	Бром	Natrium	Na	Натрій
Calcium	Ca	Кальцій	Nitrogenium	N	Азот
Carboneum	C	Вуглець	Oxygenium	O	Кисень
Chlorum	Cl	Хлор	Phosphorus	Ph	Фосфор
Cuprum	Cu	Мідь	Plumbum	Pb	Свинець
Ferrum	Fe	Залізо	Sulfur	S	Сірка
Fluorum	F	Фтор	Zincum	Z	Цинк

Латинські назви оксидів, пероксидів, гідроксидів

Латинські назви оксидів, пероксидів та гідроксидів складаються з двох слів: назви катіона і назви аніона.

На відміну від української хімічної номенклатури, латинська назва катіона (хімічного елемента) ставиться на першому місці у формі родового відмінка однини. На другому місці ставиться назва аніона (іменники *oxydum*, і *n* – *оксид*; *peroxydum*, і *n* – *пероксид*; *hydroxydum*, і *n* – *гідроксид*) у називному відмінку однини:

Назва катіона + назва аніона
(gen. sing.) (nom. sing.)

Наприклад: *Zinci oxydum* – оксид цинку.

Латинські назви кислот

Латинські назви кислот складаються з двох слів: іменника *acidum*, і *n* – *кислота* і прикметника, утвореного від основи назви кислотоутворюючого елемента.

У назвах кисневих кислот з найвищим ступенем окислення вживаються прикметники з суфіксом ***-ic-um***:

Acidum sulfuricum – сірчана кислота

Acidum phosphoricum – фосфорна кислота.

У назвах кисневих кислот з нижчим ступенем окислення вживаються прикметники з суфіксом ***-os-um***:

Acidum sulfurosum – сірчиста кислота

Acidum chlorosum – хлориста кислота.

У назвах безкисневих кислот вживаються прикметники з префіксом ***hydro-*** і суфіксом ***-ic-um***:

Acidum hydrochloricum – хлористоводнева кислота

Acidum hydrosulfuricum – сірководнева кислота.

Латинські назви солей

Назви солей складаються з назви катіона і назви аніона.

1. Назва аніона солей кисневих кислот з найбільшим ступенем окислення виражається іменником чоловічого роду III відміни із суфіксом ***-as***.

2. Назва аніона солей кисневих кислот з меншим ступенем окислення виражається іменником чоловічого роду III відміни із суфіксом ***-is***.

3. Назва аніона солей безкисневих кислот виражається іменником середнього роду II відміни із суфіксом ***-id-um***.

4. Назва аніона солей безкисневих кислот з органічною основою виражається іменником середнього роду II відміни з префіксом **hydro-** та суфіксом **-id-um**.

Солі кислот	Суфікси та префікси		Приклади
	латинські	українські	
з найбільшим вмістом кисню	-as	-ат	Natrii sulfas сульфат натрію
з меншим вмістом кисню	-is	-ит, -іт	Natrii nitris нітрит натрію
безкисневих	-id-um	-ид, -ід	Kalii iodidum йодид калію
безкисневих з органічною основою	hydro- -id-um	гідро- -ид	Natrii hydrochloridum гідрохлорид натрію

Латинські назви кислих солей утворюються так само, як і назви середніх солей, але з додаванням префікса **hydro-**:

Natrii hydrocarbonas – гідрокарбонат натрію.

ЛЕКСИЧНИЙ МІНІМУМ

acidum, i n – кислота

acidum sulfuricum – сірчана кислота

acidum sulfurosum – сірчиста кислота

acidum nitricum – азотна кислота

acidum nitrosum – азотиста кислота

acidum phosphoricum – фосфорна кислота

acidum citricum – лимонна кислота

acidum carbonicum – вугільна кислота

acidum hydrosulfuricum – сірководнева кислота

acidum hydrochloricum – хлористоводнева (соляна) кислота

oxydum, i n – оксид

sulfidum, i n – сульфід

chloridum, i n – хлорид

nitras, atis m – нітрат

nitris, itis m – нітрит

acetas, atis m – ацетат

phosphas, atis m – фосфат

carbonas, atis m – карбонат

sulfas, atis m – сульфат

sulfis, itis m – сульфит

benzoas, atis m – бензоат

citras, atis m – цитрат

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Який спосіб словотворення називається суфіксацією?
2. Назвіть продуктивні латинські суфікси: а) іменників; б) прикметників.
3. Які значення мають латинські суфікси?
4. Як утворюються латинські назви оксидів, пероксидів та гідроксидів?
5. За допомогою яких суфіксів утворюються латинські назви кислот з найвищим ступенем окислення?
6. Як утворюються назви кислот з нижчим ступенем окислення?
7. Які особливості творення мають назви безкисневих кислот?
8. З яких компонентів складаються назви солей?
9. Назвіть способи творення латинських назв солей кисневих кислот.
10. Як утворюються латинські назви солей безкисневих кислот? Наведіть приклади.

ВПРАВИ

1. Перекладіть хімічні терміни українською мовою, у назвах аніонів солей укажіть, від яких кислот (кисневих або безкисневих) вони утворені:

acidum	hydrochloridum	salycilas	sulfas
nitras	phosphas	bromidum	arsenis
nitris	sulfidum	sulfis	hydroxydum
oxydum	carbonas	chloridum	acetas

2. Перекладіть латинською мовою:

азотна кислота	сірчиста кислота	оксид цинку
азотиста кислота	сірководнева кислота	сульфат калію
соляна кислота	оксид фосфору	фосфат амонію
хлориста кислота	сірчаноокислий калій	сульфат міді
сірчана кислота	гідрокарбонат натрію	оксид заліза

ЗАНЯТТЯ 13

§ 36. ПРЕФІКСАЦІЯ

Префіксація – це спосіб творення нових слів за допомогою префіксів.

Префікси уточнюють лексичне значення слова, привносячи в нього певний значеннєвий відтінок, що може вказувати на локалізацію – розміщення у просторі (вгорі, внизу, попереду, позаду, навколо), напрямок (наближення, віддалення), час (до чого-небудь, після чого-небудь), відсутність, заперечення тощо.

У латинській мові як префікси вживаються прийменники і частки. При цьому кінцевий приголосний звук префікса уподібнюється до початкового приголосного звука кореня слова. Таке явище називається асиміляцією.

Асиміляція приголосних при префіксації

- 1) префікс **in-** + **b, p, m** → **im-**:
immaturus – незрілий (від in-maturus);
- 2) префікс **in-** + **l, r** → **il-** або **ir-**:
illustrare – висвітлювати, пояснювати (від in-lustrare);
- 3) префікс **con-** + **b, p, m, l, r** → **com-**:
communis – звичайний (від con-munis);
- 4) звук **b** у префіксі **sub-** перед **g, p, f** уподібнюється до наступного звука:
suffrutex – напівкущ (від sub-frutex);
- 5) звук **d** у префіксі **ad-** перед **c, g, p, f, l, r, s, t** уподібнюється до наступного звука:
assistens – асистент (від ad-sistens);
- 6) звук **s** у префіксі **dis-** перед **f** переходить у **f**:
difficilis – важкий (від dis-facilis),
а перед **d, g, l, m, r, s, v** звук **s** взагалі випадає:
di-varicatus – розлогий.

У біологічній номенклатурі вживаються також грецькі префікси, багато з яких є синонімічними або близькими за значенням до латинських префіксів.

Латинські та грецькі префікси

Латинські префікси	Грецькі префікси	Значення	Приклади
a-, ab-, abs-	apo-	віддалення, відхилення	aberratio – відхилення apocarpium – апокарпій
ad-	–	наближення	adaptatio – адаптація, пристосування
circum-	para-, peri-, amphi-	навколо, з обох сторін	circumstantia – навколишнє середовище periosteum – окістя parasitus – паразит amphibia – земноводні
con- (com-)	syn- (sym-)	сполучення, сукупність	concultivar – сортотип compactus – стислий synthesis – синтез symbiosis – симбіоз
de- (des-)	cata-	рух донизу	descendes – низхідний
dis- (di-)	dia-	відокремлення	cataracta – водоспад diffusus – розлогий dialysis – відокремлення речовин
e-, ex-	ec-	відсутність, рух із середини назовні	efoliatus – безлистий extractum – витяжка
extra-	ecto-	перебування поза чим-небудь	extrazonalis – позазональний ectospora – ектоспора
in- (im-)	a-, an-	1) рух у середину 2) заперечення, відсутність	impletus – наповнений inodoratus – непахучий aphyllus – безлистий
infra-, sub-	hypo-	положення або перебування під чим-небудь	infragenericus – підродовий subspecies – підвид hypogaeus – підземний
inter-	meso- dia-	положення між чим-небудь або всередині чого-небудь	intermedius – проміжний interspecificus – міжвидовий mesophyton – мезофіт
intra-	endo-	перебування всередині чого-небудь	diaspora – діаспора intraspecificus – внутрішньо-видовий endomycetes – ендоміцес

Продовження таблиці

Латинські префікси	Грецькі префікси	Значення	Приклади
per-trans-	dia-	рух через	perforatus – пробитий transformatio – перетворення
post-	meta-	положення після чого-небудь	diakinesis – діакінез postremus – останній
prae-ante-	pro-	положення перед чим-небудь	metatypus – метатип praemontanus – передгірський
re-	–	рух назад, повторна дія	antecedens – попередній progressus – прогрес
se-	–	відділення	recurvatus – відігнутий назад repetitio – повторення
super-supra-	hyper-epi-	положення або перебування над чим-небудь	selectio – відбір, селекція separatio – відділення superspecies – надвид suprafoliaceus – надлистий hypertrophia – гіпертрофія epigaeus – наземний

§ 37. ОСНОВНІ ВІДОМОСТІ ПРО ДІЄСЛОВО

Основу біологічної номенклатури становлять іменники та прикметники. Дієслова вживаються лише в описах рослин і тварин у спеціальній біологічній літературі.

Граматичні категорії дієслів

Дієслово в латинській мові має:

два числа: однину – singularis

множину – pluralis;

три особи: першу – persona prima

другу – persona secunda

третю – persona tertia;

шість часів, з яких в агробіологічній термінології вживаються

здебільшого: теперішній час – tempus praesens,

минулий час доконаного виду – tempus perfectum;

три способи, з яких в агробіологічній термінології вживається, в основному, дійсний спосіб – modus indicativus;

два стани: активний – genus activum

пасивний – genus passivum;

неозначену форму (інфінітив) – infinitivus.

Латинські дієслова у словниках подаються в чотирьох основних формах:

1) перша особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану (Praesens indicativi activi):

lego – я читаю;

2) перша особа однини минулого часу доконаного виду дійсного способу активного стану (Perfectum indicativi activi):

legi – я прочитав;

3) віддієслівний іменник середнього роду із значенням мети (Supinum):

lectum – щоб читати;

4) неозначена форма дієслова (Infinitivus praesentis activi):

legere – читати.

У навчальній літературі існує традиція наводити дієслова лише у двох формах: першій та четвертій. При цьому форма першої особи однини теперішнього часу дійсного способу активного стану наводиться повністю, потім указується закінчення неозначеної форми **-re** з попередньою голосною: *lego, ere* – читати.

Дієвідміни

Латинські дієслова поділяються на чотири дієвідміни залежно від кінцевого звуку основи теперішнього часу.

Основа теперішнього часу визначається шляхом відкидання від неозначеної форми дієслова (інфінітива) закінчення **-re/-ere**:

Дієвідміна	Кінцевий звук основи	Приклади
I	-ā	<i>natā-re</i> <i>плавати</i>
II	-ē	<i>vidē-re</i> <i>бачити</i>
III	приголосний	<i>viv-ere</i> <i>жити</i>
	або -u	<i>dilu-ere</i> <i>розводити</i>
IV	-ī	<i>audī-re</i> <i>слухати</i>

Від основи теперішнього часу утворюються форми теперішнього часу дійсного способу активного і пасивного станів, дієприкметники теперішнього часу та деякі інші форми, які в біологічній термінології не вживаються.

§ 38. ДІЄПРИКМЕТНИКИ ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ АКТИВНОГО СТАНУ

Дієприкметники теперішнього часу активного стану утворюються шляхом додавання до основи дієслів теперішнього часу суфіксів **-ns** (для дієслів I-II дієвідмін) та **-ens** (для дієслів III-IV дієвідмін):

Діє- відміна	Інфінітив	Дієприкметник теперішнього часу активного стану
I	natāre – плавати	natans – плаваючий
II	florēre – цвісти	florens – який цвіте, квітучий
III	crescere – рости	crescens – який росте, зростаючий
IV	audire – слухати	audiens – який слухає, слухаючий

Дієприкметники теперішнього часу активного стану відмінюються як прикметники III відміни з одним родовим закінченням.

***Зразок відмінювання дієприкметника теперішнього часу
активного стану в nom. et gen. sing. et plur.***

	natans, ntis – плавающий					
	Sing.			Plur.		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>	
Nom.	natans			natant- es	natant- ia	
Gen.	natant- is			natant- ium		

У біологічній термінології дієприкметники теперішнього часу активного стану вживаються як епітети в назвах видів рослин і тварин та як назви надвидових таксонів (у формі nom. plur.):

Trapa natans – Водяний горіх плаваючий (від natāre – плавати)

Elytrigia repens – Пирій повзучий (від repere – повзти)

Rodentia – ряд Гризуни (від rodere – гризти).

§ 39. ДІЄПРИКМЕТНИКИ МИНУЛОГО ЧАСУ ПАСИВНОГО СТАНУ

Дієприкметники минулого часу пасивного стану утворюються від основи супіна (віддієслівного іменника із значенням мети) шляхом додавання родових закінчень **-us, -a, -um**.

Основа супіна визначається шляхом відкидання від форми супіна закінчення **-um**.

Інфінітив	Супін	Дієприкметник минулого часу пасивного стану
plantāre – садити vidēre – бачити serēre – сіяти audīre – слухати	plantatum visum satum auditum	plantatus, a, um – посаджений visus, a, um – побачений satus, a, um – посіяний auditus, a, um – почутий

Дієприкметники минулого часу пасивного стану відмінюються за зразком прикметників I-II відмін.

Зразок відмінювання дієприкметника минулого часу пасивного стану в nom. et gen. sing. et plur.

	plantatus, a, um – посаджений		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom. sing.	plantat- us	plantat- a	plantat- um
Gen. sing.	plantat- i	plantat- ae	plantat- i
Nom. plur.	plantat- i	plantat- ae	plantat- a
Gen. plur.	plantat- orum	plantat- arum	plantat- orum

У біологічній термінології дієприкметники минулого часу пасивного стану вживаються як епітети в назвах видів рослин і тварин та як назви надвидових таксонів (у формі nom. plur.):

Grossularia reclinata – Агрус відхилений (від reclināre – відхиляти назад)

Compositae – родина Складноцвіті (від componēre – складати).

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

- 1) Який спосіб словотворення називається префіксацією?
- 2) Назвіть продуктивні латинські префікси, вкажіть їх значення.
- 3) Які фонетичні зміни відбуваються при префіксації?
- 4) Назвіть граматичні категорії латинських дієслів.
- 5) В яких основних формах наводяться латинські дієслова у словниках?
- 6) Як визначається основа теперішнього часу латинських дієслів? Які форми від неї утворюються?

- 7) Скільки дієвідмін є в латинській мові? Як вони визначаються?
- 8) Які форми дієприкметників вживаються в біологічній термінології?
- 9) Як утворюються дієприкметники теперішнього часу активного стану?
- 10) Як утворюються дієприкметники минулого часу пасивного стану?

ЛЕКСИЧНИЙ МІНІМУМ

<i>aggregatus, a, um</i>	– зібраний, груповий (<i>aggrego, avi, atum, are</i> – збирати разом);
<i>affixus, a, um</i>	– прикріплений, нерухомий (<i>affigo, fixi, fixum, ere</i> – прикріплювати);
<i>circumflexus, a, um</i>	– оточуючий, огинаючий (<i>circumflecto, flexi, flexum, ere</i> – оточувати);
<i>compactus, a, um</i>	– компактний, щільний (<i>compingo, pegi, padum, ere</i> – збивати);
<i>compositus, a, um</i>	– складний (<i>compono, posui, positum, ere</i> – складати разом);
<i>conjunctus, a, um</i>	– з'єднаний (<i>conjungo, junxi, junctum, ere</i> – з'єднувати);
<i>contortus, a, um</i>	– згорнутий, покручений (<i>contorqueo, torsi, tortum, ere</i> – згортати, скручувати);
<i>cruciatu, a, um</i>	– схрещений (<i>crucio, avi, atum, are</i> – розпинати на хресті);
<i>fissus, a, um</i>	– розщеплений (<i>findo, fidi, fissum, ere</i> – розсікати, розколювати);
<i>fixus, a, um</i>	– прикріплений (<i>figo, fixi, fixum, ere</i> – прикріплювати);
<i>oblongatus, a, um</i>	– видовжений (<i>oblongo, avi, atum, are</i> – продовжувати);
<i>obtusus, a, um</i>	– притуплений (<i>obtundo, tudi, tusum, ere</i> – притуплювати);
<i>pectinatus, a, um</i>	– гребінчастий (<i>pectino, avi, atum, are</i> – розчісувати);
<i>perforatus, a, um</i>	– проколотий, пробитий (<i>perforo, avi, atum, are</i> – проколювати, пробивати);
<i>retroflexus, a, um</i>	– відігнутий назад (<i>retrofecto, flexi, flexum, ere</i> –

	відгинати назад);
<i>striatus, a, um</i>	– смугастий (<i>strio, avi, atum, are</i> – вкривати смугами);
<i>transversus, a, um</i>	– поперечний (<i>transverto, verti, versum, ere</i> – повертати вбік);
<i>vallatus, a, um</i>	– оточений (<i>vallo, avi, atum, are</i> – оточувати валом);
<i>abruptus, a, um</i>	– відірваний (<i>abrumpo, rupi, ruptum, ere</i> – відривати);
<i>acquisitus, a, um</i>	– набутий (<i>acquirō, quisivi, quisitum, ere</i> – набувати);
<i>completus, a, um</i>	– комплексний, повний (<i>compleo, evi, etum, ere</i> – наповнювати);
<i>complicatus, a, um</i>	– ускладнений (<i>complico, avi, tum, are</i> – складати);
<i>congenitus, a, um</i>	– вроджений (<i>congigno, genui, genitum, ere</i> – народжувати);
<i>contusus, a, um</i>	– битий, товчений (<i>contundo, tudi, tusum, ere</i> – вдаряти, товкти);
<i>diffusus, a, um</i>	– розлитий (<i>diffundo, fudi, fusum, ere</i> – розливати, поширювати);
<i>excavatus, a, um</i>	– увігнутий (<i>excavo, avi, atum, are</i> – видовбувати);
<i>inflammatu, a, um</i>	– запалений (<i>inflammo, avi, atum, are</i> – запалювати);
<i>innatus, a, um</i>	– вроджений (<i>innascor, natus sum, nasci</i> – народжуватися);
<i>inversus, a, um</i>	– перевернений, перекручений (<i>inverto, ere, verti, versum</i> – перевертати);
<i>laesus, a, um</i>	– пошкоджений (<i>laedo, laesi, laesum, ere</i> – пошкоджувати);
<i>morsus, a, um</i>	– укушений (<i>mordeo, momordi, morsum, ere</i> – кусати);
<i>adsorptus, a, um</i>	– адсорбований, поглинаючий (<i>adsorbeo, sorpsi, ere</i> – вбирати, поглинати);
<i>clausus, a, um</i>	– закритий, закоркований (<i>claudio, clausi, clausum, ere</i> – закривати);
<i>compositus, a, um</i>	– складний (<i>compono, posui, positum, ere</i> – складати);
<i>concentratus, a, um</i>	– концентрований, згущений (<i>con</i> – з, разом + <i>centrum</i> – центр);

<i>concisus, a, um</i>	– нарізаний (<i>concido, cidi, cisum, ere</i> – різати, нарізати);
<i>destillatus, a, um</i>	– дистильований, перегнаний (<i>destillo, avi, atum, are</i> – стікати краплями);
<i>dilutus, a, um</i>	– розведений (<i>diluo, lui, lutum, ere</i> – розводити, розбавляти);
<i>exsiccatus, a, um</i>	– висушений (<i>exsicco, avi, atum, are</i> – висушувати);
<i>liquefactus, a, um</i>	– розріджений, рідкий (<i>liquefacio, feci, factum, ere</i> – розплавляти);
<i>notatus, a, um</i>	– зазначений, відмічений (<i>noto, avi, atum, are</i> – відмічати);
<i>obductus, a, um</i>	– покритий оболонкою (<i>obduco, duxi, ductum, ere</i> – покривати, обтягувати);
<i>praecipitatus, a, um</i>	– осаджений (<i>praecipito, avi, atum, are</i> – опускатися);
<i>reductus, a, um</i>	– відновлений (<i>reduco, duxi, ductum, ere</i> – відновлювати);
<i>solutus, a, um</i>	– розчинений (<i>solvo, solvi, solutum, ere</i> – розчиняти);
<i>tritum, a, um</i>	– тертий (<i>tero, trivi, tritum, ere</i> – терти);
<i>ustus, a, um</i>	– палений (<i>uro, ussi, ustum, ere</i> – палити);
<i>divisus, a, um</i>	– розділений (<i>divido, visi, visum, ere</i> – розділяти);
<i>incisus, a, um</i>	– різаний (<i>incido, cidi, cisum, ere</i> – різати);
<i>punctus, a, um</i>	– колотий (<i>pungo, pupugi, punctum, ere</i> – колоти)

ВПРАВИ

1. Попрацюйте зі словником. Знайдіть приклади термінів, у яких на межі префікса та кореня відбулася асиміляція.

2. Від поданих дієслів утворіть дієприкметники теперішнього часу активного стану та перекладіть їх:

Варіант 1

nutrio, ire – годувати
doceo, ere – навчати
descendo, ere – сходити
moveo, ere – рухати

Варіант 2

oppon, ere – протиставляти
promineo, ere – виступати
ascendo, ere – підійматися
communico, are – поєднувати

3. Утворіть дієприкметники минулого часу пасивного стану від дієслів:

clamo, are – кричати
frango, ere – ламати

inflammo, are – запалювати
nosco, ere – пізнавати

4. Провідмінійте словосполучення:

substantia compacta – щільна речовина
morbus congenitus – вроджена хвороба
labium fissum – розщеплена губа.

5. Перекладіть українською мовою, зробіть граматичний аналіз термінів:

Варіант 1

Axonolaimus sera
Acipenser sturio
Dactylopterus volitans
Gambusia holbrooki
Hemimysis anomala
Callionymus pussilus

Варіант 2

Biancolina cuniculus
Callionymus risso
Dina stschegolewi
Eriphia verrucosa
Hemimysis serrata
Labidocera brunescens

6. Перекладіть латинською мовою:

Варіант 1

Марена балканська
Карась срібlistий
Чоп малий
Евгена червона
Ялець-андруга
Лящ-білоглазка

Варіант 2

Шемай звичайний
Евгена зелена
Водокрас звичайний
Товстолобик білий
Бабець звичайний
Форель струмкова

ЗАНЯТТЯ 14

§ 40. ІНФОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ РОСЛИН І ТВАРИН

Латинські ботанічні та зоологічні назви не тільки вказують на таксон, але й часто містять у собі певну інформацію про рослину або тварину. Такі найменування називаються *інформативними*.

Інформативні назви рослин і тварин за характером ознак, які вони відображають, можна умовно поділити на ряд груп:

1) назви, що вказують на морфологічні ознаки рослин і тварин:

а) форму:

Scophthalmus rhombus – Ромб гладенький

Syngnathus acus – Морська голка звичайна

Benthamophilus stellatus – Бичок-пуголовок зірчастий

Triticum sphaerococcum – Пшениця круглозернова

Populus pyramidalis – Тополя пірамідальна;

б) розмір рослини (тварини) або окремих її частин:

Pseudorasbora parva – Чебачок амурський (*досл. малий*)

Agrostis gigantea – Мітлиця гігантська

Dociostaurus brevicollis – Хрестовичка мала;

с) колір:

Carassius auratus auratus – Карась китайський, Золота рибка

Salmo iridea – Форель райдужна

Cobitis melanoleuca – Щипавка сибірська (*досл. чорно-біла*)

Lupinus luteus – Люпин жовтий

Polyphilla alba – Мармуровий хрущ білий;

2) назви, що вказують на смак або запах рослини чи тварини:

Rhodeus amarus – Гірчак європейський

Rumex acetosa – Щавель кислий

Anethum graveolens – Кріп пахучий;

3) назви, що вказують на зовнішню схожість:

Mesogobius batrachosephalus – Бичок-мезогобіус жабоголовий,
Бичок-жаба

Xiphias gladius – Риба-меч звичайна, Мечорил звичайний

Euphorbia salicifolia – Молочай верболистий

Vespertilio murinus – Кажан мишачий;

4) назви, що вказують на екологічне середовище розповсюдження:

Sander marinus – Судак морський

Perca fluviatilis – Окунь звичайний (*досл. річковий*)

Pisum arvense – Горох польовий

Secale silvestre – Жито лісове;

- 5) назви, що відображають географічне поширення або батьківщину рослини чи тварини:

Barbus borysthenicus – Марена дніпровська

Acipenser persicus – Осетер перський

Triticum polonicum – Пшениця польська

Lepus europaeus – Заєць європейський;

- 6) назви, що вказують на час появи рослини або тварини:

Primula veris – Первоцвіт весняний

Triticum aestivum – Пшениця літня

Trombicula autumnalis – Травокліщ осінній;

- 7) назви, що відображають характер або поведінку тварин:

Locusta migratoria – Сарана мандрівна

Naucrates ductor – Риба-лоцман звичайна

Microtus socialis – Полівка гуртова

Lacerta agilis – Ящірка прудка;

- 8) назви, що вказують на практичне значення рослин або тварин:

Fagopyrum esculentum – Гречка їстівна

Apis mellifera – Бджола медоносна.

§ 41. УТВОРЕННЯ ВИДОВИХ ЕПІТЕТІВ РОСЛИН І ТВАРИН ВІД ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Видові епітети рослин і тварин, утворені від географічних назв, як правило, є прикметниками, які узгоджуються з назвою роду. Вони утворюються від основи географічної назви за допомогою суфіксів та родових закінчень:

-(i)ensis, e	chinensis, e – китайський
-(i)anus, a, um	odessanus, a, um – одеський
-icus, a, um	ucrainicus, a, um – український
-inus, a, um	alpinus, a, um – альпійський

Наприклад:

Sander volgensis – Судак волзький, Берш

Gobio krymensis – Пічкур кримський

Oryzias sinensis – Медака китайська

Gobio carpathicus – Пічкур карпатський
 Cobitis taurica – Щипавка кримська.
 Рідше зустрічаються видові епітети, утворені від географічних назв, виражені іменником у формі родового відмінка:
 Belone euxini – Сарган чорноморський
 Aster novae-angliae – Айстра американська
 Cedrus libani – Кедр ліванський.

§ 42. ІНДИФЕРЕНТНІ НАЗВИ

На відміну від інформативних назв, індиферентні назви не несуть ніякої інформації про будову, колір, форму або середовище поширення рослин чи тварин. Індиферентними є епоніми – терміни, утворені від власних назв: імен та прізвищ учених (переважно біологів) та видатних людей. Наприклад: рід *Magnolia* (Магнолія) названо на честь французького ботаніка П. Магнола; рід *Linnaea* (Ліннея) – на честь шведського природознавця К. Ліннея.

До індиферентних належать також назви, утворені від міфологічних імен. Наприклад: zeus – зеус, сонцевик (*риба*), adonis – горицвіт, mentha – м'ята та ін.

Індиферентними можуть бути як родові назви, так і видові епітети.

Способи вираження індиферентних видових епітетів

Частина мови	Вид синтаксичного зв'язку	Приклади
іменник (<i>gen. sing.</i>)	неузгоджене означення	Gymnocephalus baloni – Йорж Балона Romanogobio antipai – Білоперий пічкур Антипи Gobio delyamurei – Пічкур Делямуре
іменник (<i>nom. sing.</i>)	прикладка	Telestes souffia – Ялець-андруга європейський Daphne sophia – Вовчі ягоди Софії
прикметник (<i>nom. sing.</i>)	узгоджене означення	Stipa lessingiana – Ковила Лессінга

Індиферентним може бути не тільки видовий, але й підвидовий епітет. Наприклад: *Romanogobio albirinnatus vladykovi* – Білоперий пічкур дунайський

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

- 1) Які назви рослин і тварин є інформативними?
- 2) На які групи поділяються інформативні назви?
- 3) Які, на вашу думку, ознаки рослин і тварин найчастіше бувають положені в основу номінації? Обґрунтуйте свою відповідь.
- 4) Чим можуть бути виражені видові епітети, утворені від географічних назв?
- 5) За допомогою яких суфіксів утворюються видові епітети від географічних назв?
- 6) Які назви рослин і тварин є індиферентними? Чим вони відрізняються від інформативних?
- 7) Чим може бути виражений індиферентний видовий епітет?

ВПРАВИ

1. Визначте способи вираження індиферентних видових епітетів:

Варіант 1

Bolbitis heudelotii – Болбітіс Геделоти (конголезька папороть)
Anomalochromis thomasi – Аномалохроміс (пельматохроміс) Томаса (блакитна папуга)
Pseudotropheus lombardoi – Псевдотрофеус Ломбарді
Apistogramma borellii – Апістограма Бореллі
Crenicichla regan – Креніцихла Регана
Julidochromis regan – Юлідохроміс Регана
Tropheus moorii – Трофеус Мура

Варіант 2

Characidium rachovii – Харацидиум раховий
Apistogramma agassizii – Апістограма Агассіца
Neolamprologus marunguensis – Принцеса Марунги
Nothobranchius rachovii – Нотобранхіус Рахова

Pseudotropheus socolofi – Псевдотрофеус Соколофі (блакитний піндані)

Tropheops "Chilumba" – Трофеопс Чілумба

Crenicichla Johanna – Креніцихла Йохана

Pangio kuhlii – Акантофтальмус Кюля

Jordanella floridae – Джорданелла Флоріда

2. «Розшифруйте» інформативні назви водних рослин за характером ознак, які вони відображають:

Варіант 1

Basora australis – Бакопа австралійська

Aponogeton madagascariensis – Апоногетон мадагаскарський

Cryptocoryne cordata – Крипторіна серцеподібна

Echinodorus parviflorus – Ехінодорус дрібноквітковий

Hygrophila difformis – Гігрофіла різнолиста

Rivulus xiphidius – Рівулюс синьополосий

Варіант 2

Aponogeton longiplumulosus – Апоногетон довгоперий (лонгіплумулозус)

Barclaya longifolia – Барклایя довголиста

Ceratopteris cornuta – Цератоптерис рогатий (рогоподібний), (плаваюча папороть, водяна капуста)

Eichhornia diversifolia – Ейхорнія різнолиста

Hygrophila polysperma – Гігрофіла багатонасінна

Danio rerio – Даніо зебровий

3. Перекладіть латинською мовою:

Варіант 1

Сонячна риба

Бичок-мезогобіус жабоголовий

Ніфарг середній

Кефаль лобань

Оліндіас несподіваний

Варіант 2

Риба-лоцман звичайна

Бичок чорноморсько-азовський

Новопері риби

Малощетинкові черви

Риба-присосок товсторила

ЗАНЯТТЯ 15

§ 43. ДОПОМІЖНЕ ДІЄСЛОВО ESSE – БУТИ

Дієслово *esse* – *бути* не належить до жодної дієвідміни і утворює форми теперішнього часу дійсного способу від різних основ.

Відмінювання дієслова esse в теперішньому часі дійсного способу

Особа	Sing.	Plur.
1	sum я є	sumus ми є
2	es ти є	estis ви є
3	est він, вона, воно є	sunt вони є

У реченні дієслово *esse* може вживатися як простий присудок і як зв'язка у складеному присудку.

Як простий присудок дієслово *esse* має значення “бути, існувати, знаходитися”. У таких випадках при перекладі українською мовою воно не пропускається.

Наприклад:

Pisces marini, fluviatiles et lacustres sunt. – Існують риби морські, річкові та озерні.

Universitas nostra in Kiiovia est. – Наш університет знаходиться в Києві.

Як зв'язка в складеному присудку дієслово *esse* може перекладатися відповідно або пропускатися. Іменна частина складеного присудка в латинській мові завжди стоїть у називному відмінку, в українській мові – в називному або орудному.

Наприклад:

Zoologia disciplina naturalis est. – Зоологія є природничою дисципліною.

Sardina pilchardus et Clupeonella cultriventris pisces marini sunt. – Сардина європейська і Тюлька чорноморсько-азовська – морські риби.

§ 44. ПОРЯДОК СЛІВ У ЛАТИНСЬКОМУ РЕЧЕННІ

У латинській мові вільний порядок слів. Однак у навчальній літературі дотримуються так званого граматичного порядку слів,

коли підмет стоїть на початку речення, а присудок – в кінці. Означення завжди стоїть після означуваного слова, а додаток, як правило, – перед присудком.

Наприклад:

Pinnae pares, impares, dorsales, caudales, pectorales et abdominales sunt. – Плавці бувають парні, непарні, спинні, хвостові, грудні та черевні.

У латинській мові особові займенники при дієсловах, як правило, не вживаються. При перекладі українською мовою займенники додаються. Наприклад:

Studiosus cursus primi universitatis sum. – Я студент першого курсу університету.

§ 45. ВІДМІНЮВАННЯ ДІЄСЛІВ У ТЕПЕРІШНЬОМУ ЧАСІ ДІЙНОГО СПОСОБУ АКТИВНОГО СТАНУ

Теперішній час дієсного способу утворюється шляхом приєднання до основи дієслова теперішнього часу особових закінчень або безпосередньо, або за допомогою сполучних голосних.

Особові закінчення латинських дієслів активного стану

Особа	Sing.	Plur.
1	-o, -m	-mus
2	-s	-tis
3	-t	-nt

Зразки відмінювання дієслів у теперішньому часі дійсного способу активного стану

I дієвідміна

При відмінюванні дієслів I дієвідмини у теперішньому часі дієсного способу активного стану особові закінчення додаються безпосередньо до основи. У 1-й особі однини кінцевий голосний основи **-a** зливається з особовим закінченням **-o**.

laborāre – працювати (основа laborā-)

Особа	Sing.	Plur.
1	laboro <i>я працюю</i>	laboramus <i>ми працюємо</i>
2	laboras <i>ти працюєш</i>	laboratis <i>ви працюєте</i>
3	laborat <i>він (вона, воно) працює</i>	laborant <i>вони працюють</i>

II дієвідміна

При відмінюванні дієслів II дієвідмини у теперішньому часі дійсного способу активного стану особові закінчення додаються безпосередньо до основи.

vidēre – бачити (основа vidē-)

Особа	Sing.	Plur.
1	video <i>я бачу</i>	videmus <i>ми бачимо</i>
2	vides <i>ти бачиш</i>	videtis <i>ви бачите</i>
3	videt <i>він (вона, воно) бачить</i>	vident <i>вони бачать</i>

III дієвідміна

При відмінюванні дієслів III дієвідмини у теперішньому часі дійсного способу активного стану особові закінчення додаються до основи за допомогою сполучних голосних, а саме: починаючи з 2-ї особи однини до 2-ї особи множини між основою і закінченням додається голосний **-i**, а в 3-й особі множини – **-u**.

vivēre – жити (основа viv-)

Особа	Sing.	Plur.
1	vivo <i>я живу</i>	vivimus <i>ми живемо</i>
2	vivis <i>ти живеш</i>	vivitis <i>ви живете</i>
3	vivit <i>він (вона, воно) живе</i>	vivunt <i>вони живуть</i>

IV дієвідміна

При відмінюванні дієслів IV дієвідміни у теперішньому часі дійсного способу активного стану особові закінчення додаються безпосередньо до основи, лише в 3-й особі множини між основою і закінченням вставляється сполучний голосний **-u**.

audīre – слухати (основа audī-)		
Особа	Sing.	Plur.
1	audio <i>я слухаю</i>	audimus <i>ми слухаємо</i>
2	audis <i>ти слухаєш</i>	auditis <i>ви слухаєте</i>
3	audit <i>він (вона, воно) слухає</i>	audiunt <i>вони слухають</i>

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

- 1) Які особливості відмінювання має дієслово *esse*?
- 2) Які функції може виконувати дієслово *esse* в реченні?
- 3) Як може перекладатися дієслово *esse* в реченні? Наведіть приклади.
- 4) Який порядок слів у латинському реченні називається граматичним?
- 5) Чим відрізняється порядок слів у реченні в латинській і українській мовах?
- 6) Як утворюються форми теперішнього часу дійсного способу активного стану латинських дієслів?
- 7) Назвіть особові закінчення латинських дієслів.
- 8) У дієслів яких дієвідмін форми теперішнього часу дійсного способу активного стану утворюються шляхом приєднання особових закінчень безпосередньо до основи?
- 9) Які особливості творення має форма 1-ї особи однини теперішнього часу дійсного способу активного стану дієслів I дієвідміни?
- 10) За допомогою яких сполучних голосних утворюються форми теперішнього часу дійсного способу активного стану дієслів III дієвідміни?
- 11) Як утворюється форма 3-ї особи множини теперішнього часу дійсного способу активного стану дієслів IV дієвідміни?

ВПРАВИ

1. Визначте дієвідміну та основу теперішнього часу запропонованих дієслів:

Варіант 1

formare – утворювати
dividere – ділити
finire – закінчувати
vivere – жити
servare – зберігати
repetere – повторювати
videre – бачити
tegere – вкривати
transire – переходити

Варіант 2

nutrire – годувати
conspergere – посипати
studere – вивчати
macerare – намочувати
venire – приходити
refrigerare – охолоджувати
habere – мати
dare – давати
bibere – пити

2. Перекладіть дієслова, визначте їх основу, провідмінійте у теперішньому часі дійсного способу активного стану:

спливати
рости
мешкати

протікати
ловити рибу

3. Перекладіть речення латинською мовою:

Існують риби морські, річкові та озерні.
Зоологія є природничою дисципліною.
Латинська мова – це мова науки.
Зоологічна та ботанічна номенклатури є латиномовними.
Сардина європейська і Тюлька чорноморсько-азовська – морські риби.
Плавці бувають парні, непарні, спинні, хвостові, грудні та черевні.

4. Перекладіть речення та зробіть їх граматичний розбір:

Sunt multae bestiae.

Herbae venenatae et nonvenenatae sunt.

**ВПРАВИ НА ПОВТОРЕННЯ
ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ**

Repetitio est mater studiorum.
Повторення – мати навчання.

Латинське прислів'я

Варіант 1

- 1. Пояснити вимову підкреслених букв і буквосполучень, поставити та пояснити наголос:**

Algae, cyprinus, squama, hypophthalmichthys, blicca, aēr, hucho,
leuciscus

- 2. Визначити основу та відміну іменника:**

Planta, ae *f*; ductus, us *m*; mare, is *n*; flagellum, i *n*; species, ei *f*.

- 3. Узгодити прикметники з іменниками, провідміняти словосполучення:**

vesica, ae *f* – міхур (natatorius, a, um – плавальний)
stagnum, i *n* – став (profundus, a, um – глибокий)
flumen, inis *f* – річка (purus, a, um – чистий)

- 4. Перекласти українською мовою біномінальні та триномінальні назви, зробити граматичний аналіз термінів, вказати спосіб вираження видового епітета:**

Perca fluviatilis
Esox luceus
Cyprinus carpio carpio

Tinca tinca
Sander marinus

- 5. Перекласти українською мовою уніомінальні назви, вказати ранг таксонів:**

Chondichthyes

Amphibia
Cobitidae

Acipenseriformes
Lycopodiophyta

Liliopsida (Monocotyledones)

6. Перекласти латинською мовою:

Карась звичайний
Окунь жовтий
Родина Карпові

Тип Хордові
Клас Кісткові риби
Сардина європейська

Варіант 2

1. Пояснити вимову підкреслених букв і буквосполучень, поставити та пояснити наголос:

Nymphaea, schizothorax, lingua, Rodentia, quator, auris, sciaena, coregonus.

2. Визначити основу та відміну іменника:

Aqua, ae *f*; subspecies, ei *f*; lacus, us *m*; aquarium, i *n*; flumen, inis *f*.

3. Узгодити прикметники з іменниками, провідміняти словосполучення:

Planta, ae *f* – рослина (hydrophilus, a, um – водолюбний)
aquarium, i *n* – водойма (magnus, a, um – великий)
piscis, is *m* – (marinus, a, um – морський)

4. Перекласти українською мовою біномінальні та тріномінальні назви. Зробити граматичний аналіз термінів, вказати спосіб вираження видового епітета:

Leuciscus cephalus
Misgurnus fossilis
Salmo trutta aralensis

Abramis brama
Nymphaea candida

5. Перекласти українською мовою уніомінальні назви, вказати ранг таксонів:

Osteichthyes
Vertebrata
Coregonidae

Salmoniformes
Polypodiophyta
Lemnaceae

6. Перекласти латинською мовою:

Щука звичайна
Річкова камбала чорноморська
Білоперий пічкур морський

Клас Хрящеві риби
Ряд Окунепоподібні
Відділ Голонасінні

Варіант 3

1. Пояснити вимову підкреслених букв і буквосполучень, поставити та пояснити наголос:

Rhodeus sericeus, Acipenser baeri, leicichthys, aqua, sanguis, tertia, cauda

2. Визначити основу та відміну іменника:

Facies, ei *f*; radix, icis *f*; fructus, us *m*; cauda, ae *f*; stagnum, i *n*.

3. Узгодити прикметники з іменниками, провідміняти словосполучення:

penna, ae *f* – плавник, плавець (magnus, a, um – великий)
fundus, i *m* – дно (arenosus, a, um – піщаний)
mare, is *n* – море (australis, e – південний)

4. Перекласти українською мовою біномінальні та триномінальні назви. Зробити граматичний аналіз термінів, вказати спосіб вираження видового епітета:

Coregonus autumnalis
Schizothorax intermedius
Carassius auratus gibelio

Gobio gobio
Nuphar lutea

5. Перекласти українською мовою уніомінальні назви, вказати ранг таксонів:

Cypriniformes
Acipenseridae
Pisces

Chlorophyta
Gymnospermae
Alismatales

6. Перекласти латинською мовою:

Окунь річковий
Лящ-білоглазка

Варіант 4

- 1. Пояснити вимову підкреслених букв і буквосполучень, поставити та пояснити наголос:**

Trachurus iaponicus, Cobitidae, Cyprinidae, Esox lucius, quinque, Chlorophyta

- 2. Визначити основу та відміну іменника:**

Concha, ae *f*; fundus *i m*; mare, is *n*; superficies, ei *f*; genu, us *n*.

- 3. Узгодити прикметники з іменниками, провідміняти словосполучення:**

aqua, ae *f* – вода (purus, a, um – чистий)

lacus, us *m* – озеро (salsus, a, um – солоний)

vegetatio, onis *f* – рослинність (aquaticus, a, um – водний)

- 4. Перекласти українською мовою біномінальні та триномінальні назви. Зробити граматичний аналіз термінів, вказати спосіб вираження видового епітета:**

Hypophthalmichthys molitrix

Vimba vimba

Aspius aspius

Ameiurus nebulosus

Cyprinus carpio aralensis

- 5. Перекласти українською мовою уніомінальні назви, вказати ранг таксонів:**

Chordata

Monocotyledones

Salmoniformes

Euglenophyta

Coregonidae

Balitoridae

- 6. Перекласти латинською мовою:**

Форель річкова

Клас Кісткові риби

Карась звичайний

Ряд Сомоподібні

Голавль

Родина Окуневі

Варіант 5

1. Пояснити вимову підкреслених букв і буквосполучень, поставити та пояснити наголос:

Chondrichthyes, Scardinus erythrophthalmus, nuphar, cyprinus, equisetum

2. Визначити основу та відміну іменника:

Folium, i *n*; series, ei *f*; coregonus, i *m*; ripa, ae *f*; vegetatio, onis *f*.

3. Узгодити прикметники з іменниками, провідміняти словосполучення:

alga, ae *f* – водорість (marinus, a, um – морський)

flos, floris *m* – квітка (albus, a, um – білий)

stagnum, i *n* – став (magnus, a, um – великий)

4. Перекласти українською мовою біномінальні та тріномінальні назви. Зробити граматичний аналіз термінів, вказати спосіб вираження видового епітета:

Rhodeus sericeus

Perca flavescens

Osmerus eparlanus spirinchus

Silurus glanis

Callionymus pussilus

5. Перекласти українською мовою уніномінальні назви, вказати ранг таксонів:

Salmonidae

Chondichthyes

Amphibia

Periformes

Magnoliopsida

Bryophyta

6. Перекласти латинською мовою:

Чоп малий

Гірчак

Лосось аральський

Ялець звичайний

Тип Хордові

Родина Карпові

ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ ВІДМІНКОВИХ ЗАКІНЧЕНЬ ЛАТИНСЬКИХ ІМЕННИКІВ

Відміна		I	II		III	IV		V	
Рід		<i>f</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>f</i>
число	відмінок								
Sing.	Nom.	-a	-us	-um	різні		-us	-u	-es
	Gen.	-ae	-er	-on	-is		-us		-ei
	Dat.	-ae		-i	-i		-ui	-u	-ei
	Acc.	-am		-um	-em Nom.		-um	-u	-em
	Abl.	-a		-o	-e (-i)		-u		-e
Plur.	Nom.	-ae	-i	-a	-es -a (-ia)		-us	-ua	-es
	Gen.	-arum		-orum	-um (-ium)		-uum		-erum
	Dat.	-is		-is	-ibus		-ibus		-ebus
	Acc.	-as	-os	-a	-es -a (-ia)		-us	-ua	-es
	Abl.	-is		-is	-ibus		-ibus		-ebus

У дужках наводяться закінчення голосного та мішаного типів відмінювання.

ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ РОДОВИХ ЗАКІНЧЕНЬ ЛАТИНСЬКИХ ПРИКМЕТНИКІВ

Прикметники першої групи (I-II відміни)	Прикметники другої групи (III відміни)
<i>m</i> -us, -er II відміна <i>f</i> -a I відміна <i>n</i> -um II відміна	1) прикметники трьох закінчень: <i>m</i> -er <i>f</i> -is <i>n</i> -e 2) прикметники двох закінчень: <i>m, f</i> -is <i>n</i> -e 3) прикметники одного закінчення: <i>m, f, n</i> -r / -s / -x

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ БУКВ ЛАТИНСЬКИМ АЛФАВІТОМ

Українські букви	Латинські букви та буквосполучення	Приклади
А а	A a	Andreev – Андрєєв
Б б	B b	Bobrov – Бобров
В в	V v	Vavilov – Вавилов
	W w	Winogradov – Виноградов
Г г	G g	Gromov – Громов
	H h	Holub – Голуб
Д д	D d	Durov – Дуров
Е е	E e	Eduard – Едуард
Є є	J e	Jepifanov – Єпіфанов
Ж ж	Z h	Dezhnev – Дежньов
З з	Z z	Zerov – Зеров
И и	Y y	Bilyk – Білик, Krylov – Крилов
І і	I i	Ivanov – Іванов
Й й	J j	Bojko – Бойко
	Y y (у кінці прізвищ)	Sosnowsky – Сосновський
К к	K k	Komarov – Комаров
Л л	L l	Lavrenko – Лавренко
М м	M m	Medwedew – Медведєв
Н н	N n	Nosov – Носов
О о	O o	Orlov – Орлов
П п	P p	Popov – Попов
Р р	R r	Romanov – Романов
С с	S s	Smirnow – Смирнов
Т т	T t	Taras – Тарас
У у	U u	Udoenko – Удовенко
Ф ф	F f	Fomin – Фомін
	ph	Timopheev – Тимофєєв
Х х	ch	Chochlov – Хохлов
Ц ц	tz	Kuznetzov – Кузнєцов
Ч ч	tsch	Gontschar – Гончар
	tch	Tchernenko – Черненко
	cz	Czerepanov – Черепанов
Ш ш	sch	Galushko – Галушко
	sh	Peshkova – Пешкова
Щ щ	schz	Roschzin – Рошчін
	sts	Syreistschikov – Сирейшиков
	schtsch	Mischtschenko – Міщенко
Ю ю	ju	Jurtzev – Юрцев
Я я	ja	Jakovenko – Яковенко

ЛАТИНСЬКІ ПРИСЛІВ'Я, СЕНТЕНЦІЇ ТА АФОРИЗМИ

Ab ovo. – Від яйця, від самого початку (*частина виразу ab ovo usque ad mala – від яйця до яблук: у римлян обід починався з яєць і закінчувався фруктами*).

Ad Kalendas Graecas. – До грецьких календ, ніколи (*у римлян календами називалися перші дні місяця, греки ж календ не знали*).

Ad rem. – До справи.

Alea iacta est. – Жереб кинуто.

Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra sunt. – Чужі вади бачимо, своїх не помічаємо.

Alienos agros irrigas, tuis sitientibus. – Ти поливаєш чужі поля, а свої залишаєш сухими.

Alit aemulatio ingenia. – Змагання розвиває здібності.

Alma mater. – Мати-годувальниця (*традиційна образна назва навчальних закладів*).

Alter ego. – Друге я; близький друг, однодумець.

Alteri vivas oportet, si vis tibi vivere. – Живи для інших, якщо хочеш жити для себе.

Amat victoria curam. – Перемога любить старанність.

Amicus certus in re incerta cernitur. – Вірний друг пізнається в біді.

Amicus Plato, sed magis amica veritas. – Платон (мені) друг, однак істина дорожча.

Amor non est medicabilis herbis. – Любов не лікується травами.

Aquila non captat muscas. – Орел не ловить мух.

Arbor vitae. – Дерево життя.

Ars longa, vita brevis. – Мистецтво вічне, життя коротке.

Arte et humanitate, labore et scientia! – Мистецтвом і людяністю, працею і знанням!

Audi multa, loquere pauca. – Слухай багато, говори мало.

Audiatur et altera pars. – Хай буде вислухана й інша сторона.

Aurea mediocritas. – Золота середина.

Ausculata et perpende. – Вислухай і зваж.

Aut Caesar, aut nihil. – Або Цезар, або ніхто.

Aut cum scuto, aut in scuto. – Або зі щитом, або на щиті.

Brevis nobis vita data est, at memoria bene redditae vitae sempiterna.
– Нам дано коротке життя, але пам'ять про добре прожите життя вічна.

Carpe diem! – Лови день!

Citius, altius, fortius! – Швидше, вище, сильніше! (*девіз Олімпійських ігор*)

Cogito, ergo sum. – Я мислю, отже, я існую.

Consuetudo est altera natura. – Звичка – це друга натура.

Contra spem spero. – Без надії сподіваюсь.

Cum grano salis. – З дрібкою солі (*в іділиво*).

Cum principia negante non est disputandum. – З тим, хто заперечує принципи, не сперечаються.

De facto. – Фактично.

De gustibus non est disputandum. – Про смаки не сперечаються.

Debes, ergo potes. – Ти повинен, отже, ти можеш.

Dicere non est facere. – Сказати не означає зробити.

Dictum – factum. – Сказано – зроблено.

Docendo discimus. – Навчаючи, вчимося.

Doctrina multiplex, veritas una. – Учення численні, істина одна.

Dulce laudari a laudato viro. – Приємно почути похвалу від людини, гідної похвали.

Dum spiro, spero. – Доки дихаю, надіюсь.

Duo lepores insequens, netrum cepit. – За двома зайцями поженешся, жодного не спіймаєш.

E fructu arbor cognoscitur. – Дерево пізнається по плоду.

Edimus, ut vivamus, non vivimus, ut edamus. – Ми їмо, щоб жити, а не живемо, щоб їсти.

Errare humanum est. – Людині властиво помилятися.

Eruditio aspera optima est. – Суворе навчання – найкраще.

Est modus in rebus. – Є міра в речах.

Et cetera. – І так далі.

Etiam post malam segetum serendum est. – І після поганого врожаю слід сіяти.

Ex nihilo nihil. – З нічого – ніщо.

Exercitatio artem parat. – Вправи породжують майстерність.

Fac et spera! – Роби і надійся!

Facile dictu, difficile factu. – Легко сказати, важко зробити.

Feci, quod potui, faciant meliora potentes. – Я зробив усе, що міг, хай зробить краще, хто може.

Festina lente. – Поспішай поволі.

Fiat lux! – Хай буде світло!

Fide, sed cui fidas, vide. – Довіряй, але дивися, кому довіряєш.

Finis coronat opus. – Кінець вінчає діло.

Fortuna caeca est. – Доля сліпа.

Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo. – Крапля точить камінь не силою, а частим падінням.

Habent sua fata libelli. – Книги мають свою долю.

Hic mortui vivunt, hic muti loquuntur. – Тут мертві живуть, тут німі говорять (*напис на бібліотеках*).

Hominis mens discendo alitur et cogitando. – Людський розум живиться навчанням і мисленням.

Homo improbus beatus non est. – Нечесна людина не може бути щасливою.

Homo locum ornat, non hominem locus. – Людина прикрашає місце, а не місце людину.

Homo sapiens. – Людина розумна.

Homo sum, humani nihil a me alienum puto. – Я людина, і ніщо людське мені не чуже.

Honores mutant mores. – Почесті міняють звичаї.

Honoris causa. – Ради пошани (*найчастіше вживається при надаванні наукового ступеня за заслуги, без захисту дисертації*).

Ignorantia non est argumentum. – Незнання – не довід.

Ignoscito saepe alteri, nunquam tibi. – Іншому пробачай часто, собі – ніколи.

In scientia naturali principia observationibus confirmari debent. – У природничій науці принципи мають підтверджуватися спостереженнями.

Labor callum obducit dolori. – Праця пом'якшує скорботу.

Labor corpus firmat. – Праця зміцнює тіло.

Labor omnia vincit. – Праця все перемагає.

Laboremus! – Працюймо!

Labores pariunt honores. – Праця породжує пошану.

Lapsus calami. – Помилка пера, описка.

Lapsus linguae. – Помилка язика, обмовка.

Lege artis. – За правилами мистецтва.

Liber est mutus magister. – Книга – це німий учитель.

Maiori cede. – Поступайся старшим.

Mala gallina malum ovum. – Погана курка – погане яйце.

Mala herba cito crescit. – Погана трава швидко росте.

Mea culpa. – Моя провина.

Mens sana in corpore sano. – У здоровому тілі здоровий дух.

Modus vivendi. – Спосіб життя.

Multi multa sciunt, nemo omnia. – Багато хто знає багато, ніхто всього.

Multum vinum bibere, non diu vivere. – Багато вина пити – недовго жити.

Natura arte adiuta interdum facit miracula. – Природа за допомогою мистецтва (науки) інколи робить дива.

Natura est semper invicta. – Природа завжди непереможна.

Natura incipit, ars dirigit, usus perficit. – Природа починає, мистецтво спрямовує, досвід удосконалює.

Natura nihil facit frustra. – Природа нічого не робить даремно.

Natura non facit saltus. – Природа не робить стрибків.

Natura rerum. – Природа речей.

Naturalia non sunt turpia. – Природне не огидне.

Naturam mutare difficile est. – Важко змінити природу.

Ne quid nimis! – Нічого зайвого!

Nemo sapiens nisi patiens. – Ніхто не розумний, якщо не терпеливий.

Nihil fit sine ratione sufficienti. – Ніщо не робиться без достатньої підстави.

Nihil tam difficile est, quin quaerendo investigari posit. – Немає нічого настільки важкого, чого б не можна було досягти старанням.

Nil admirari. – Не дивуйся.

Nil desperandum. – Не впадай у відчай.

Noli me tangere. – Не чіпай мене.

Noli nocere. – Не нашкодь.

Nomina si nescis, perit et cogito rerum. – Якщо не знаєш назв, то неможливе пізнання речей.

Nomina sunt odiosa. – Імена ненависні (*не будемо називати імен*).

Non multa, sed multum. – Не багато (за кількістю), але багато (за значенням).

Non numeranda, sed ponderanda argumenta. – Докази цінуються не за кількістю, а за якістю.

Non omne, quod nitet, aurum est. – Не все золото, що блищить.

Non progredi est regredi. – Не йти вперед означає йти назад.

Non scholae, sed vitae discimus. – Не для школи, а для життя вчимося.

Non tam praeclarum est scire Latine, quam turpe nescire. – Не так почесно знати латинську мову, як ганебно її не знати.

Nosce te ipsum. – Пізнай самого себе (*напис на храмі Дельфійського оракула в Стародавній Греції і на анатомічних театрах*).

Nota bene! (NB!) – Познач добре, зверни увагу.

Nulla aetas ad discendum sera. – Вчитися ніколи не пізно.

Nulla dies sine linea. – Жодного дня без рядка (*занять, праці*).

Nulla regula sine exceptione. – Немає правила без винятку.

Nullus est liber tam malus, ut non aliqua parte prosit. – Немає такої поганої книги, яка б хоч частково не була корисною.

Nullus locus tibi dulcior esse debet patria tua. – Жодне місце не повинно бути тобі дорожче за батьківщину.

Omne initium difficile est. – Усякий початок важкий.

Omnia mea mecum porto. – Все своє ношу з собою.

Omnis ars naturae imitatio est. – Всяке мистецтво є наслідуванням природи.

Otia dant negotia. – Лінощі породжують вади.

Otium post negotium. – Відпочинок після роботи.

Per aspera ad astra. – Через терни до зірок.

Perfice te! – Удосконалюй себе!

Post factum. – Після того, що сталося; заднім числом.

Post scriptum (P.S.). – Після написаного, приписка в кінці листа, постскриптум.

Potius sero quam nunquam. – Краще пізніше, ніж ніколи.

Primus inter pares. – Перший серед рівних.

Pro et contra. – За і проти.

Quae nocent, docent. – Що шкодить, (те) навчає.

Quale opus est, tale est praemium. – Яка робота, така нагорода.

Qualis vita, finis ita. – Яке життя, такий кінець.

Qui discit sine libro, aquam haurit cribro. – Хто вчиться без книги, той черпає воду решетом.

Qui non laborat, non manducet. – Хто не працює, той не їсть.

Qui quaerit, reperit. – Хто шукає, той знаходить.

Qui scribit, bis legit. – Хто пише, той двічі читає.

Quid pro quo. – Одне замість іншого.

Quidquid agis, prudenter agas et respice finem. – Що б ти не робив, роби розумно і передбачай результат.

Quod licet Iovi, non licet bovi. – Що дозволено Юпітерові, не дозволено бикові.

Quod tibi fieri non vis, alteri non feceris. – Не роби іншому того, чого собі не бажаєш.

Quot capita, tot sensus. – Скільки голів, стільки умів.

Radices litterarum amarae sunt, fructus dulces. – Корені науки гіркі, плоди – солодкі.

Re, non verbis. – Ділами, а не словами.

Repetitio est mater studiorum. – Повторення – мати навчання.

Sapienti sat. – Розумному досить.

Satius est bene ignorare, quam male didicisse. – Краще не знати взагалі, ніж погано вивчити.

Scientia potentia est. – Знання – сила.

Semel scriptum, decies lectum. – Один раз написане – це десять разів прочитане.

Sero venientibus – ossa. – Тим, хто пізно приходить, – кістки.

Si sapis, sis apis. – Якщо ти розумний, будь (працьовитим), як бджола.

Sic transit gloria mundi. – Так минає мирська слава.

Sine ira et studio. – Без гніву і пристрасті.

Sine labore non erit panis in ore. – Без праці не буде хліба в роті.

Sol lucet omnibus. – Сонце світить всім.

Spes vana. – Марна надія.

Sui generis. – Свого роду, своєрідний.

Suum cuique. – Кожному своє.

Tabula rasa. – Чиста дошка; щось неторкнуте.

Tantum scitur, quantum memoria tenetur. – Стільки знається, скільки пам'ятається.

Te hominem esse memento. – Пам'ятай, що ти людина.

Tempora mutantur et nos mutamur in illis. – Часи міняються, і ми міняємось з ними.

Tempori pace! – Бережи час!

Terra incognita. – Невідома земля; щось незнане.

Tertium non datur. – Третього не дано.

Theoria cum praxi. – Теорія з практикою.

Ubi concordia, ibi victoria. – Де згода, там перемога.

Ubi facta loquuntur, non opus est verbis. – Де говорять факти, немає потреби в словах.

Ubi mel, ibi fel. – Де мед, там і жовч.

Ultima ratio. – Останній довід.

Una hirundo non facit veris. – Одна ластівка весни не робить.

Unus pro omnibus et omnes pro uno. – Один за всіх і всі за одного.

Usus optimus magister est. – Досвід – найкращий вчитель.

Ut sementem feceris, ita metes. – Що посієш, те й пожнеш.

Vale! – Будь здоровий, прощай!

Veni, vidi, vici. – Прийшов, побачив, переміг.

Verba magistri. – Слова вчителя, авторитетної людини.

Verba volant, scripta manent. – Слова відлітають, написане залишається.

Viribus unitis. – Спільними зусиллями.

Vis medicatrix naturae. – Цілюща сила природи.

Vita sine litteris mors est. – Життя без науки – це смерть.

Vivere est cogitare. – Жити – означає мислити.

Vivere est militare. – Жити – означає боротися.

СТУДЕНТСЬКИЙ ГІМН “GAUDEAMUS”

Переклад А.О. Содомори

Gaudeamus igitur
Iuvenes dum sumus!
Post iucundam iuventutem
Post molestam senectutem
Nos habebit humus.

Ubi sunt, qui ante nos
In mundo fuere?
Transeas ad superos,
Transeas ad inferos,
Hos si vis videre.

Vita nostra brevis est
Brevi finietur;
Venit mors velociter,
Rapit nos atrociter,
Nemini parcetur!

Vivat Academia,
Vivant professores!
Vivat membrum quodlibet,
Vivant membra quaelibet
Semper sint in flore!

Vivat omnes virgines,
Graciles, formosae!
Vivant et mulieres
Tenerae, amabiles,
Bonae, laboriosae!

Vivat et respublica
Et qui illam regit!
Vivat nostra civitas,
Maecenatum caritas,
Quae nos hic protegit!

Pereat tristitia,
Pereant dolores,
Pereat diabolus
Quivis antiburchius
Atque irrisores!

Гей, повеселімося,
Поки молодії!
Мине молодість квітуча,
Старість нас впов’є, мов туча,
І земля покриє.

Де ті, що жили колись
На розлогім світі?
Треба чи під землю йти,
Чи на небо злинати,
Щоби їх зустріти.

Те життя – лиш мить одна,
Вмить воно й пролине.
Смерть кістлява – тут як тут,
Чинить свій над нами суд:
Всіх – до домовини!

Хай живе науки храм,
Хай живуть учені!
Кожен з них нехай живе,
Процвітає гроно все
У добрі, натхненні!

Хай живуть дівчата всі –
Стрункі та ласкаві!
Хай усі жінки живуть,
Що любов, тепло несуть,
Ніжні, в праці жваві!

Хай живе наш край увесь
І хто править краєм!
Хай живуть мужі ясні,
Що з їх ласки, приязні
Знань тут набуваєм!

Геть, журбо-напаснице,
Геть од нас, лукавий!
Геть усяк, хто квапиться
З нас понасміхатися,
Заздрий нашій славі!

ЛАТИНСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК

А

Abramis	Лящ, рід
Abramis brama	Лящ звичайний
accessus, us m	прилив
acer, acris, acre	гострий, їдкий
acidus, a, um	кислий
Acipenser	Осетер, рід
Acipenser gueldenstaedtii	Осетер руський
Acipenser nudiventris	Осетер шип
Acipenser persicus	Осетер перський
Acipenser persicus colchicus	Осетер колхідський
Acipenser ruthenus	Стерлядь прісноводна
Acipenser stellatus	Севрюга звичайна
Acipenser sturio	Осетер атлантичний
Acipenseridae	Осетрові, родина
Acipenseriformes	Осетроподібні, ряд
Actinopterygii	Променепері риби, клас
actio, ōnis f	дія, рух
acutus, a, um	гострий
adaptatio, ōnis f	адаптація, пристосування
adītus, us m	вхід
Adrianichthyidae	Адріаніхтові, родина
aequalis, e	рівний
aestivalis, e	літній
Aidablennius sphyinx	Морський собачка сфінкс
ala, ae f	крило
Alburnoides	Бистрянкa, рід
Alburnoides bipunctatus	Бистрянкa звичайна
Alburnoides fasciatus	Бистрянкa південна
Alburnoides rossicus	Бистрянкa російська
Alburnus	Верховодка, рід
Alburnus alburnus	Верховодка звичайна
Alburnus leobergi	Шемая азовська
Alburnus mentoides	Шемая кримська
Alburnus sarmaticus	Шемая чорноморська
albus, a, um	білий
Alosa	Оселедець, алоза, рід

Alosa fallax	Фінта середземноморська
Alosa maeotica	Оселедець чорноморсько-азовський морський
Alosa pontica	Оселедець чорноморсько-азовський
altus, a, um	високий
alveolus, i m	альвеола, комірка, жолобок, виїмка
alveus, i m	русло
Ameiurus	Карликовий сомик, рід
Ameiurus nebulosus	Карликовий сомик коричневий
Ammodytidae	Піскориєві, піщанкові, родина
amnis, is m	річка
Amphibia	Земноводні, клас
anatomia, ae f	анатомія
Anguilla	Річковий вугор, рід
Anguilla anguilla	Річковий вугор європейський
Anguillidae	Вугреві, прісноводні вугрі, родина
Anguilliformes	Вугреподібні, ряд
angulus, i m	кут
anima, ae f	душа, дух, життєва сила
animal, ālis n	тварина
annuus, a, um	однорічний
Anura	Безхвості, ряд
aorta, ae f	аорта
apex, ĩcis m	верхівка
apophysis, is f	апофіз, відросток
apparatus, us m	апарат
aqua, ae f	вода
aquarium, i n	водойма, акваріум
aquaticus, a, um	водний
aquatio, onis f	водосховище
Arachnida	Павукоподібні, клас
Archaeobdella esmonti	Археобдела каспійська
arcus, us m	дуга, дужка, арка
arenosus, a, um	піщаний
argenteus, a, um	сріблястий
Arianta aethiops	Аріанта ефіопська
Aristichthys	Товстолобик строкатий, рід
Aristichthys nobilis	Товстолобик строкатий
	південнокитайський
Arnoglossus	Арноглось, рід

Arnoglossus kessleri

arteria, ae f

arthron, i n (грец.)

Arthropoda

articulatio, ōnis f

Aspius

Aspius aspius

Atherina

Atherina bonapartii

Atherina hepsetus

Atherina pontica

Atherinidae

Atheriniformes

atrium, i n

auratus, a, um

australis, e

autumnalis, e

avis, is f

Axonolaimus sera

Арноглось середземноморська,
Камбала Кесслера

артерія

суглоб

Членистоногі, тип

суглоб

Білизна, рід

Білизна європейська, білизна
звичайна

Атеріна, рід

Атеріна коричнева

Атеріна морська

Атеріна чорноморська

Атеринові, родина

Атериноподібні, ряд

передсердя

золотистий

південний

осінній

птах

Аксонолайм замковий

В

Balitoridae

Balitoridae

Ballerus

Ballerus ballerus

Ballerus sapa

Ballistidae

Barbatula

Barbatula barbatula

Barbus

Barbus barbus

Barbus borysthenticus B. barbus

borysthenticus

Barbus meridionalis petenyi

Barbus petenyi

Barbus tauricus

Barbus waleckii

Batistes

Баліторові (Річкові слижі), родина

Річкові слижі (Ббалітові), родина

Синець, рід

Синець звичайний

Клепець європейський

Спинорогові, родина

Вусатий слиж, рід

Вусатий слиж європейський

Марена, рід

Марена звичайна

Марена дніпровська

Марена дунайсько-дністровська

Марена дунайсько-дністровська

Марена кримська

Марена Валецького

Спиноріг, рід

Batistes capriscus	Спиноріг сірий
Batrachobdella algira	Жабоп'явка алжирська
Belone	Сарган, рід
Belone belone euxini	Сарган чорноморський
Belone euxini	Сарган чорноморський
Belonidae	Сарганові, родина
Beloniformes	Сарганоподібні, ряд
Beloniformes	Сарганоподібні, ряд
Benthophiloides	Бичок-пуголовочок, рід
Benthophiloides brauneri	Бичок-пуголовочок Браунера
Benthophilus	Бичок-пуголовок, рід
Benthophilus durrelli	Бичок-пуголовок донський
Benthophilus nudus	Бичок-пуголовок голий
Benthophilus stellatus	Бичок-пуголовок зірчастий
Biancolina cuniculus	Біанколіна кунікулюс
biennis, e	дворічний
biologia, ae f	біологія
biologicus, a, um	біологічний
Bivalvia	Двостулкові молюски, клас
Blenniidae	Морські собачки, собачкові, родина
Blennius	Морський собачка, рід
Blennius ocellaris	Морський собачка метелик
Blicca	Плоскирка, рід
Blicca bjoerkna	Плоскирка європейська
Bombina bombina	Джерлянка червоночерева
Bombina variegata	Джерлянка жовточерева
bonus, a, um	хороший, гарний
Boops	Бопс, рід
Boops boops	Бопс смугастий
borealis, e	північний
Bothidae	Арноглосо́ві, Ромбові, родина
branchia, ae f	зябра
Branchiata	Зябродишні, підтип
Branchinecta ferox	Бранхінекта лякаюча
Branchinecta minuta	Бранхінекта маленька
Branchinecta orientalis	Бранхінекта східна
Branchinectella media	Бранхінектела середня
Branchinectella spinosa	Бранхінектела колюча
Branchinella spinosa	Браншінела колюча
Branchipus schaefferi	Бранхіпус шафера

brevis, e
brunneus, a, um
bucca, ae f
Bufo bufo
Bufo calamita
Bufo viridis
bulbus, i m
bullae, ae f

короткий
коричневий
щока
Ропуха сіра, або звичайна
Ропуха очеретяна
Ропуха зелена
цибулина, потовщення
пухир

С

Callionymidae
Callionymus
Callionymus pussilus
Callionymus risso
calvaria, ae f
canaliculus, i m
canalis, is m
caput, itis n
Carangidae
Carassius
Carassius auratus C. auratus
auratus
Carassius carassius
Carassius gibelio C. auratus
gibelio
cardia, ae f
caro, carnis f
carina, ae f
cartilago, inis f
Caspiosoma caspium
cataracta, ae f
Catostomidae
cauda, ae f
Caudata
caulis, is m
caverna, ae f
cavitas, atis m
cavum, i n
celer, eris, ere
Centracanthidae

Лірові, родина
Піскарка, Морська миша, рід
Піскарка бура
Піскарка сіра
черепне склепіння
каналець
канал
голова, голівка
Ставридові, родина
Карась, рід
Карась китайський, Золота рибка

Карась звичайний, Карась золотий
Карась сріблястий

серце; кардія, вхід шлунка
м'ясо
кіль
хрящ
Бичок-каспіосома каспійський
водоспад
Чукучанові, родина
хвіст
Хвостаті, ряд
стебло
печера, каверна
порожнина
порожнина
швидкий
Смаринові, родина

Centrarchidae	Центрархові, родина
Centropages kroyeri pontica	Центропагес понтійський
centrum, i n	центр
cerebellum, i n	мозочок
Chaetodontidae	Щетинкозубі, родина
Chelidonichthys	Тригла-ластівка, рід
Chelidonichthys lucernus	Тригла жовта, Морський півень жовтий
Chelon	Товстогуба кефаль, рід
Chondrichthyes	Хрящові риби, клас
Chondrostoma	Підуст, рід
Chondrostoma nasus	Підуст звичайний
Chondrostoma variable	Підуст волзький
chorda, ae f	хорда, струна
Chordata	Хордові, тип
chorion, i m	хоріон, ворсинчаста оболонка зародка
Chromadorina bioculata	Хромадорино двоока
Chromis	Хроміс, рід
Chromis chromis	Хроміс звичайний, Морська ластівка
cibus, i m	їжа
cingulum, i n	пояс
circumferentia, ae f	обвід
cirrus, i m	щупальце
classis, is f	клас
clavicula, ae f	ключиця
cloaca, ae f	клоака
Clupeidae	Оселедцеві, родина
Clupeiformes	Оселедцеподібні, ряд
Clupeonella	Тюлька, рід
Clupeonella cultriventris	Тюлька чорноморсько-азовська
Cobitidae	В'юнові, родина
Cobitis	Щипавка, рід
Cobitis elongatoides	Щипавка дунайська
Cobitis melanoleuca	Щипавка сибірська
Cobitis taenia	Щипавка звичайна
Cobitis tanaitica	Щипавка танайська
Cobitis taurica	Щипавка кримська
Coelenterata	Кишковопорожнинні, тип
coeruleus, a, um	синій, блакитний

color, ōris *m*
color, oris *n*
Colpocyclops dulcis
Colpocyclops longispinosus
columna, ae *f*
commisūra, ae *f*
communis, e
comparativus, a, um
compositus, a, um
compressus, a, um
concha, ae *f*
condylus, i *m*
confertus, a, um
Conger
Conger conger
congestus, a, um
conjugatio, ōnis *f*
constrictor, ōris *m*
contractus, a, um
conus, i *m*
cor, cordis *n*
coralligenus, a, um
Coregonus
Coregonus maraenoides
cornea, ae *f*
cornu, us *n*
corōna, ae *f*
corpus, ōris *n*
Coryphoblennius
Coryphoblennius galerita

costa, ae *f*
Cottidae
Cottus
Cottus gobio
Cottus microstomus
Cottus poecilopus
Craniata
cranium, i *n*
crassum, i *n*
crassus, a, um

колір
 колір
 Кольпоциклоп прісноводний
 Кольпоциклоп шипуватий
 стовп
 спайка
 спільний, звичайний, загальний
 порівняльний
 складний
 стиснутий
 раковина
 виросток
 скупчений
 Конгер, Морський вугор, рід
 Морський вугор атлантичний
 стиснутий
 сполучення, з'єднання
 стискач (м'яз)
 стиснутий
 конус
 серце
 кораловий
 Сиг, рід
 Сиг чудський
 рогівка
 ріг, ріжок
 вінець, корона
 тіло
 Чубатий морський собачка, рід
 Чубатий морський собачка
 мінливобарвний
 ребро
 Рогаткові, родина
 Бабець, рід
 Бабець європейський
 Бабець малоротий
 Бабець строкатоплавцевий
 Черепні, підтип
 череп
 товста кишка
 товстий

cresco, crevi, etum, ere

Crustacea

Ctenolabrus

Ctenolabrus rupestris

Ctenopharyngodon

Ctenopharyngodon idella

culmen, ĩnis *n*

curvus, a, um

cuspis, ĩdis *f*

Cyprinidae

Cypriniformes

Cyprinodontiformes

Cyprinus

Cyprinus carpio

cystis, is *f* (грец.)

cytus, i *m* (грец.)

рости

Ракоподібні, клас

Гребінчастий губань, рід

Гребінчастий губань золотистий

Білий амур, рід

Білий амур східноазіатський

вершина, верхівка

кривий

вістря

Коропові, родина

Коропоподібні, ряд

Коропозубоподібні, ряд

Короп, Сазан, рід

Короп звичайний

міхур

клітина

D

Dactylopteridae

Dactylopterus

Dactylopterus volitans

Dasyatidae

Dasyatis

Dasyatis pastinaca

Довгоперові, родина

Довгопер, рід

Довгопер середземноморський

Хвостоколові, родина

Хвостокол, рід

Хвостокол звичайний, Морський

кіт

підводний, занурений у воду

Звичайні губки, тип

зуб

зубчастий

Зубань, рід

Зубань звичайний

опускач (м'яз)

шкіра

правий

Лаврак, рід

Лаврак європейський

розлогий

Бокоплав опушений

розширювач (м'яз)

розведений

demersus, a, um

Demospongia

dens, dentis *m*

dentatus, a, um

Dentex

Dentex dentex

depressor, ōris *m*

derma, ātis *n*

dexter, tra, trum

Dicentrarchus

Dicentrarchus labrax

diffusus, a, um

Dikerogammarus villosus

dilatātor, ōris *m*

dilutus, a, um

Dina stschegolewi
Diogenes pugilator
Diplecogaster
Diplecogaster bimaculatus

Diplodus
Diplodus annularis

Diplodus puntazzo
Diplodus sargus

discus, i m
divaricatus, a, um
divisio, onis f
Donacilla cornea
dorsum, i n
Drepanosurus birostratus
ductus, us m
ductus, us m
dulcificatio, onis f
dulcificatus, a, um
dulcis, e
durus, a, um

Глотківка щоголева
Рак-самітник діоген
Короткопера риба-присосок, рід
Короткопера риба-присосок
двоплямиста
Морський карась, рід
Морський карась європейський,
Ласкир
Зубарик звичайний
Морський карась смугастий, Сарг
білий
диск
розлогий
відділ
Донацила рогова
спина, спинка
Дрепанозурус дволикий
протока
протока, хід
опріснення
опріснений
солодкий, прісний (про воду)
твердий

Е

effusus, a, um
Elasmobranchii
embryo, ōnis m
emergo, mersi, mergum, ere
Engraulidae
Engraulis
Engraulis encrasicolus
Eriphia verrucosa
esca, ae f
Esocidae
Esociformes
Esox
Esox lucius
Eudontomyzon
Eudontomyzon danfordi

розлогий
Пластинчастозяброві, підклас
ембріон, зародок
спливати
Анчоусові, родина
Анчоус, рід
Анчоус європейський
Краб кам'яний
їжа
Щукові, родина
Щукоподібні, ряд
Щука, рід
Щука звичайна
Мінога зубата, рід
Мінога карпатська

Eudontomyzon mariae
euhalobius, a, um
Eupallasella
Eupallasella percunurus
Euscorpius carpathicus
externus, a, um

Мінога українська
солонководний
Озерний гольян, рід
Озерний гольян звичайний
Скорпіон кримський
зовнішній

F

facies, ei f
Fadejewobdella
quinqueannulata
familia, ae f
fascia, ae f
fel, felis f
fibra, ae f
filamentum, i n
filum, i n
fissum, i m
fissura, ae f
fistula, ae f
flagellaris, e
flagellum, i n
flavescens, entis
flavus, a, um
flexura, ae f
flora, ae f
flos, florcis m
fluctus, i m
fluidus, a, um
flumen, inis n
flumineus, a, um
fluor, oris m
fluvialis, e
fluviaticus, a, um
fluviatilis, e
fluvius, i m
fluxus, us m
folium, i n
fons, fontis m
fontanus, a, um

поверхня, обличчя
Псевдотрохета п'ятикільчаста

родина
фасція, оболонка м'язів
жовч
волокно
нитка
нитка
тріщина, щілина
щілина, тріщина
фістула, свищ
джгутиковий
джгутик
жовтіючий, жовтуватий
жовтий
згин
флора
квітка
течія
рідкий
річка
річковий
течія
річковий
річковий
річковий
річка
течія
листок
джерело
джерельний

fontinalis, e
forāmen, īnis n
forma, ae f
fossa, ae f
fossūla, ae f
fovea, ae f
foveōla, ae f
fragrans, antis
fretum, i n
fretus, us m
frons, frontis f
fulcra, ae f
fundus, i m
fungus, i m
fusus, i m

джерельний
отвір
форма
яма, ямка
ямочка
ямка
ямочка
пахучий, запашний
пролив
пролив
лоб
фулькра
дно
гриб
веретено

G

Gadidae
Gadiformes
Gaidropsarus
Gaidropsarus mediterraneus

Gambusia
Gambusia holbrooki
ganglion, i n
gaster, stris f
Gasterosteidae
Gasterosteiformes
Gasterosteus
Gasterosteus aculeatus
Gastropoda
genēsis, is f

genus, eris n
giganteus, a, um
glandūla, ae f
Gmelina kusnetzowi
Gmelina pusilla
Gnathostomata
Gobiesocidae

Тріскові, родина
Тріскоподібні, ряд
Тривусий морський минь, рід
Тривусий морський минь
середземноморський
Гамбузія, рід
Гамбузія хольбрукська
ганглій, нервовий вузол
шлунок
Колючкові
Колючкоподібні, ряд
Триголкова колючка, рід
Триголкова колючка звичайна
Червоногі, клас
генезис, виникнення, походження,
початок
рід
велетенський
залоза
Гмеліна кузнєцова
Гмеліна маленька
Щелепороті, надклас
Присоскоперові, родина

Gobiidae
Gobio
Gobio carpathicus
Gobio delyamurei

Gobio gobio
Gobio krymensis G. gobio krymensis
Gobio sarmaticus G. gobio brevicirris
Gobio uranoscopus
Gobius
Gobius bucchichi
Gobius cobitis

Gobius cruenatus
Gobius niger
Gobius ophiocephalus
Gobius paganellus
Gobius xanthocephalus
Grass Carp
gutta, ae f
Gymnamodytes
Gymnamodytes cicerellus
Gymnocephalus
Gymnocephalus acerinus
Gymnocephalus baloni
Gymnocephalus cernuus
Gymnocephalus schraetser

Бичкові, родина
 Пічкур, рід
 Пічкур карпатський
 Пічкур Делямуре, Пічкур чорноріченський
 Пічкур звичайний
 Пічкур кримський

 Пічкур дністровський

 Пічкур дунайський
 Бичок звичайний, рід
 Бичок Букчича, Бичок рись
 Бичок звичайний великий, Бичок кругляш
 Бичок червоноротий
 Бичок чорний
 Бичок-трав'яник
 Бичок паганель
 Бичок жовтоголовий
 Білий амур
 крапля
 Південний піскорий, рід
 Південний піскорий голий
 Йорж, рід
 Йорж носар
 Йорж Балона
 Йорж звичайний
 Йорж смугастий

Н

habito, avi, atum, are
habitus, us m
haema, ātis n (грец.)
hamulus, i m
hamus, i m
hemibranchia, orum n, plur.
Hemidiaptomus rylovi
Hemimysis anomala
Hemimysis serrata

мешкати, жити
 габітус, зовнішній вигляд
 кров
 гачок, крючок
 гачок, загнутий шип
 напівзябра
 Гемідіаптом рилова
 Мізіда аномальна
 Мізіда зубчаста

hemisphaerium, i n
Heniochus
Heniochus acuminatus
hepar, ātis n
hiemalis, e
Hippocampus
Hippocampus guttulatus
hippocampus, i m
hippos, i m (грец.)
Hirudinea
Hirudo medicinalis
Hirudo verbana
hirūdo, īnis f
histologia, ae f
homo, inis m
Hucho
Hucho hucho
Huso
Huso huso
hybrida, ae f
hydrobiologia, ae f
hydrobotanica, ae f
hydrophilus, a, um
hydrophyton, i n
hydrosphaera, ae f
Hydrozoa
Hyla arborea
Hypanis laeviuscula
Hypanis plicata
hypogastrium, i n
Hypophthalmichthys

півкуля
Кабуба, рід
Кабуба білопера
печінка
зимовий
Морський коник, рід
Морський коник довгорилий
гіпокамп, морський коник
кінь
П'явки, клас
П'явка медична
П'явка аптечна
п'явка
гістологія, наука про тканини
людина
Таймень, рід
Лосось дунайський, Головатиця
Білуга, рід
Білуга звичайна
гібрид
гідробіологія
гідроботаніка
водолюбний
гідрофіт
гідросфера
Гідрозоїдні медузи, клас
Райка звичайна, або деревна
Гипаніс левіускула
Гипаніс складчастий
гіпогастрій, підчеревина
Товстолобик білий, рід

I

ichthyologia, ae f
Ictaluridae

Ictalurus
Ictalurus punctatus
Ictiobus
Ictiobus bubalus

іхтіологія
Ікталурові, американські котячі
соми, родина
Канальний сом, рід
Канальний сом плямистий
Буфало, рід
Буфало малоротий

Ictiobus cyprinellus
Ictiobus niger
Idus
Idus idus
incisūra, ae f
individuum, i n
infestans, antis
Insecta
insectum, i n
insula, ae f
integumentum, i n
interfluo, fluxi, fluxum, ere
intermedius, a, um
internus, a, um
interstitium, i n
intestīnum, i n
intīma, ae f

introitus, us m
inundatio, onis f
Iphigenella acanthopoda
Iphigenella andrussovi

Iphigenella shablensis

iuvenilis, e
iuvenis, e
jugum, i n
junctūra, ae f

Katamysis warpachowskyi
Knipowitschia longicaudata

Knipowitschia
Knipowitschia caucasica

Labidocera brunescens

Буфало великоротий
Буфало чорний
В'язь, рід
В'язь звичайний
вирізка
особина
шкідливий, небезпечний
Комахи, клас
комаха
острів
покрив, покриття
протікати
проміжний, середній
внутрішній
інтерстицій (проміжок)
кишка
інтима, внутрішня оболонка
судини
вхід, початок, доступ
розлив
Іфігенела колючконога
Рак широкопалий, Іфігенела
андрусова
Морський кріт, Іфігенела
шаблинська
молодий
молодий
ярмо, підвищення, гребінь
з'єднання, сполучення

K

Мізида Варпаховського
Бичок-кніповічія
довгохвостий
Бичок-кніповічія, рід
Бичок-кніповічія кавказький

L

Лабідоцера брунатна

labium, i n	губа
Labridae	Губаневі, родина
labrum, i n	басейн
Labrus	Губань, рід
Labrus viridis	Губань зелений
lacuna, ae f	лагуна
lacunaris, e	лагуновий
lacus, us m	озеро
lacuster, stris, stre	озерний
lamīna, ae f	пластинка
latinus, a, um	латинський
latus, a, um	широкий
latus, eris n	бік
lentus, a, um	повільний
Lepadogaster	Риба-присосок, рід
Lepadogaster candolii	Риба-присосок товсторила
Lepadogaster lepadogaster	Риба-присосок європейська
Lepidoptera	Метелики, ряд
Lepomis	Сонячна риба, рід
Lepomis gibbosus	Сонячна риба синьозяброва
Leucaspius	Верховка, рід
Leucaspius delineatus	Верховка звичайна
Leuciscus	Ялець, рід
Leuciscus danilewskii	Ялець Данилевського
Leuciscus leuciscus	Ялець звичайний
lien, liēnis m	селезінка
limen, enis m	ліман
limus, i m	мул
linea, ae f	лінія, риска
lingua, ae f	язик, мова
Lipophrys	Морський собачка-ліпофрис
Lipophrys adriaticus	Морський собачка адріатичний
Lipophrys pavo	Морський собачка павич
liquidus, a, um	рідкий
Lissotriton [triturus]	Тритон карпатський
montandoni	
Lissotriton [triturus] vulgaris	Тритон звичайний
litoralis, e	береговий
litus, oris n	берег (морський)
Liza	Кефаль-ліза, рід
Liza aurata	Кефаль сингіль

Liza haematocheilus

Liza ramada

Liza saliens

lobŭlus, i m

lobus, i m

locus, i m

logos, i m (грец.)

longitŭdo, ĩnis f

longus, a, um

Lophiiformes

Lophius piscatorius

Lota

Lota lota

Lotidae

luteus, a, um

Lymnaea clavata

Lymnaea pachyta

lympha, ae f

Lysmata seticaudata

Lysmata seticaudata

Кефаль піленгас, Кефаль
червоногуба

Кефаль рамада

Кефаль гостроніс

часточка

частка

місце

наука

довжина

довгий

Вудильникоподібні, ряд

Морський чорт європейський

Минь, рід

Минь річковий

Миневі, родина

жовтий

Ставковик булавоподібний

Ставковик потовщений

лімфа, безбарвна речовина

Лисмата щетинконога

Краб трав'яний

М

Macropipus arcuatus

macŭla, ae f

maculatus, a, um

magnus, a, um

malus, a, um

mandibŭla, ae f

mare, is n

marinus, a, um

medŭlla, ae f

membrāna, ae f

membranaceus, a, um

Merlangius

Merlangius euxinus

Mesogobius

Mesogobius batrachocephalus

Mesotriton [triturus] alpestris

Краб-плавунець

пляма

плямистий

великий

поганий

нижня щелепа

море

морський

мозок (кістковий, спинний)

мембрана, перетинка, оболонка

перетинчастий

Мерланг, рід

Мерланг чорноморський

Бичок-мезогобіус, рід

Бичок-мезогобіус жабоголовий,

Бичок-жаба

Тритон альпійський

microbiologia, ae f
microbion, i n
(microbium, i n)
Micromesistius
Micromesistius poutassou
microorganismus, i m
migrans, ntis
migrarorius, a, um
mineralis, e
minutus, a, um
Misgurnus
Misgurnus fossilis
mobilitas, ātis f
Moerisia maeotica
mollis, e
Mollusca
montanus, a, um
Moronidae
morpha, ae f
motorius, a, um
Mugil
Mugil cephalus
Mugilidae
Mugiliformes
Mullidae
Mullus
Mullus barbatus ponticus
Mullus ponticus
multus, a, um
murex, icis m
musculus, i m
Mylopharyngodon
Mylopharyngodon piceus
mytilus, i m

мікробіологія
 мікроб

 Путасу, рід
 Путасу північна
 мікроорганізм
 мігруючий
 міграційний
 мінеральний
 малий, дрібний
 В'юн, рід
 В'юн звичайний
 рухливість
 Меризія азовська
 м'який
 М'якуни, тип
 гірський
 Лавракові, родина
 морфа
 руховий, рушійний
 Кефаль, рід
 Кефаль лобань
 Кефалеві, родина
 Кефалеподібні, ряд
 Барабулеві, султанкові, родина
 Барабуля, Султанка, рід
 Барабуля чорноморська
 Барабуля чорноморська
 численний
 пурпуровий равлик, шип
 м'яз
 Чорний амур, рід
 Чорний амур східноазіатський
 мушля, раковина

N

nasus, i m
natans, ntis
natatorius, a, um
natura, ae f

ніс
 плаваючий
 плавальний
 природа

Naucrates	Риба-лоцман, рід
Naucrates ductor	Риба-лоцман звичайна
navicūla, ae f	човен
navigatio, onis f	плавання
Nemathelminthes	Круглі черви, тип
Nematoda	Нематоди, клас
Neogobius	Бичок чорноморсько-каспійський, Бичок-неогобіус, рід
Neogobius cephalargoides	Бичок чорноморсько-азовський
Neogobius eurycephalus	Бичок рижик азовський
eurycephalus	
Neogobius eurycephalus	
odessicus	Бичок рижик одеський
Neogobius fluviatilis	Бичок пісочник
Neogobius gymnotrachelus	Бичок гонець
Neogobius kessleri	Бичок головач, Бичок Кеслера
Neogobius melanostomus	Бичок кругляк
Neogobius platyrostris	Бичок губань
Neogobius ratan	Бичок ратан
Neogobius syrman	Бичок сірман
Neopterygii	Новопері риби, підклас
Nerophis	Змієподібна морська голка, рід
Nerophis ophidion teres	Змієподібна морська голка
Nerophis teres	Змієподібна морська голка чорноморська
nervus, i m	нерв
niger, gra, grum	чорний
nigrīcans, antis	чорніючий, чорнуватий
Niphargoides intermedius	Ніфарг середній
nitens, entis	блискучий
nitidus, a, um	блискучий
nocens, entis	шкідливий
nodūlus, i m	вузлик
nodus, i m	вузол
nomen, inis n	назва, ім'я
nomenclatura, ae f	номенклатура
novus, a, um	новий
nucleolus, i m	ядерце (нуклеолус)
nucleus, i m	ядро
nutans, antis	пониклий

O

obliquus, a, um
obscurus, a, um
obtusus, a, um
occidentalis, e
oceanicus, a, um
oceanus, i m
oculus, i m
Odonata
Odontobutidae
oesophagus, i m
Oithona minuta
Olindias inexpectata
Olygochaeta
operculum, i n
Ophidiidae
Ophidiiformes
Ophidion
Ophidion rochei
ora, ae f
orbita, ae f
ordo, inis m
organismus, i m
orgānon, i n (orgānum, i n)
orientalis, e
Oryzias
Oryzias sinensis
os, oris n
os, ossis n
Ostrea edulis
ovalis, e
ovarium, i n
ovum, i n
Oxychilus kobelti

косий
темний
тупий
західний
океанічний
океан
око
Бабки, ряд
Головешкові, родина
стравохід
Оітона мінута
Оліндіас несподіваний
Малощетинкові черви, клас
зяброва кришка
Ошибневі, родина
Ошибнеподібні, ряд
Ошибень, рід
Ошибень звичайний
узбережжя
орбіта, очниця, очна ямка
порядок
організм
орган
східний
Медака, Орізія, рід
Медака китайська
рот
кістка
Устриця їстівна [звичайна]
овальний
яєчник
яйце, яйцеклітина
Оксихілюс кобельта

P

Pachygrapsus marmoratus

Краб мармуровий

paeninsula, ae f

напівострів

palus, udis f

болото

papilla, ae f

сосок, сосочок

par, is

рівний

Parablennius

Морський собачка-парабленіус, рід

Parablennius incognitus

Морський собачка таємничий

Parablennius sanguinolentus

Морський собачка червоний

Parablennius tentacularis

Морський собачка

Parablennius zvonimiri

довгощупальцевий

Parasalmo

Морський собачка Звонимира

Parasalmo mykiss

Тихоокеанська форель, рід

parasitus, i m

Микіжа прісноводна

paries, etis m

паразит

pars, partis f

стінка

parvus, a, um

частина

patella tarentina

малий

patiens, entis

блюдечко

Pegusa

стійкий

Pegusa lascaris

Морський язык, рід

Pelecus

Морський язык піщаний

Pelecus cultratus

Чехоня, рід

pellucidus, a, um

Чехоня звичайна

pelobates fuscus

прозорий

Pelophylax [rana] esculentus

землянка звичайна

Pelophylax [rana] lessonae

Жаба їстівна

Pelophylax [rana] ridibundus

Жаба ставкова

penna, ae f

Жаба озерна

Perca

плавник, плавець

Perca fluviatilis

Окунь прісноводний, рід

Percarina

Окунь звичайний

Percarina demidoffii

Перкарина, рід

Percarina maeotica

Перкарина чорноморська

Perccottus

Перкарина азовська

Perccottus glenii

Головешка, рід

Percidae

Головешка ротань

Perciformes

Окуневі, родина

perforatus, a, um

Окунеподібні, ряд

пробитий, продірявлений,
пронизаний

periodus, i f	період
peripheria, ae f	периферія
Peristoma merduenianum	Перистома мердвенева
periton(a)eum, i n	очеревина
petalum, i n (грец.)	пластинка, пелюсток
Petasina bielzi	Петасіна Більца
petra, ae f (грец.)	камінь
Petroleuciscus	Бобирець, рід
Petroleuciscus borysthenicus	Бобирець звичайний
Petromyzontida	Міноги, клас
Petromyzontidae	Міногові, родина
Petromyzontiformes	Міногоподібні, ряд
Petromyzontomorphi	Міноговидні, надклас
pharynx, ngis f	глотка
Phoxinus	Гольян, рід
Phoxinus phoxinus	Гольян звичайний
phyllum, i n	тип
pigmentum, i n	пігмент, барвна речовина
Pilumnus hirtellus	Краб волохатий
pineae, ae f	шишка
pinna, ae f	плавець
piscina, ae f	став, садок (для риби)
piscis, is m	риба
piscor, atus sum, ari	ловити рибу
pituita, ae f	слиз
plancton, i n	планктон
planta, ae f	рослина
planum, i n	площина, дзеркало
planus, a, um	плаский, рівний
Platichthys	Річкова камбала, рід
Platichthys luscus	Річкова камбала чорноморська, Глось
Pleuronectidae	Камбалові, родина
Pleuronectiformes	Камбалоподібні, ряд
plica, ae f	складка
plicatus, a, um	складчастий
Poeciliidae	Камбузієві, пецилієві, родина
polaris, e	полярний
Polychaeta	Багатощетинкові черви, клас
Polyodon	Веслоніс, рід
Polyodon spathula	Веслоніс північноамериканський

Polyodontidae	Веслоносові, родина
Pomacentridae	Помацентрові, родина
Pomatias rivularis	Равлик кришечковий струмковий
Pomatomidae	Луфареві, родина
Pomatomus	Луфар, рід
Pomatomus saltatrix	Луфар звичайний
Pomatoschistus	Бичок-лисун, рід
Pomatoschistus marmoratus	Бичок-лисун мармуровий
Pomatoschistus minutus	Бичок-лисун малий
Pontella mediterranea	Понтела середземноморська
populatio, onis f	популяція
porus, i m	отвір, піра
Potamon tauricum	Краб прісноводний
potamophilus, a, um	річколюбний
praecox, ocis	ранній
primus, a, um	перший
processus, us m	відросток
procumbens, entis	сланкий
profundus, a, um	глибокий
Prostenomphalia carpathica	Простеномфалія карпатська
Proterorhinus	Тупоносий бичок, рід
Proterorhinus marmoratus	Тупоносий бичок цуцик
Proterorhinus nasalis	Тупоносий бичок східний
Proterorhinus semilunaris	Тупоносий бичок західний
Proterorhinus tataricus	Тупоносий бичок чорноріченський
Psetta	Камбала-калкан, рід
Psetta maeotica torosa	Камбала-калкан азовська
Psetta maeotica	Камбала-калкан чорноморська
Pseudorasbora	Чебачок, рід
Pseudorasbora parva	Чебачок амурський
pubescens, entis	пухнастий
punctatus, a, um	крапчастий
pungens, entis	колючий
Pungitius	Багатооголкова колючка, рід
Pungitius platygaster	Багатооголкова колючка південна
purus, a, um	чистий
pyramidalis, e	пірамідальний

R

radialis, e	променевий
--------------------	------------

radix, icis <i>f</i>	корінь
Raja	Ромбовий скат, рід
Raja clavata	Ромбовий скат колючий, Морська лисиця
Rajidae	Ромбові скати, родина
Rajiformes	Скатеподібні, ряд
Rajiformes	Скатопоподібні, ряд
ramus, i <i>m</i>	гілка
Rana arvalis	Жаба гостроморда
Rana dalmatina	Жаба прудка
Rana temporaria	Жаба трав'яна
rana, ae <i>f</i>	жаба
rarus, a, um	рідкісний
recens, entis	свіжий
recessus, us <i>m</i>	відлив, заглибина, закуток
reclinatus, a, um	відхилений
rectus, a, um	прямий
regio, ōnis <i>f</i>	ділянка
regnum, i <i>n</i>	царство
repens, entis	повзучий
respiratio, ōnis <i>f</i>	дихання
rete, is <i>n</i>	сітка
reticularis, e	сітчастий
Rhodeus	Звичайний гірчак, рід
Rhodeus amarus	Гірчак європейський
rima, ae <i>f</i>	щілина
ripa, ae <i>f</i>	берег (річковий)
riparius, a, um	береговий
rivalis, e	струмковий
rivularis, e	струмковий
rivulus, i <i>m</i>	струмок
Romanogobio	Білоперий пічкур, рід
Romanogobio antipai	Білоперий пічкур Антипи
Romanogobio belingi R.	Білоперий пічкур дніпровський
albipinnatus belingi	
Romanogobio kesslerii	Білоперий пічкур дністровський
Romanogobio tanaiticus R.	Білоперий пічкур донський
albipinnatus tanaiticus	
Romanogobio vladykovi R.	Білоперий пічкур дунайський
albipinnatus vladykovi	
rotundus, a, um	круглий

ruber, bra, brum
rupes, is *f*
rupester, stris, stre
rusticus, a, um
Rutilus
Rutilus frisii
Rutilus rutilus

червоний
скеля
скельний
сільський
Плітка, рід
Вирезуб причорноморський
Плітка звичайна

S

Sabanejewia
Sabanejewia aurata s. l.
Sabanejewia baltica
Sabanejewia bulgarica
saccŭlus, i *m*
sal, salis *m*
Salamandra salamandra
Salaria
Salaria pavo
Salmo
Salmo iridea
Salmo labrax
Salmo trutta
Salmo trutta trutta morpha fario
Salmo trutta trutta morpha lacustris
Salmonidae
Salmoniformes
salsus, a, um
Salvelinus
Sander
Sander lucioperca
Sander marinus
Sander volgensis
sanguis, ĩnis *m*
Sarda
Sarda fontinalis
Sarda sarda
Sardina
Sardina pilchardus

Золотиста щипавка, Сабанєєвія, рід
Щипавка золотиста
Золотиста щипавка північна
Золотиста щипавка дунайська
мішечок
сіль
Саламандра плямиста
Морський собачка-саярія, рід
Морський собачка павич
Лосось, рід
Форель райдужна
Лосось чорноморський
Лосось-кумжа
Форель струмкова

Форель озерна

Лососєві, родина
Лососєподібні, ряд
солоний
Голець, рід
Судак, рід
Судак звичайний
Судак морський, Судак буговець
Судак волзький, Берш
кров
Пеламіда, рід
Палія американська
Пеламіда атлантична
Сардина, рід
Сардина європейська

Sardinella	Сардинела, рід
Sardinella aurita	Сардинела кругла
Sarpa	Сарпа, рід
Sarpa salpa	Сарпа сальповидна
saxosus, a, um	скельний
saxum, i n	скеля
Scardinius	Краснопірка, рід
Scardinius erythrophthalmus	Краснопірка звичайна
skeleton, i n	скелет
Sciaena	Горбань, Мелакопія, рід
Sciaena umbra	Горбань темний, Мелакопія темна
Sciaenidae	Горбаневі, родина
sclerōsis, is f	склероз, затвердіння тканин або органів
Scomber	Скумбрія, рід
Scomber japonicus	Скумбрія японська
Scomber scombrus	Скумбрія атлантична
Scombridae	Скумбрієві, родина
Scophthalmidae	Калканові, родина
Scophthalmus	Ромб, рід
Scophthalmus rhombus	Ромб гладенький
Scorpaena	Скорпена, Морський йорж, рід
Scorpaena porcus	Скорпена європейська, Морський йорж європейський
Scorpaenidae	Скорпеніві, родина
Scorpaeniformes	Скорпеноподібні, ряд
secundus, a, um	другий
Segmentina nitida	Сегментина блискуча
selectio, onis f	відбір, селекція
semen, inis n	сім'я, насіння
senex, senis	старий
septum, i n	перегородка
series, ei f	Ряд (<i>таксономічна категорія</i>)
serotinus, a, um	пізній
serpens, entis	повзучий
Serranidae	Серанові, кам'яні окуні, родина
Serranus	Кам'яний окунь, рід
Serranus cabrilla	Кам'яний окунь ханос
Serranus scriba	Кам'яний окунь зебра
Serrulina serrulata	Серуліна зубчаста
sexus, us m	стать

Siluridae
Siluriformes
Silurus
Silurus glanis
silva, ae f
simplex, icis
sinister, stra, strum
sinus, us m
Smirnoviella reducta
Soleidae
Solen vagina
Sparidae
Sparus
Sparus aurata
spatium, i n
specialis, e
species, ei f
Speodiaptomus birsteini
sphaera, ae f
sphincter, ēris m
Sphyraena
Sphyraena pinguis
Sphyraena sphyraena
Sphyraenidae
Spicara
Spicara flexuosa

Spicara maena
Spicara smaris
spina, ae f
spinosus, a, um
splendens, entis
sponga, ae f
spongiosus, a, um
Sprattus
Sprattus phalericus
spuma, ae f
Squalidae
Squaliformes
Squalius
Squalius cephalus

Сомові, родина
 Сомоподібні, ряд
 Сом, рід
 Сом європейський
 ліс
 простий
 лівий
 пазуха
 Смірновіела редукована
 Солеєві, косороті, родина
 Черенок
 Спарові, родина
 Спар, рід
 Спар золотистий
 простір
 спеціальний
 вид
 Спеодіаптомус Бірштейна
 куля, сфера
 стискач (м'яз), сфінктер
 Баракуда, Сфірена, рід
 Баракуда червона
 Баракуда європейська
 Баракудові, родина
 Смарида, рід
 Смарида середземноморська,
 Спікара
 Смарида європейська, Менола
 Смарида звичайна
 ость, шип
 колючий
 блискучий
 губка
 губчастий
 Шпрот, рід
 Шпрот середземноморський
 піна
 Катранові, родина
 Катраноподібні, ряд
 Головень, рід
 Головень європейський

Squalus	Катран, рід
Squalus acanthias	Катран звичайний
squama, ae f	луска
squamosus, a, um	лускатий
stadium, i n	стадія
stagnum, i n	став
status, us m	стан, положення
stellatus, a, um	зірчастий
striatus, a, um	смугастий
suaveolens, entis	запашний
subfamilia, ae f	підродина
subforma, ae f	підформа
subgenus, eris n	підрід
submersus, a, um	підводний, занурений у воду
subordo, inis f	підпорядок
subregnum, i n	підцарство
subspecies, ei f	підвид
substantia, ae f	речовина
sulcus, i m	борозна
superclassis, is f	надклас
superfamilia, ae f	надродина
superficies, ei f	поверхня
superordo, inis m	надпорядок
sutūra, ae f	шов
Symphodus	Зеленушка, рід
Symphodus cinereus	Зеленушка рябчик
Symphodus ocellatus	Зеленушка плямиста
Symphodus roissali	Зеленушка перепілка
Symphodus rostratus	Зеленушка носата
Symphodus tinca	Зеленушка рулена
Syngnathidae	Морські голки, родина
Syngnathus	Морська голка, рід
Syngnathus abaster	Морська голка пухлощока
Syngnathus acus	Морська голка звичайна
Syngnathus argentatus	Морська голка чорноморська,
	Трубкарот
Syngnathus nigrolineatus	Морська голка пухлощока
Syngnathus schmidtii	Морська голка пелагічна, Морська
	голка шипувата
Syngnathus tenuirostris	Морська голка тонкорила
syngnathus typhle	морська голка довгорила

Syngnathus variegatus
systema, atis *n*
systematica, ae *f*

Морська голка товсторила
система
систематика

T

tabŭla, ae *f*
Tanymastix stagnalis
taxon, i *n*
taxonomia, ae *f*
Teleostei
Telestes
Telestes souffia
tensor, ōris *m*
tenuis, e
terminatio, ōnis *f*
terminus, i *m*
terra, ae *f*
testis, is *m*
Testudines
Tetraodontiformes
theca, ae *f*
Thunnus
Thunnus thynnus

Thymallus
Thymallus thymallus
Tinca
Tinca tinca
Trachinidae
Trachinus
Trachinus draco
Trachurus
Trachurus mediterraneus
ponticus
Trachurus trachurus
transversus, a, um
Trichia Lubomirskii
Tridentiger
Tridentiger trigonocephalus
Triglidae

дошка, пластина
Танімастикс ставковий
таксон
таксономія
Кісткові риби, відділ
Ялець-андруга, рід
Ялець-андруга європейський
напружувач (м'яз)
тонкий
закінчення
термін
земля
сім'яник
Черепахи, ряд
Скелезубоподібні, ряд
тека, оболонка
Тунець, рід
Тунець блакитний, звичайний,
атлантичний
Харіус, рід
Харіус європейський
Лин, рід
Лин звичайний
Драконові, родина
Морський дракончик, рід
Морський дракончик великий
Ставрида, рід
Ставрида чорноморська

Ставрида атлантична
поперечний
Трихія Любомирського
Тризубий бичок, рід
Тризубий бичок смугастий
Триглові

Tripterygiidae
Tripterygion
Tripterygion tripteronotus
Triturus cristatus
Triturus dobrogicus
Triturus Karelinii
Trocheta bykowskii
Trocheta subviridis
Trochulus villosulus
tropicus, a, um
truncus, i m
tuba, ae f
tubŭla, ae f
tumor, ōris m
tunīca, ae f
Turricaspia lincta
tympania, ae f
tympānum, i n
typicus, a, um

Трьохпéрові, родина
 Трьохпéрка, рід
 Трьохпéрка чорноголова
 Тритон гребінчастий
 Тритон дунайський
 Тритон Кареліна
 Трохета Биковського
 Трохета потайна
 Трохулюс опушений
 тропічний
 стовбур, тулуб
 труба, трубка
 трубочка
 пухлина
 оболонка
 Турикаспія Лінкта
 здуття
 барабан
 типовий

U

Umbra
Umbra krameri
Umbridae
Umbrina
Umbrina cirrosa
uncus, i m
unda, ae f
undulatus, a, um
Unio crassus
Uranoscopidae
Uranoscopus
Uranoscopus scaber

Умбра, рід
 Умбра звичайна
 Умброві, родина
 Умбріна, рід
 Умбріна світла, Горбань світлий
 гачок
 хвиля
 хвилястий
 Перлівниця товста
 Зіркоглядіві, родина
 Звичайний зіркогляд, рід
 Звичайний зіркогляд європейський

V

urens, entis
variegatus, a, um
varietas, atis f

жалкий
 строкатий
 різновид

vegetatio, onis *f*
venter, tris *m*
vernalis, e
vertebra, ae *f*
Vertigo angustior
vesica, ae *f*
vestigium, i *n*
vetus, eris
Vimba
Vimba tenella
Vimba vimba
Vimba vimba tenella
violaceus, a, um
vipera, ae *f*
virescens, entis
viridis, e
viscus, ĕris *n*
visus, us *m*
vita, ae *f*
vitellus, i *m*
vivus, a, um
vomer, ĕris *m*

росли́нність
черевце, живіт
весняний
хребець
Вертиго вузький
міхур
слід
старий
Рибець, рід
Рибець малий
Рибець звичайний
Рибець малий
фіолетовий
змія, гадюка
зеленіючий, зеленуватий
зелений
нутрощі
зір
життя
жовток
живий
леміш

X

Xantho poressa
Xiphias
Xiphias gladius

Xiphiidae

Краб [ксанто] пореса
Риба-меч, Мечорил, рід
Риба-меч звичайна, Мечорил
звичайний
Мечорилі, родина

Z

Zeidae
Zeiformes
Zeus
Zeus faber

Zingel
Zingel streber

Зеусові, родина
Зеусоподібні, ряд
Зеус, Сонцевик, рід
Зеус звичайний, Сонцевик
звичайний
Чоп, рід
Чоп малий

Zingel zingel	Чоп звичайний, Чоп великий
zona, ae f	зона, пояс
zoologia, ae f	зоологія
zoologicus, a, um	зоологічний
Zosterisessor	Бичок-трав'яник, рід
Zosterisessor ophiocephalus	Бичок-трав'яник змієголовий

УКРАЇНСЬКО-ЛАТИНСЬКИЙ СЛОВНИК

А

адаптація, пристосування	<i>adaptatio, ōnis f</i>
Адріаніхтові, родина	<i>Adrianichthyidae</i>
Аксонолайм замковий	<i>Axonolaimus sera</i>
альвеола, комірка, жолобок, виїмка	<i>alveolus, i m</i>
анатомія	<i>anatomia, ae f</i>
Анчоус європейський	<i>Engraulis encrasicolus</i>
Анчоус, рід	<i>Engraulis</i>
Анчоусові, родина	<i>Engraulidae</i>
аорта	<i>aorta, ae f</i>
апарат	<i>apparatus, us m</i>
апофіз, відросток	<i>apophysis, is f</i>
Аріанта ефіопська	<i>Arianta aethiops</i>
Арноглові, Ромбові, родина	<i>Bothidae</i>
Арноглось	<i>Arnoglossus kessleri</i>
середземноморська, Камбала Кесслера	
Арноглось, рід	<i>Arnoglossus</i>
артерія	<i>arteria, ae f</i>
Археобдела каспійська	<i>Archaeobdella esmonti</i>
Атеріна коричнева	<i>Atherina bonapartii</i>
Атеріна морська	<i>Atherina hepsetus</i>
Атеріна чорноморська	<i>Atherina pontica</i>
Атеріна, рід	<i>Atherina</i>
Атерінові, родина	<i>Atherinidae</i>
Атеріноподібні, ряд	<i>Atheriniformes</i>

Б

Бабець європейський	<i>Cottus gobio</i>
Бабець малоротий	<i>Cottus microstomus</i>
Бабець строкатоплавцевий	<i>Cottus poecilopus</i>
Бабець, рід	<i>Cottus</i>
Бабки, ряд	<i>Odonata</i>

Багато голкова колючка південна	<i>Pungitius platygaster</i>
Багато голкова колючка, рід	<i>Pungitius</i>
Багато щетинкові черви, клас	<i>Polychaeta</i>
Баліторові (Річкові слижі), родина	<i>Balitoridae</i>
барабан	<i>tympanum</i> , i <i>n</i>
Барабулеві, султанкові, родина	<i>Mullidae</i>
Барабуля чорноморська	<i>Mullus barbatus ponticus</i>
Барабуля чорноморська	<i>Mullus ponticus</i>
Барабуля, Султанка, рід	<i>Mullus</i>
Баракуда європейська	<i>Sphyaena sphyaena</i>
Баракуда червона	<i>Sphyaena pinguis</i>
Баракуда, Сфірена, рід	<i>Sphyaena</i>
Баракудові, родина	<i>Sphyaenidae</i>
басейн	<i>labrum</i> , i <i>n</i>
Безхвості, ряд	<i>Anura</i>
берег (морський)	<i>litus</i> , <i>oris n</i>
берег (річковий)	<i>ripa</i> , <i>ae f</i>
береговий	<i>litoralis</i> , <i>e</i>
береговий	<i>riparius</i> , <i>a</i> , <i>um</i>
Бистрянка звичайна	<i>Alburnoides bipunctatus</i>
Бистрянка південна	<i>Alburnoides fasciatus</i>
Бистрянка російська	<i>Alburnoides rossicus</i>
Бистрянка, рід	<i>Alburnoides</i>
Бичкові, родина	<i>Gobiidae</i>
Бичок Букчича, Бичок рись	<i>Gobius bucchichi</i>
Бичок головац, Бичок Кеслера	<i>Neogobius kessleri</i>
Бичок гонець	<i>Neogobius gymnotrachelus</i>
Бичок губань	<i>Neogobius platyrostris</i>
Бичок жовтоголовий	<i>Gobius xanthocephalus</i>
Бичок звичайний великий,	<i>Gobius cobitis</i>
Бичок кругляш	
Бичок звичайний, рід	<i>Gobius</i>
Бичок кругляк	<i>Neogobius melanostomus</i>
Бичок паганель	<i>Gobius paganellus</i>
Бичок пісочник	<i>Neogobius fluviatilis</i>
Бичок ратан	<i>Neogobius ratan</i>
Бичок рижик азовський	<i>Neogobius eurycephalus</i>

Бичок рижик одеський	eurycephalus
Бичок сірман	Neogobius eurycephalus odessicus
Бичок червоноротий	Neogobius syrman
Бичок чорний	Gobius cruenatus
Бичок чорноморсько-азовський	Gobius niger
Бичок чорноморсько-каспійський, Бичок-неогобіус, рід	Neogobius cephalargoides
Бичок-каспіосома каспійський	Neogobius
Бичок-кніповичія кавказький	Caspiosoma caspium
Бичок-кніповичія, рід	Knipowitschia caucasica
Бичок-кніповічія довгохвостий	Knipowitschia
Бичок-лисун малий	Knipowitschia longecaudata
Бичок-лисун мармуровий	Pomatoschistus minutus
Бичок-лисун, рід	Pomatoschistus marmoratus
Бичок-мезогобіус жабоголовий, Бичок-жаба	Pomatoschistus
Бичок-мезогобіус, рід	Mesogobius batrachocephalus
Бичок-пуголовок голий	Mesogobius
Бичок-пуголовок донський	Benthophilus nudus
Бичок-пуголовок зірчастий	Benthophilus durrelli
Бичок-пуголовок, рід	Benthophilus stellatus
Бичок-пуголовочок Браунера	Benthophilus
Бичок-пуголовочок, рід	Benthophiloides brauneri
Бичок-трав'яник	Benthophiloides
Бичок-трав'яник змієголовий	Gobius ophiocephalus
Бичок-трав'яник, рід	Zosterisessor ophiocephalus
Біанколіна кунікулюс бік	Zosterisessor
Білизна європейська, білизна звичайна	Biancolina cuniculus
Білизна, рід	latus, eris n
білий	Aspius aspius
Білий амур східноазіатський	Aspius
Білий амур, рід	albus, a, um
Білоперий пічкур Антипи	Ctenopharyngodon idella
Білоперий пічкур	Ctenopharyngodon
	Romanogobio antipai
	Romanogobio belingi R. albipinnatus

дніпровський	belingi
Білоперий пічкур	Romanogobio kesslerii
дністровський	
Білоперий пічкур донський	Romanogobio tanaiticus R. albipinnatus tanaiticus
Білоперий пічкур дунайський	Romanogobio vladykovi R. albipinnatus vladykovi
Білоперий пічкур, рід	Romanogobio
Білуга звичайна	Huso huso
Білуга, рід	Huso
біологічний	biologicus, a, um
біологія	biologia, ae <i>f</i>
блискучий	nitens, entis
блискучий	nitidus, a, um
блискучий	splendens, entis
блюдечко	patella tarentina
Бобирець звичайний	Petroleuciscus borysthenticus
Бобирець, рід	Petroleuciscus
Бокоплав опушений	Dikerogammarus villosus
болото	palus, udis <i>f</i>
Бопс смугастий	Boops boops
Бопс, рід	Boops
борозна	sulcus, i <i>m</i>
Бранхінекта лякаюча	Branchinecta ferox
Бранхінекта маленька	Branchinecta minuta
Бранхінекта східна	Branchinecta orientalis
Бранхінектела колюча	Branchinectella spinosa
Бранхінектела середня	Branchinectella media
Браншінела колюча	Branchinella spinosa
Бранхіпус шафера	Branchipus schaefferi
Буфало великоротий	Ictiobus cyprinellus
Буфало малоротий	Ictiobus bubalus
Буфало чорний	Ictiobus niger
Буфало, рід	Ictiobus

В

В'юн звичайний	Misgurnus fossilis
В'юн, рід	Misgurnus
В'юнові, родина	Cobitidae
В'язь звичайний	Idus idus

В'язь, рід
велетенський
великий
веретено
Вертиго вузький
верхівка
Верховка звичайна
Верховка, рід
Верховодка звичайна
Верховодка, рід
вершина, верхівка
Веслоніс
північноамериканський
Веслоніс, рід
Веслоносові, родина
весняний
вид
Вирезуб причорноморський
вирізка
виросток
відбір, селекція
відділ
відлив, заглибина, закуток
відросток
відхилений
вінець, корона
вістря
внутрішній
вода
водний
водойма, акваріум
водолюбний
водоспад
водосховище
волокно
Вугреві, прісноводні вугрі,
родина
Вугреподібні, ряд
Вудильникоподібні, ряд
вузлик
вузол

Idus
giganteus, a, um
magnus, a, um
fuscus, i m
Vertigo angustior
apex, ĩcis m
Leucaspius delineatus
Leucaspius
Alburnus alburnus
Alburnus
culmen, ĩnis n
Polyodon spathula

Polyodon
Polyodontidae
vernalis, e
species, ei f
Rutilus frisii
incisūra, ae f
condylus, i m
selectio, onis f
divisio, onis f
recessus, us m
processus, us m
reclinatus, a, um
corōna, ae f
cuspis, ĩdis f
internus, a, um
aqua, ae f
aquaticus, a, um
aquarium, i n
hydrophilus, a, um
cataracta, ae f
aquatio, onis f
fibra, ae f
Anguillidae

Anguilliformes
Lophiiformes
nodulus, i m
nodus, i m

Вусатий слиж європейський
Вусатий слиж, рід
вхід
вхід, початок, доступ

Barbatula barbatula
Barbatula
adītus, us *m*
introitus, us *m*

Г

габітус, зовнішній вигляд
Гамбузія хольбрукська
Гамбузія, рід
ганглії, нервовий вузол
гачок
гачок, загнутий шип
гачок, крючок
Гемідіаптом рилова
генезис, виникнення,
походження, початок
Гипаніс левіускула
Гипаніс складчастий
гібрид
гідробіологія
гідроботаніка
Гідрозойні медузи, клас
гідросфера
гідрофіт
гілка
гіпогастрій, підчеревина
гіпокамп, морський коник
гірський
Гірчак європейський
гістологія, наука про тканини
глибокий
глибокий
глотка
Глотківка щоголєва
Гмеліна кузнєцова
Гмеліна маленька
Голець, рід
голова, голівка
Головень європейський
Головень, рід

habītus, us *m*
Gambusia holbrooki
Gambusia
ganglion, i *n*
uncus, i *m*
hamus, i *m*
hamūlus, i *m*
Hemidiaptomus rylowi
genēsis, is *f*

Hypanis laeviuscula
Hypanis plicata
hybrida, ae *f*
hydrobiologia, ae *f*
hydrobotanica, ae *f*
Hydrozoa
hydrosphaera, ae *f*
hydrophyton, i *n*
ramus, i *m*
hypogastrium, i *n*
hippocampus, i *m*
montanus, a, um
Rhodeus amarus
histologia, ae *f*
altus, a, um
profundus, a, um
pharynx, ngis *f*
Dina stschegolewi
Gmelina kusnetzowi
Gmelina pusilla
Salvelinus
caput, ītis *n*
Squalius cephalus
Squalius

Головешка ротань	Perccottus glenii
Головешка, рід	Perccottus
Головешкові, родина	Odontobutidae
Гольян звичайний	Phoxinus phoxinus
Гольян, рід	Phoxinus
Горбаневі, родина	Sciaenidae
Горбань темний, Мелакопія темна	Sciaena umbra
Горбань, Мелакопія, рід гострий	Sciaena acutus, a, um
гострий, їдкий	acer, acris, acre
Гребінчастий губань золотистий	Ctenolabrus rupestris
Гребінчастий губань, рід гриб	Ctenolabrus fungus, i <i>m</i>
губа	labium, i <i>n</i>
Губаневі, родина	Labridae
Губань зелений	Labrus viridis
Губань, рід	Labrus
губка	sponga, ae <i>f</i>
губчастий	spongiosus, a, um

Д

дворічний	biennis, e
Двостулкові молюски, клас	Bivalvia
джгутик	flagellum, i <i>n</i>
джгутиковий	flagellaris, e
джерело	fons, fontis <i>m</i>
джерельний	fontanus, a, um
джерельний	fontinalis, e
Джерлянка жовточерева	Bombina variegata
Джерлянка червоночерева	Bombina bombina
диск	discus, i <i>m</i>
дихання	respiratio, ōnis <i>f</i>
ділянка	regio, ōnis <i>f</i>
дія, рух	actio, ōnis <i>f</i>
дно	fundus, i <i>m</i>
довгий	longus, a, um
Довгопер середземноморський	Dactylopterus volitans
Довгопер, рід	Dactylopterus

Довгоперові, родина
довжина
Донацила рогова
дошка, пластина
Драконові, родина
Дрепанозурус дволикий
другий
дуга, дужка, арка
душа, дух, життєва сила

Dactylopteridae
longitūdo, ūnis *f*
Donacilla cornea
tabŭla, ae *f*
Trachinidae
Drepanosurus birostratus
secundus, a, um
arcus, us *m*
anīma, ae *f*

Е

ембріон, зародок

embryo, ōnis *m*

Ж

жаба
Жаба гостроморда
Жаба їстівна
Жаба озерна
Жаба прудка
Жаба ставкова
Жаба трав'яна
Жабоп'явка алжирська
жалкий
живий
життя
жовтий
жовтий
жовтіючий, жовтуватий
жовток
жовч

rana, ae *f*
Rana arvalis
Pelophylax [rana] esculentus
Pelophylax [rana] ridibundus
Rana dalmatina
Pelophylax [rana] lessonae
Rana temporaria
Batracobdella algira
urens, entis
vivus, a, um
vita, ae *f*
flavus, a, um
luteus, a, um
flavescens, entis
vitellus, i *m*
fel, felis *f*

З

з'єднання, сполучення
закінчення
залоза
запашний
західний

junctūra, ae *f*
terminatio, ōnis *f*
glandŭla, ae *f*
suaveōlens, entis
occidentalis, e

Звичайний гірчак, рід	Rhodeus
Звичайний зіркогляд	Uranoscopus scaber
європейський	
Звичайний зіркогляд, рід	Uranoscopus
Звичайні губки, тип	Demospongia
згин	flexūra, ae <i>f</i>
здуття	tympania, ae <i>f</i>
зеленіючий, зеленуватий	virescens, entis
Зеленушка носата	Symphodus rostratus
Зеленушка перепілка	Symphodus roissali
Зеленушка плямиста	Symphodus ocellatus
Зеленушка рулена	Symphodus tinca
Зеленушка рябчик	Symphodus cinereus
Зеленушка, рід	Symphodus
земля	terra, ae <i>f</i>
землянка звичайна	pelobates fuscus
Земноводні, клас	Amphibia
Зеус звичайний, Сонцевик	Zeus faber
звичайний	
Зеус, Сонцевик, рід	Zeus
Зеусові, родина	Zeidae
Зеусоподібні, ряд	Zeiformes
зимовий	hiemalis, e
зір	visus, us <i>m</i>
Зіркоглядові, родина	Uranoscopidae
зірчастий	stellatus, a, um
Змієподібна морська голка	Nerophis ophidion teres
Змієподібна морська голка	Nerophis teres
чорноморська	
Змієподібна морська голка,	Nerophis
рід	
змія, гадюка	vipera, ae <i>f</i>
зовнішній	externus, a, um
Золотиста щипавка дунайська	Sabanejewia bulgarica
Золотиста щипавка північна	Sabanejewia baltica
Золотиста щипавка,	Sabanejewia
Сабанєєвія, рід	
золотистий	auratus, a, um
зона, пояс	zona, ae <i>f</i>
зоологічний	zoologicus, a, um
зоологія	zoologia, ae <i>f</i>

зуб
Зубань звичайний
Зубань, рід
Зубарик звичайний
зубчастий
зябра
зяброва кришка
Зябродишні, підтип

dens, dentis *m*
Dentex dentex
Dentex
Diplodus puntazzo
dentatus, *a, um*
branchia, *ae f*
operculum, *i n*
Branchiata

Й

Йорж Балона
Йорж звичайний
Йорж носар
Йорж смугастий
Йорж, рід

Gymnocephalus baloni
Gymnocephalus cernuus
Gymnocephalus acerinus
Gymnocephalus schraetser
Gymnocephalus

Ї

їжа

cibus, *i m*
esca, *ae f*

І

Ікталурові, американські
котячі соми, родина
інтерстицій (проміжок)
інтима, внутрішня оболонка
судини
Іфігенела колючконога
іхтіологія

Ictaluridae
interstitium, *i n*
intima, *ae f*
Iphigenella acanthopoda
ichthyologia, *ae f*

К

Кабуба білопера
Кабуба, рід
Калканові, родина
Кам'яний окунь зебра
Кам'яний окунь ханос

Heniochus acuminatus
Heniochus
Scophthalmidae
Serranus scriba
Serranus cabrilla

Кам'яний окунь, рід	Serranus
Камбала-калкан азовська	Psetta maeotica torosa
Камбала-калкан чорноморська	Psetta maeotica
Камбала-калкан, рід	Psetta
Камбалові, родина	Pleuronectidae
Камбалоподібні, ряд	Pleuronectiformes
Камбузієві, пецилієві, родина камінь	Poeciliidae
канал	petra, ae <i>f</i> (грец.)
каналець	canalis, is <i>m</i>
Канальний сом плямистий	canalicūlus, i <i>m</i>
Канальний сом, рід	Ictalurus punctatus
Карась звичайний, Карась золотий	Ictalurus
Карась китайський, Золота рибка	Carassius carassius
Карась сріблястий	Carassius auratus C. auratus auratus
Карась, рід	Carassius gibelio C. auratus gibelio
Карликовий сомик	Carassius
коричневий	Ameiurus nebulosus
Карликовий сомик, рід	Ameiurus
Катран звичайний	Squalus acanthias
Катран, рід	Squalus
Катранові, родина	Squalidae
Катраноподібні, ряд	Squaliformes
квітка	flos, florcis <i>m</i>
Кефалеві, родина	Mugilidae
Кефалеподібні, ряд	Mugiliformes
Кефаль гостроніс	Liza saliens
Кефаль лобань	Mugil cephalus
Кефаль піленгас, Кефаль червоногуба	Liza haematocheilus
Кефаль рамада	Liza ramada
Кефаль сингіль	Liza aurata
Кефаль, рід	Mugil
Кефаль-ліза, рід	Liza
кислий	acidus, a, um
кишка	intestīnum, i <i>n</i>
Кишковопорожнинні, тип	Coelenterata
кіль	carina, ae <i>f</i>

кінь	hippos, i <i>m</i> (грец.)
кістка	os, ossis <i>n</i>
Кісткові риби, відділ	Teleostei
клас	classis, is <i>f</i>
Клепець європейський	Ballerus sapa
клітина	cytus, i <i>m</i> (грец.)
клоака	cloaca, ae <i>f</i>
ключиця	clavicūla, ae <i>f</i>
колір	color, ōris <i>m</i>
колір	color, oris <i>n</i>
Кольпоциклоп прісноводний	Colpocyclops dulcis
Кольпоциклоп шипуватий	Colpocyclops longispinosus
колючий	pungens, entis
колючий	spinosus, a, um
Колючкові	Gasterosteidae
Колючкоподібні, ряд	Gasterosteiformes
комаха	insectum, i <i>n</i>
Комахи, клас	Insecta
Конгер, Морський вугор, рід	Conger
конус	conus, i <i>m</i>
кораловий	coralligenus, a, um
коричневий	brunneus, a, um
корінь	radix, icis <i>f</i>
Короп звичайний	Cyprinus carpio
Короп, Сазан, рід	Cyprinus
Коропові, родина	Cyprinidae
Коропозубоподібні, ряд	Cyprinodontiformes
Коропоподібні, ряд	Cypriniformes
короткий	brevis, e
Короткопера риба-присосок	Diplecogaster bimaculatus
двоплямиста	
Короткопера риба-присосок,	Diplecogaster
рід	
косий	obliquus, a, um
Краб [ксанто] пореса	Xantho poressa
Краб волохатий	Pilumnus hirtellus
Краб кам'яний	Eriphia verrucosa
Краб мармуровий	Pachygrapsus marmoratus
Краб прісноводний	Potamon tauricum
Краб трав'яний	Lysmata seticaudata
Краб-плавунець	Macropipus arcuatus

крапля
 крапчастий
 Краснопірка звичайна
 Краснопірка, рід
 кривий
 крило
 кров
 кров
 круглий
 Круглі черви, тип
 куля, сфера
 кут

gutta, ae *f*
 punctatus, a, um
 Scardinius erythrophthalmus
 Scardinius
 curvus, a, um
 ala, ae *f*
 haema, ātis *n* (грец.)
 sanguis, īnis *m*
 rotundus, a, um
 Nematelminthes
 sphaera, ae *f*
 angŭlus, i *m*

Л

Лабідоцера брунатна
 Лаврак європейський
 Лаврак, рід
 Лавракові, родина
 лагуна
 лагуновий
 латинський
 леміш
 Лин звичайний
 Лин, рід
 Лисмата щетинконога
 листок
 лівий
 ліман
 лімфа, безбарвна речовина
 лінія, риска
 Лірові, родина
 ліс
 літній
 лоб
 ловити рибу
 Лососеві, родина
 Лососеподібні, ряд
 Лосось дунайський,
 Головатиця
 Лосось чорноморський

Labidocera brunescens
 Dicentrarchus labrax
 Dicentrarchus
 Moronidae
 lacuna, ae *f*
 lacunaris, e
 latinus, a, um
 vomer, ěris *m*
 Tinca tinca
 Tinca
 Lysmata seticaudata
 folium, i *n*
 sinister, stra, strum
 limen, enis *m*
 lymphā, ae *f*
 linea, ae *f*
 Callionymidae
 silva, ae *f*
 aestivalis, e
 frons, frontis *f*
 piscor, atus sum, ari
 Salmonidae
 Salmoniformes
 Hucho hucho
 Salmo labrax

Лосось, рід
 Лосось-кумжа
 луска
 лускатий
 Луфар звичайний
 Луфар, рід
 Луфареві, родина
 людина
 Лящ звичайний
 Лящ, рід

Salmo
 Salmo trutta
 squama, ae *f*
 squamosus, a, um
 Pomatomus saltatrix
 Pomatomus
 Pomatomidae
 homo, inis *m*
 Abramis brama
 Abramis

М

м'яз
 м'який
 М'якуни, тип
 м'ясо
 малий
 малий, дрібний
 Малощетинкові черви, клас
 Марена Валецького
 Марена дніпровська

 Марена дунайсько-
 дністровська
 Марена дунайсько-
 дністровська
 Марена звичайна
 Марена кримська
 Марена, рід
 Медака китайська
 Медака, Орізія, рід
 мембрана, перетинка,
 оболонка
 Меризія азовська
 Мерланг чорноморський
 Мерланг, рід
 Метелики, ряд
 Мечорилі, родина
 мешкати, жити
 Микіжа прісноводна

musculus, i *m*
 mollis, e
 Mollusca
 caro, carnis *f*
 parvus, a, um
 minutus, a, um
 Olygochaeta
 Barbus waleckii
 Barbus borysthenticus B. barbus
 borysthenticus
 Barbus meridionalis petenyi

 Barbus petenyi

 Barbus barbus
 Barbus tauricus
 Barbus
 Oryzias sinensis
 Oryzias
 membrāna, ae *f*

 Moerisia maeotica
 Merlangius euxinus
 Merlangius
 Lepidoptera
 Xiphiidae
 habito, avi, atum, are
 Parasalmo mykiss

Миневі, родина	Lotidae
Минь річковий	Lota lota
Минь, рід	Lota
міграційний	migrarorius, a, um
мігруючий	migrans, ntis
Мізида Варпаховського	Katamysis warpachowskyi
Мізіда аномальна	Hemimysis anomala
Мізіда зубчаста	Hemimysis serrata
мікроб	microbion, i n (microbium, i n)
мікробіологія	microbiologia, ae f
мікроорганізм	microorganismus, i m
мінеральний	mineralis, e
Мінога зубата, рід	Eudontomyzon
Мінога карпатська	Eudontomyzon danfordi
Мінога українська	Eudontomyzon mariae
Міноги, клас	Petromyzontida
Міноговидні, надклас	Petromyzontomorphi
Міногові, родина	Petromyzontidae
Міногоподібні, ряд	Petromyzontiformes
місце	locus, i m
міхур	cystis, is f (грец.)
міхур	vesica, ae f
мішечок	saccūlus, i m
мозок (кістковий, спинний)	medūlla, ae f
мозочок	cerebellum, i n
молодий	iuvenilis, e
молодий	iuvenis, e
море	mare, is n
морська голка довгорила	syngnathus typhle
Морська голка звичайна	Syngnathus acus
Морська голка пелагічна,	Syngnathus schmidt
Морська голка шипувата	
Морська голка пухлощока	Syngnathus abaster
Морська голка пухлощока	Syngnathus nigrolineatus
Морська голка товсторила	Syngnathus variegatus
Морська голка тонкорила	Syngnathus tenuirostris
Морська голка чорноморська,	Syngnathus argentatus
Трубкарот	
Морська голка, рід	Syngnathus
морський	marinus, a, um

Морський вугор атлантичний	Conger conger
Морський дракончик великий	Trachinus draco
Морський дракончик, рід	Trachinus
Морський карась	Diplodus annularis
європейський, Ласкир	
Морський карась смугастий, Сарг білий	Diplodus sargus
Морський карась, рід	Diplodus
Морський коник довгорилий	Hippocampus guttulatus
Морський коник, рід	Hippocampus
Морський кріт, Іфігенела шаблинська	Iphigenella shablensis
Морський собачка адриатичний	Lipophrys adriaticus
Морський собачка довгощупальцевий	Parablennius tentacularis
Морський собачка Звонимира	Parablennius zvonimiri
Морський собачка метелик	Blennius ocellaris
Морський собачка павич	Lipophrys pavo
Морський собачка павич	Salaria pavo
Морський собачка сфінкс	Aidablennius sphynx
Морський собачка таємничий	Parablennius incognitus
Морський собачка червоний	Parablennius sanguinolentus
Морський собачка, рід	Blennius
Морський собачка-ліпофрис	Lipophrys
Морський собачка- парабленіус, рід	Parablennius
Морський собачка-саярія, рід	Salaria
Морський чорт європейський	Lophius piscatorius
Морський язик піщаний	Pegusa lascaris
Морський язик, рід	Pegusa
Морські голки, родина	Syngnathidae
Морські собачки, собачкові, родина	Blenniidae
морфа	morpha, ae <i>f</i>
мул	limus, i <i>m</i>
мушля, раковина	mytilus, i <i>m</i>

Н

надклас
надпорядок
надродина
назва, ім'я
напівзябра
напівострів
напружувач (м'яз)
наука
Нематоди, клас
нерв
нижня щелепа
нитка
нитка
ніс
Ніфарг середній
новий
Новопері риби, підклас
номенклатура
нутроці

superclassis, is *f*
superordo, inis *m*
superfamilia, ae *f*
nomen, inis *n*
hemibranchia, orum *n*, plur.
paeninsula, ae *f*
tensor, ōris *m*
logos, i *m* (грец.)
Nematoda
nervus, i *m*
mandibŭla, ae *f*
filamentum, i *n*
filum, i *n*
nasus, i *m*
Niphargoides intermedius
novus, a, um
Neopterygii
nomenclatura, ae *f*
viscus, ěris *n*

O

обвід
оболонка
овальний
однорічний
озерний
Озерний гольян звичайний
Озерний гольян, рід
озеро
Оітона мінута
океан
океанічний
око
Оксихілюс кобельта
Окуневі, родина
Окунеподібні, ряд
Окунь звичайний
Окунь прісноводний, рід
Оліндіас несподіваний

circumferentia, ae *f*
tunīca, ae *f*
ovalis, e
annuus, a, um
lacuster, stris, stre
Eupallasella percnurus
Eupallasella
lacus, us *m*
Oithona minuta
oceanus, i *m*
oceanicus, a, um
oculus, i *m*
Oxychilus kobelti
Percidae
Perciformes
Perca fluviatilis
Perca
Olindias inexpectata

опріснений
 опріснення
 опускач (м'яз)
 орбіта, очниця, очна ямка
 орган
 організм
 Оселедець чорноморсько-азовський
 Оселедець чорноморсько-азовський морський
 Оселедець, алоза, рід
 Оселедцеві, родина
 Оселедцеподібні, ряд
 Осетер атлантичний
 Осетер колхідський
 Осетер перський
 Осетер руський
 Осетер шип
 Осетер, рід
 Осетрові, родина
 Осетроподібні, ряд
 осінній
 особина
 острів
 ость, шип
 отвір
 отвір, піра
 очеревина
 Ошибень звичайний
 Ошибень, рід
 Ошибневі, родина
 Ошибнеподібні, ряд

dulcificatus, a, um
 dulcificatio, onis *f*
 depressor, ōris *m*
 orbīta, ae *f*
 orgănon, i *n* (orgănum, i *n*)
 organismus, i *m*
 Alosa pontica

 Alosa maeotica

 Alosa
 Clupeidae
 Clupeiformes
 Acipenser sturio
 Acipenser persicus colchicus
 Acipenser persicus
 Acipenser gueldenstaedtii
 Acipenser nudiventris
 Acipenser
 Acipenseridae
 Acipenseriformes
 autumnalis, e
 individuum, i *n*
 insula, ae *f*
 spina, ae *f*
 forāmen, īnis *n*
 porus, i *m*
 periton(a)eum, i *n*
 Ophidion rochei
 Ophidion
 Ophidiidae
 Ophidiiformes

П

п'явка
 П'явка аптечна
 П'явка медична
 П'явки, клас
 Павукоподібні, клас
 Пагель червоний

hirūdo, īnis *f*
 Hirudo verbana
 Hirudo medicinalis
 Hirudinea
 Arachnida
 Pagellus erythrinus

Пагель, рід	Pagellus
пазуха	sinus, us <i>m</i>
Палія американська	Sarda fontinalis
паразит	parasītus, i <i>m</i>
пахучий, запашний	fragrans, antis
Пеламіда атлантична	Sarda sarda
Пеламіда, рід	Sarda
перегородка	septum, i <i>n</i>
передсердя	atrium, i <i>n</i>
перетинчастий	membranaceus, a, um
Перистома мердвенева	Peristoma merduenianum
периферія	peripheria, ae <i>f</i>
період	periodus, i <i>f</i>
Перкарина азовська	Percarina maeotica
Перкарина чорноморська	Percarina demidoffii
Перкарина, рід	Percarina
Перлівниця товста	Unio crassus
перший	primus, a, um
Петасіна Більца	Petasina bielzi
печера, каверна	caverna, ae <i>f</i>
печінка	hepar, ātis <i>n</i>
південний	australis, e
Південний піскорий голий	Gymnammodytes cicerellus
Південний піскорий, рід	Gymnammodytes
півкуля	hemisphaerium, i <i>n</i>
північний	borealis, e
пігмент, барвна речовина	pigmentum, i <i>n</i>
підвид	subspecies, ei <i>f</i>
підводний, занурений у воду	demersus, a, um
підводний, занурений у воду	submersus, a, um
підпорядок	subordo, inis <i>f</i>
підрід	subgenus, eris <i>n</i>
підродина	subfamilia, ae <i>f</i>
Підуст волзький	Chondrostoma variabile
Підуст звичайний	Chondrostoma nasus
Підуст, рід	Chondrostoma
підформа	subforma, ae <i>f</i>
підцарство	subregnum, i <i>n</i>
пізній	serotinus, a, um
піна	spuma, ae <i>f</i>
пірамідальний	pyramidalis, e

Піскарка бура	Callionymus pussilus
Піскарка сіра	Callionymus risso
Піскарка, Морська миша, рід	Callionymus
Піскориєві, піщанкові, родина	Ammodytidae
Пічкур Делямуре, Пічкур чорноріченський	Gobio delyamurei
Пічкур дністровський	Gobio sarmaticus G. gobio brevicirris
Пічкур дунайський	Gobio uranoscopus
Пічкур звичайний	Gobio gobio
Пічкур карпатський	Gobio carpathicus
Пічкур кримський	Gobio krymensis G. gobio krymensis
Пічкур, рід	Gobio
піщаний	arenosus, a, um
плавальний	natatorius, a, um
плавання	navigatio, onis <i>f</i>
плаваючий	natans, ntis
плавець	pinna, ae <i>f</i>
плавник, плавець	penna, ae <i>f</i>
планктон	plancton, i <i>n</i>
плаский, рівний	planus, a, um
пластинка	lamīna, ae <i>f</i>
пластинка, пелюсток	petalum, i <i>n</i> (грец.)
Пластинчастозяброві, підклас	Elasmobranchii
Плітка звичайна	Rutilus rutilus
Плітка, рід	Rutilus
Плоскирка європейська	Blicca bjoerkna
Плоскирка, рід	Blicca
площина, дзеркало	planum, i <i>n</i>
пляма	macūla, ae <i>f</i>
плямистий	maculatus, a, um
поверхня	superficies, ei <i>f</i>
поверхня, обличчя	facies, ei <i>f</i>
повзучий	repens, entis
повзучий	serpens, entis
повільний	lentus, a, um
поганий	malus, a, um
покрив, покриття	integumentum, i <i>n</i>
полярний	polaris, e
Помацентрові, родина	Pomacentridae
пониклий	nutans, antis
Понтела середземноморська	Pontella mediterranea

поперечний	transversus, a, um
популяція	populatio, onis <i>f</i>
порівняльний	comparativus, a, um
порожнина	cavitas, atis <i>m</i>
порожнина	cavum, i <i>n</i>
порядок	ordo, inis <i>m</i>
пояс	cingulum, i <i>n</i>
правий	dexter, tra, trum
прилив	accessus, us <i>m</i>
природа	natura, ae <i>f</i>
Присоскоперові, родина	Gobiesocidae
пробитий, продірявлений,	perforatus, a, um
пронизаний	
прозорий	pellucidus, a, um
пролив	fretum, i <i>n</i>
пролив	fretus, us <i>m</i>
променеви	radialis, e
Променепері риби, клас	Actinopterygii
проміжний, середній	intermedius, a, um
Простеномфалія карпатська	Prostenomphalia carpathica
простий	simplex, icis
простір	spatium, i <i>n</i>
протікати	interfluo, fluxi, fluxum, ere
протока	ductus, us <i>m</i>
протока, хід	ductus, us <i>m</i>
прямий	rectus, a, um
Псевдотрохета п'ятикілчаста	Fadejewobdella quinqueannulata
птах	avis, is <i>f</i>
пурпуровий равлик, шип	murex, icis <i>m</i>
Путасу північна	Micromesistius poutassou
Путасу, рід	Micromesistius
пухир	bullae, ae <i>f</i>
пухлина	tumor, ōris <i>m</i>
пухнастий	pubescens, entis

Р

Равлик кришечковий	Pomatias rivularis
струмковий	
Райка звичайна, або деревна	Hyla arborea
Рак широкопалий, Іфігенела	Iphigenella andrussovi

андрусова	
раковина	concha, ae <i>f</i>
Ракоподібні, клас	Crustacea
Рак-самітник діоген	Diogenes pugilator
ранній	praecox, ocis
ребро	costa, ae <i>f</i>
речовина	substantia, ae <i>f</i>
риба	piscis, is <i>m</i>
Риба-лоцман звичайна	Naucrates ductor
Риба-лоцман, рід	Naucrates
Риба-меч звичайна, Мечорил	Xiphias gladius
звичайний	
Риба-меч, Мечорил, рід	Xiphias
Риба-присосок європейська	Lepadogaster lepadogaster
Риба-присосок товсторила	Lepadogaster candolii
Риба-присосок, рід	Lepadogaster
Рибець звичайний	Vimba vimba
Рибець малий	Vimba tenella
Рибець малий	Vimba vimba tenella
Рибець, рід	Vimba
рівний	aequalis, e
рівний	par, is
ріг, ріжок	cornu, us <i>n</i>
рід	genus, eris <i>n</i>
рідкий	fluidus, a, um
рідкий	liquidus, a, um
рідкісний	rarus, a, um
різновид	varietas, atis <i>f</i>
річка	amnis, is <i>m</i>
річка	flumen, inis <i>n</i>
річка	fluviu, i <i>m</i>
Річкова камбала	Platichthys luscus
чорноморська, Глось	
Річкова камбала, рід	Platichthys
річковий	flumineus, a, um
річковий	fluvialis, e
річковий	fluviaticus, a, um
річковий	fluviatilis, e
Річковий вугор європейський	Anguilla anguilla
Річкові слижі (Ббалітові),	Balitoridae
родина	

річколюбний	potamophilus, a, um
Рогаткові, родина	Cottidae
рогівка	cornea, ae <i>f</i>
родина	familia, ae <i>f</i>
розведений	dilutus, a, um
розлив	inundatio, onis <i>f</i>
розлогий	diffusus, a, um
розлогий	divaricatus, a, um
розлогий	effusus, a, um
розширювач (м'яз)	dilatator, ōris <i>m</i>
Ромб гладенький	Scophthalmus rhombus
Ромб, рід	Scophthalmus
Ромбовий скат колючий,	Raja clavata
Морська лисиця	
Ромбовий скат, рід	Raja
Ромбові скати, родина	Rajidae
Ропуха зелена	Bufo viridis
Ропуха очеретяна	Bufo calamita
Ропуха сіра, або звичайна	Bufo bufo
рослина	planta, ae <i>f</i>
рослинність	vegetatio, onis <i>f</i>
рости	cresco, crevi, etum, ere
рот	os, oris <i>n</i>
русло	alveus, i <i>m</i>
рухливість	mobilitas, ātis <i>f</i>
руховий, рушійний	motorius, a, um
Ряд (<i>таксономічна категорія</i>)	series, ei <i>f</i>

С

Саламандра плямиста	Salamandra salamandra
Сарган чорноморський	Belone belone euxini
Сарган, рід	Belone
Сарганові, родина	Belonidae
Сарганоподібні, ряд	Beloniformes
Сардина європейська	Sardina pilchardus
Сардина, рід	Sardina
Сардінела кругла	Sardinella aurita
Сардінела, рід	Sardinella
Сарпа сальповидна	Sarpa salpa
Сарпа, рід	Sarpa

свіжий	recens, entis
Севрюга звичайна	Acipenser stellatus
Сегментина блискуча	Segmentina nitida
селезінка	lien, liēnis <i>m</i>
Серанові, кам'яні окуні, родина	Serranidae
Серуліна зубчаста	Serrulina serrulata
серце	cor, cordis <i>n</i>
серце; кардія, вхід шлунка	cardia, ae <i>f</i>
Сиг чудський	Coregonus maraenoides
Сиг, рід	Coregonus
Синець звичайний	Ballerus ballerus
Синець, рід	Ballerus
синій, блакитний	coeruleus, a, um
система	systema, atis <i>n</i>
систематика	systematica, ae <i>f</i>
сіль	sal, salis <i>m</i>
сільський	rusticus, a, um
сім'я, насіння	semen, inis <i>n</i>
сім'яник	testis, is <i>m</i>
сітка	rete, is <i>n</i>
сітчастий	reticularis, e
Скатоподібні, ряд	Rajiformes
Скелезубоподібні, ряд	Tetraodontiformes
скелет	skeleton, i <i>n</i>
скельний	rupester, stris, stre
скельний	saxosus, a, um
скеля	rupes, is <i>f</i>
скеля	saxum, i <i>n</i>
складка	plica, ae <i>f</i>
складний	compositus, a, um
складчастий	plicatus, a, um
склероз, затвердіння тканин або органів	sclerōsis, is <i>f</i>
Скорпена європейська, Морський йорж європейський	Scorpaena porcus
Скорпена, Морський йорж, рід	Scorpaena
Скорпенові, родина	Scorpaenidae
Скорпеноподібні, ряд	Scorpaeniformes
Скорпіон кримський	Euscorpius carpathicus

Скумбрієві, родина	Scombridae
Скумбрія атлантична	Scomber scombrus
Скумбрія японська	Scomber japonicus
Скумбрія, рід	Scomber
скупчений	confertus, a, um
сланкий	procumbens, entis
слиз	pituita, ae <i>f</i>
слід	vestigium, i <i>n</i>
Смарида європейська, Менола	Spicara maena
Смарида звичайна	Spicara smaris
Смарида середземноморська,	Spicara flexuosa
Спікара	
Смарида, рід	Spicara
Смаридові, родина	Centracanthidae
Смірновієла редукована	Smirnoviella reducta
смугастий	striatus, a, um
Солєсві, косороті, родина	Soleidae
солодкий, прісний (про воду)	dulcis, e
солоний	salsus, a, um
солонководний	euhalobius, a, um
Сом європейський	Silurus glanis
Сом, рід	Silurus
Сомові, родина	Siluridae
Сомоподібні, ряд	Siluriformes
Сонячна риба синьозяброва	Lepomis gibbosus
Сонячна риба, рід	Lepomis
сосок, сосочок	papilla, ae <i>f</i>
спайка	commisūra, ae <i>f</i>
Спеодіаптомус Бірштейна	Speodiaptomus birsteini
спеціальний	specialis, e
спина, спинка	dorsum, i <i>n</i>
Спиноріг сірий	Batistes capriscus
Спиноріг, рід	Batistes
Спинорогові, родина	Ballistidae
спільний, звичайний,	communis, e
загальний	
спливати	emergo, mersi, mergum, ere
сполучення, з'єднання	conjugatio, ōnis <i>f</i>
сріблястий	argenteus, a, um
став	stagnum, i <i>n</i>
став, садок (для риби)	piscina, ae <i>f</i>

Ставковик булавоподібний	<i>Lymnaea clavata</i>
Ставковик потовщений	<i>Lymnaea pachyta</i>
Ставрида атлантична	<i>Trachurus trachurus</i>
Ставрида чорноморська	<i>Trachurus mediterraneus ponticus</i>
Ставрида, рід	<i>Trachurus</i>
Ставридові, родина	<i>Carangidae</i>
стадія	<i>stadium, i n</i>
стан, положення	<i>status, us m</i>
старий	<i>senex, senis</i>
старий	<i>vetus, eris</i>
стать	<i>sexus, us m</i>
стебло	<i>caulis, is m</i>
Стерлядь прісноводна	<i>Acipenser ruthenus</i>
стискач (м'яз)	<i>constrictor, ōris m</i>
стискач (м'яз), сфінктер	<i>sphincter, ēris m</i>
стиснутий	<i>compressus, a, um</i>
стиснутий	<i>congestus, a, um</i>
стиснутий	<i>contractus, a, um</i>
стійкий	<i>patiens, entis</i>
стінка	<i>paries, etis m</i>
стовбур, тулуб	<i>truncus, i m</i>
стовп	<i>columna, ae f</i>
стравохід	<i>oesophāgus, i m</i>
строкатий	<i>variegatus, a, um</i>
струмковий	<i>rivalis, e</i>
струмковий	<i>rivularis, e</i>
струмок	<i>rivulus, i m</i>
суглоб	<i>arthron, i n (грец.)</i>
суглоб	<i>articulatio, ōnis f</i>
Судак волзький, Берш	<i>Sander volgensis</i>
Судак звичайний	<i>Sander lucioperca</i>
Судак морський, Судак	<i>Sander marinus</i>
буговець	
Судак, рід	<i>Sander</i>
східний	<i>orientalis, e</i>

T

Таймень, рід	<i>Hucho</i>
таксон	<i>taxon, i n</i>
таксономія	<i>taxonomy, ae f</i>

Танімастикс ставковий	Tanymastix stagnalis
тварина	anīmal, ālis <i>n</i>
тварина	animal, is <i>n</i>
твердий	durus, a, um
тека, оболонка	theca, ae <i>f</i>
темний	obscurus, a, um
термін	terminus, i <i>m</i>
течія	fluctus, i <i>m</i>
течія	fluor, ōris <i>m</i>
течія	fluxus, us <i>m</i>
тип	phyllum, i <i>n</i>
типовий	typicus, a, um
Тихоокеанська форель, рід	Parasalmo
тіло	corpus, ōris <i>n</i>
товста кишка	crassum, i <i>n</i>
товстий	crassus, a, um
Товстогуба кефаль, рід	Chelon
Товстолобик білий, рід	Hypophthalmichthys
Товстолобик строкатий	Aristichthys nobilis
південнокитайський	
Товстолобик строкатий, рід	Aristichthys
тонкий	tenuis, e
Тривусий морський минь	Gaidropsarus mediterraneus
середземноморський	
Тривусий морський минь, рід	Gaidropsarus
Тригла жовта, Морський	Chelidonichthys lucernus
півень жовтий	
Тригла-ластівка, рід	Chelidonichthys
Триглові	Triglidae
Триголкова колючка	Gasterosteus aculeatus
звичайна	
Триголкова колючка, рід	Gasterosteus
Тризубий бичок смугастий	Tridentiger trigonocephalus
Тризубий бичок, рід	Tridentiger
Тритон альпійський	Mesotriton [triturus] alpestris
Тритон гребенястий	Triturus cristatus
Тритон дунайський	Triturus dobrogicus
Тритон звичайний	Lissotriton [triturus] vulgaris
Тритон Кареліна	Triturus Karelinii
Тритон карпатський	Lissotriton [triturus] montandoni
Трихія Любомирського	Trichia Lubomirskii

Тріскові, родина
 Тріскоподібні, ряд
 тріщина, щілина
 тропічний
 Трохета Биковського
 Трохета потайна
 Трохулюс опушений
 труба, трубка
 трубочка
 Трьохпёрка чорноголова
 Трьохпёрка, рід
 Трьохпéрові, родина
 Тунець блакитний,
 звичайний, атлантичний
 Тунець, рід
 тупий
 Тупоносий бичок західний
 Тупоносий бичок східний
 Тупоносий бичок цуцик
 Тупоносий бичок
 чорноріченський
 Тупоносий бичок, рід
 Турикаспія Лінкта
 Тюлька чорноморсько-
 азовська
 Тюлька, рід

Gadidae
 Gadiformes
 fissum, i *m*
 tropicus, a, um
 Trocheta bykowskii
 Trocheta subviridis
 Trochulus villosulus
 tuba, ae *f*
 tubŭla, ae *f*
 Tripterygion tripteronotus
 Tripterygion
 Tripterygiidae
 Thunnus thynnus

Thunnus
 obtusus, a, um
 Proterorhinus semilunaris
 Proterorhinus nasalis
 Proterorhinus marmoratus
 Proterorhinus tataricus

Proterorhinus
 Turricaspia lincta
 Clupeonella cultriventris

Clupeonella

У

узбережжя
 Умбра звичайна
 Умбра, рід
 Умбріна світла, Горбань
 світлий
 Умбріна, рід
 Умброві, родина
 Устриця їстівна [звичайна]

ora, ae *f*
 Umbra krameri
 Umbra
 Umbrina cirrosa

Umbrina
 Umbridae
 Ostrea edulis

Ф

фасція, оболонка м'язів

fascia, ae *f*

Фінта середземноморська
фіолетовий
фістула, свищ
флора
Форель озерна
Форель райдужна
Форель струмкова
форма
фулькра

Alosa fallax
violaceus, a, um
fistula, ae f
flora, ae f
Salmo trutta trutta morpha lacustris
Salmo iridea
Salmo trutta trutta morpha fario
forma, ae f
fulcra, ae f

X

Харіус європейський
Харіус, рід
хвиля
хвилястий
хвіст
Хвостаті, ряд
Хвостокіл звичайний,
Морський кіт
Хвостокіл, рід
Хвостокілові, родина
хорда, струна
Хордові, тип
хоріон, ворсинчаста оболонка
зародка
хороший, гарний
хребець
Хромадорина двоока
Хроміс звичайний, Морська
ластівка
Хроміс, рід
хрящ
Хрящові риби, клас

Thymallus thymallus
Thymallus
unda, ae f
undulatus, a, um
cauda, ae f
Caudata
Dasyatis pastinaca

Dasyatis
Dasyatidae
chorda, ae f
Chordata
chorion, i m

bonus, a, um
vertebra, ae f
Chromadorina bioculata
Chromis chromis

Chromis
cartilago, ĩnis f
Chondrichthyes

Ц

царство
центр
Центрархові, родина

regnum, i n
centrum, i n
Centrarchidae

**Центропагес понтійський
цибулина, потовщення**

*Centropages kroyeri pontica
bulbus, i m*

Ч

частина

pars, partis f

частка

lobus, i m

часточка

lobulus, i m

Чебачок амурський

Pseudorasbora parva

Чебачок, рід

Pseudorasbora

червоний

ruber, bra, brum

Червоногі, клас

Gastropoda

черевце, живіт

venter, tris m

Черенок

Solen vagina

череп

cranium, i n

Черепахи, ряд

Testudines

черепне склепіння

calvaria, ae f

Черепні, підтип

Craniata

Чехоня звичайна

Pelecus cultratus

Чехоня, рід

Pelecus

численний

multus, a, um

чистий

purus, a, um

Членистоногі, тип

Arthropoda

човен

navicula, ae f

Чоп звичайний, Чоп великий

Zingel zingel

Чоп малий

Zingel streber

Чоп, рід

Zingel

чорний

niger, gra, grum

Чорний амур східноазіатський

Mylopharyngodon piceus

Чорний амур, рід

Mylopharyngodon

чорніючий, чорнуватий

nigricans, antis

Чубатий морський собачка

Coryphoblennius galerita

мінливобарвний

**Чубатий морський собачка,
рід**

Coryphoblennius

Чукучанові, родина

Catostomidae

Ш

швидкий

celer, eris, ere

Шемая азовська
 Шемая кримська
 Шемая чорноморська
 широкий
 шишка
 шкідливий
 шкідливий, небезпечний
 шкіра
 шлунок
 шов
 Шпрот середземноморський
 Шпрот, рід

Alburnus leobergi
 Alburnus mentoides
 Alburnus sarmaticus
 latus, a, um
 pinea, ae *f*
 nocens, entis
 infestans, antis
 derma, ātis *n*
 gaster, stris *f*
 sutūra, ae *f*
 Sprattus phalericus
 Sprattus

Щ

Щелепороті, надклас
 Щетинкозубі, родина
 Щипавка дунайська
 Щипавка звичайна
 Щипавка золотиста
 Щипавка кримська
 Щипавка сибірська
 Щипавка танайська
 Щипавка, рід
 щілина
 щілина, тріщина
 щока
 Щука звичайна
 Щука, рід
 Щукові, родина
 Щукоподібні, ряд
 щупальце

Gnathostomata
 Chaetodontidae
 Cobitis elongatoides
 Cobitis taenia
 Sabanejewia aurata s. l.
 Cobitis taurica
 Cobitis melanoleuca
 Cobitis tanaitica
 Cobitis
 rima, ae *f*
 fissūra, ae *f*
 bucca, ae *f*
 Esox lucius
 Esox
 Esocidae
 Esociformes
 cirrus, i *m*

Я

ядерце (нуклеолус)
 ядро
 яєчник
 язик, мова
 яйце, яйцеклітина

nucleolus, i *m*
 nucleus, i *m*
 ovarium, i *n*
 lingua, ae *f*
 ovum, i *n*

Ялець Данилевського	Leuciscus danilewskii
Ялець звичайний	Leuciscus leuciscus
Ялець, рід	Leuciscus
Ялець-андруга європейський	Telestes souffia
Ялець-андруга, рід	Telestes
яма, ямка	fossa, ae <i>f</i>
ямка	fovea, ae <i>f</i>
ямочка	fossŭla, ae <i>f</i>
ямочка	foveŏla, ae <i>f</i>
ярмо, підвищення, гребінь	jugum, i <i>n</i>

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Балалаєва О.Ю., Вакулик І.І.* Латинська мова та основи ботанічної систематики: Навчальний посібник для студентів класичних та аграрних університетів. – К.: Фітосоціоцентр, 2012. – 324 с.
2. *Грищенко С.П., Вакулик І.І., Балалалева О.Ю.* Lingua latina veterinaria: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 576 с.
3. *Закалюжний М.М.* Латинська мова: Підручник для студентів біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2003. – 367 с.
4. *Орлова Н.В.* Біологічна латина: Навч.-метод. посібник для студентів біологічних факультетів вищих учбових закладів. – Черкаси, 2001. – 208 с.
5. *Філіпович З.М.* Латинська мова для біологічних факультетів. – К.: Вища шк., 1978. – 207 с.
6. *Мовчан Ю.В.* Риби України (Таксономія, номенклатура, зауваження). – Збірник праць Зоологічного музею, 2008–2009, № 40. – с. 47 – 86.
7. *Якубенко Б.Є., Царенко П.М., Алейніков І.М. та ін.* Ботаніка з основами гідроботаніки (водні рослини України): Навчальний посібник для студентів класичних та аграрних університетів. – К.: Фітосоціоцентр, 2010. – 444 с.

Додаткова

8. *Венгловський В.П.* Латинська мова: Посібник для студентів біологічних факультетів університетів. – Львів, 1970. – 158 с.
9. *Калашиникова В.Н.* Латинский язык: Учебн. пособие для студентов биологических факультетов. – Иркутск: ИПИ, 1977. – 110 с.
10. *Купчинаус Н.Э., Зубцовский Н.Е.* Введение в латинский язык и биологическую терминологию: Учеб. пособие для студентов биологических специальностей университетов, академий, учащихся общеобразовательных школ. – Ижевск: Удмуртский университет, 2001. – 199 с.

11. *Шибінська Т.А.* Латинська мова: Навч. посібник для студентів біологічних спеціальностей. – Житомир: Льонок, 2003. – 120 с.
12. *Чотик В.І., Єна А.В.* Латинська ботанічна номенклатура: Навч. посібник. – К.: РВЦ Київський університет, 1997. – 57 с.
13. *Богущая Н.Г., Насека А.М.* Каталог бесчелюстных и рыб пресных и солоноватых вод России с номенклатурными и таксономическими комментариями. — М.: Товарищество научных изданий КМК, 2004. — 389 с.
14. *Волошкевич О.М.* Анотований список риб Дунайського біосферного заповідника. — Біорізноманітність Дунайського біосферного заповідника, збереження та управління / Кол. авт. — К.: Наук. думка, 1999. — С. 564–567.
15. *Делямуре С.Л.* Рыбы пресных водоемов. — Симферополь: Крым, 1966. — 66 с.
16. *Линдберг Г.У., Герд А.С.* Словарь названий пресноводных рыб СССР на языках народов СССР и европейских стран. — Л.: Наука, 1972. — 368 с.
17. *Линдберг Г.У., Герд А.С., Расс Е.С.* Словарь названий морских промысловых рыб мировой фауны. — Л.: Наука, Ленингр. отделение, 1980. — 563 с.
18. *Маркевич О.П., Короткий Й.І.* Визначник прісноводних риб УРСР. — К.: Рад. шк., 1954. — 208 с.
19. *Маркевич О.П., Татарко К.І.* Російсько-українсько-латинський зоологічний словник: термінологія і номенклатура. — К.: Наук. думка, 1983. — 412 с.
20. *Мовчан Ю.В.* Зауваження до складу іхтіофауни України (нечисленні, рідкісні, зниклі і нові види) та сучасні зміни в номенклатурі її таксонів (у порядку обговорення) // Зб. пр. Зоол. музею. — 2006. — № 38. — С. 34–43.
21. *Решетников Ю.С., Котляр А.Н., Расс Т.С.* и др. Пятиязычный словарь названий животных. Рыбы. — М.: Рус. яз., 1989. — 735 с. Фауна України. Т. 8. Риби. Вип. 1 / Павлов П. Й. — К.: Наук. думка, 1980. — 352 с.
22. *Щербуха А.Я.* Українська номенклатура іхтіофауни України. — Київ: Зоомузей ННПМ НАН України, 2003. — 50 с.

Довідкова

23. Биологический энциклопедический словарь. — М.: Сов. энциклопедия, 1989. — 864 с.

24. Горностаев Г.Н. Правила произношения латинских названий животных и растений. — М.: МГУ, 1971. — 32 с.
25. Горностаев Г.Н., Забинкова Н.Н., Каден Н.Н. Латинские названия животных и растений. — М.: Высш. шк., 1974. — 124 с.
26. Якубенко Б.Є., Попович С.Ю., Григорюк І.П., Мельничук М.Д. Геоботаніка: тлумачний словник. Навчальний посібник. — К.: Фітосоціоцентр, 2010. — 420 с.
27. Турянин І.І. Риби карпатських водойм. — Ужгород: Карпати, 1982. — 144 с.
28. Световидов А.Н. Рыбы Черного моря. — М. ; Л.: Наука, 1964. — 551 с.
29. Фауна України. Т. 8. Риби. Вип. 2. Ч. 1 / Мовчан Ю. В., Смірнов А. І. — К.: Наук. думка, 1981. — 428 с.
30. Фауна України. Т. 8. Риби. Вип. 2. Ч. 2 / Мовчан Ю. В., Смірнов А. І. — К.: Наук. думка, 1983. — 360 с.
31. Фауна Украины. Т. 8. Рыбы. Вып. 3 / Мовчан Ю. В. — Киев: Наук. думка, 1988. — 368 с.
32. Фауна України. Т. 8 Риби. Вип. 4 / Щербуха А. Я. — К.: Наук. думка, 1982. — 384 с.
33. Фауна Украины. Т. 8 Рыбы. Вып. 5 / Смирнов А. И. — Киев: Наук. думка, 1986. — 320 с.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Балалаєва О.Ю., Вакулик І.І.

**Латинська мова: Довідник для студентів судентів
спеціальності «Водні біоресурси та аквакультура»**

Друкується за авторською редакцією

Технічний редактор – І.В. Соломаха
Видавництво Українського фітосоціологічного центру
Тел./факс (044)524-11-61

Підписано до друку 15.02.2012 р. Формат 60х84 1/16
Папір офсетний. Друк різнографічний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 14 Обл.-вид. арк. 21,1 Зам. № 895 Наклад 100 прим.

Надруковано в друкарні
Українського фітосоціологічного центру